

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

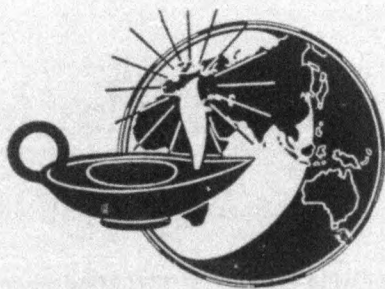
A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

TARTALOM:

Mikó Imre: Magyarok és nemzetiségek. — Kovács Endre: Európa és a szlovák irodalom. — Domokos Sámuel: Az északerdélyi új román irodalom. — Wagner Ferenc: A mai szlovák történelírásról. — Könyvszemle. Órhely. — Sajtószemle. Léway Endre: Bunyevácok az irodalomban

XI. ÉV

1943 DECEMBER

12. SZÁM

ÁRA 1.60 PENGŐ

„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Jcő Tibor dr., Kemény Gábor, Kozaesa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravek Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovics József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Sípos Sándor dr., Stitz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Móríc Kálmán dr., Vájlak Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczehidny Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemlé, a középeurópai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 32 pengő, egyébként 16 pengő. Egyes szám ára 1.60 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

Megjelent

Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927-1933

Bevezetést irt és szerkesztette: Bisztray Gyula és Csuka Zoltán

A visszelért területek első irodalomtörténeti dokumentumgyűjteménye. —
A több mint 25 ives, gazdagon illusztrált mű ára 24 pengő.

Megrendelhető a LÁTHATÁR KIADÓHIVATALÁBAN Budapest, VIII., Baross-tér 15. szám.

Magyarok és nemzetiségek

Dr. Mikó Imre országgyűlési képviselő, a nemzeti kérdés egyik legkiválóbb és legrealisabb ismerője november hó 12-én a miniszterelnökségi tárcsa költségvetésének tárgyalása alkalmából tanulmány-számba illő és az egyetemes magyar értelmiséghez is szóló beszédet mondott a nemzetiségi kérdéstről. Mi, akik féltő aggodalommal kísérjük a magyar nemzeti közvélemény alakulását, örömmel adtuk helyet a Láthatár hasábjain ennek a komoly és sokatmondó beszédnek, mert úgy érezzük, szükség van arra, hogy ezeket a szavakat feljegyezzük és a nemzetiségi kérdéssel komolyan foglalkozó magyar gondolkodó emberekhez juttassuk. Ennek szükségességét annál fontosabbnak látjuk, mivel tapasztalataink szerint a magyar sajtó legnagyobb része csak röviden, túlságosan kivonatolva és ép ezért a legkülönbözőbb szájzek szerint elferdítve közölte ezt a magyar nemzet mai helyzetében rendkívül fontos megnyilatkozást. Mikó Imre a nemzetiségi kérdésben a Széchenyiek, Wesselényiek, Eötvösök útját járja s ez az út bizony a felületesen gondolkodó előtt sohasem volt népszerű. Minden jel arra mutat, hogy ma sem az. Ép ezért közli a Láthatár Mikó Imre beszédét, mert mi is mindenkor fölébe helyezzük a nemzet legmagasabb érdekét a könnyű népszerűségnek.

„A miniszterelnökségi tárcsa költségvetésének tavalyi vitája alkalmával tisztelt Ház, bátor voltam a magyar nemzetiségi politikára vonatkozólag néhány alapelvet leszögezni s ezek akkor a Ház osztatlan helyeslésével találkozottak. Ezek közül az első az, hogy a nemzetiségi politika nem pártkérdés, hanem *egyetemes magyar nemzeti ügy és ezért le kell venni ezt a kérdést a pártok közötti licitálás és a politikai harcok napirendjéről*. Ráműrtam másodsor arra, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása Magyarország számára *a lét vagy nemlét kérdése*, mert ha a történelmi magyar géniusz sikeresen tud megbirkózni ezzel a kérdéssel, akkor szívesebben bízzák ráink a Kárpát-medence mind több nemzetiségének a sorsát, ha nem, a saját hazánkban is kicsúszik a lábunk alól a talaj. Harmadszor igyekeztem bebizonyítani, hogy a nemzetiségekkel szemben alkalmazott igazságos, de erélyes bánásmódon túl a nemzetiségi kérdés a népek természetes szaporaságán, gazdasági megalapozottságán és nemzeti szellemi törődnő megszervezettségén fordul meg s ezért az egyetlen időszerű, de egyben időfeletti magyar nemzetiségi politika az, amely a *magyarság mennyiségét és minőségét megerősítései* tűzi ki céljának.

Ezek a szerény nézetek Erdély közeli és távoli multjában s mai viszonyainak tanulmányozásából emelkednek egyetemes nemzeti célküzessé, mert a magyar nemzetiségi politikának mindig Erdély volt a próbaköve. *Magyarország nem élhet Erdély nélkül és Erdély nem élhet Magyarország nélkül*, mondják a reformkorban. Mi itt a magyar parlamentben a huszonnégy évig elmúlt erdélyi harangokat kongatjuk. Sokan szívesen hallgatják, de másoknak már elég volt Erdélyből, ami mögöttük elkülönülést, szeparatizmust, a közös magyar céloktól való eltávolodást vélnék felfedezni. Ideje tehát szembenézni az erdélyiséggel és ellenzívvel.

Amikor mi erdélyi szellemről beszélünk, akkor nem egy országrésznek az egészel szembenálló különvéleményét értjük alatta, sem pedig egy két évtizedes megszállás alatt kialakult politikai magatartást. Az erdélyiség határai sokkal messzebbre nyúlnak térben és időben. Történelmi időkben élünk, de kevesen gondolkoznak ennek megfelelően történelmi távlatokban. Az erdélyiség gyökerei is visszanyúlnak a XV. és XVI. századba, amikor Erdélyben a három nemzet és négy vallás szövetsége kialakult, az a szilárd közjogi szerkezet, mely másfél évszázadon át alkalmas volt a magyar államosság fenntartására. Felidézik György barát, Báthory István, Bethlen Gábor, idős. Rákóczy György zseniális külpolitikáját, akik közül egyik sem volt erdélyi származású, de európai tényezővé tették a kis Tündérországot, mely nem volt egyéb mint egy leszűkített, de minden

nemzeti értéket összesűrítő *minőségi Magyarország*. Sohasem önmagáért, hanem mindig az egyetemes magyar célokért küzdött a fejedelmek Erdélyországa s Bocskai végrendeletében hagyta meg, hogy a külön Erdély hivatása megszűnik, mihelyt az ország a török iga alól felszabadul. A magyar országgyűlés 1844-ig harcolt a magyar államnyelv bevezetéséért, de a háromnyelvű Erdélyben már a fejedelmi korban magyar nyelven intézték az ország ügyeit. A virágzó és nyugatos magyar szellemi élet mellett itt alakul ki a románság irodalmi nyelve, a szászok közjogi különállása pedig a nemzeti kisebbségvédelemre szolgáltat korai példát. Az erdélyi és magyar szellemet a gubernium sem tudja elaltatni s a teher alól kinő és megvalósul a történelmi Erdély utolsó két ajándéka a magyar hazának: az unió és a reform.

Amikor mi erdélyi szellemről beszélünk, az alatt sohasem a magyar szellem ellentétét, hanem annak *egyik változatát* értjük. Ez a szellem sohasem jelentett valami szűk-körű lokálpatriotizmust, hanem *magyar világnézet európai színvonalon*. Nem végződött a Királyhágónál, hanem szétáradt az egész országban és erdélyivé avatja mindazokat, akik Erdellyel és annak szellemével sorsukat végleg összekötötték. S vajjon nincs-e szüksége az országnak erre a szellemiségre ma, amikor ismét időszerűvé vált Wesselényi Miklós, a polgári halott éppen száz évvel ezelőtti szava a magyar szláv nemzetiség ügyében: *„Veszély fenyeget őh hon! veszély olyan milyen még sohasem! Hazám, nemzetem, léted vagy nemléted kérdése forog fenn: — ébredj és tegyél, — vagy veszni fogsz!”*

A veszély Wesselényi diagnózisa szerint kívülről és belülről egyaránt fenyeget. Kívülről a szláv népek orosz vezetés alatt készülnek végigseperni Közép-európán, belül a szociális és a nemzetiségi kérdés megoldatlansága készíti elő az ellenség számára a talajt. Kifelé a magyar erő száz évvel ezelőtől sem volt elég erős a veszély elhárítására, de befelé akkor is, ma is felelősek vagyunk mindnyájan kisebb vagy nagyobb mértékben azért, hogy mindent elkövettünk-e az állam és társadalom ellenálló erejének fokozására?

Szemünk előtt ismét a *mennyiség és minőség* küzdelme zajlik le. Ellenfeleink érvelése így szól: a magyarság gyenge szaporulatánál, csekély népi erőinél, feudális gazdasági berendezkedésénél, elavult társadalmi formáinál, heterogén faji összetételénél fogva feloszlásra ítélt jelenség, amelynek az életerőt csak vezető rétegének féktelen imperializmusa adja meg. Ezzel szemben a magyarság szomszédai fiatal és életerős népek, akik szaporaságukban messze túlértékelnek a magyarokon s már önmagában véve ez is elégséges volna a dunavölgyi kérdésnek a távolabbi jövőben való megoldáshoz, ha a szomszéd népek demokratikus gazdasági és társadalmi strukturája és együttműködési hajlama már most nem tenné őket a magyaroknál sokkal alkalmosabbá az új Európában a dunavölgyi vezetőszeret hordozására.

A magyarságot sohasem nagy száma, hanem erényei tartották meg. Széchenyi akadémiai beszédében fajtánk fennmaradását nem csekély számunktól félti, hanem attól, hogy „fajtánk anyagi mint szellemi léte oly felette könnyű”. A múlt világháború idejében harminc millió magyarról beszéltek, ma húszról, de gondol-e valaki arra, hogyha fel is fokozzuk a magyarság szaporulatát, ami kétségtelenül kívánatos, még mindig törpe kisebbséget fogunk képezni a körülöttünk élő szlávokkal, germánokkal, latinokkal s azok nagy fajtes. véreivel szemben. A számbeli túlsúlyt csak a jobb minőséggel lehet egyensúlyban tartani s *Magyarország vagy minőségi állam lesz vagy megszűnik államnak lenni*. Amilyen mértékben szaporábbak a szomszéd népek, olyan mértékben kell a magyarságot a kultúrájában elmélyíteni, amennyivel jobban terjeszkednek, annál belterjesebbé kell tenni a földet és az ipart a magyar ember számára és amennyivel többen vannak ők, annál szociálisabb berendezkedést kell megvalósítani Magyarországon.

A magyar reform nem egyik vagy másik osztály tértelgallásának problémája, hanem a magyarság széles rétegei szá-

mára a jobb megélhetés, szaporodhatási lehetőség és a vezető rétegbe való népi beáramlás kérdése s mint ilyen a magyar állami és társadalmi élet belső megújulásának folyamata. De ugyanakkor a magyar reform a legjobb nemzetiségi és külpolitika is. Csak egy ilyen népi Magyarország teremtheti meg azt az új szociális életformát, mely a nemzetiségekre ugyanazt a vonzóerőt gyakorolhatja, mint a magyar nemességhez való tartozás 48 előtt. És az új Európában, amely minden bizonnyal a szociális gondolat valamilyen formájában, jegyében fog megszületni, csak az a Magyarország juthat multjához méltó szerephez, melynek társadalmi összetétele demokratikusabb, államvezetése szilárdabb, nemzetiségi politikája emberségesebb, közléte tisztább, műveltsége mélyebb és magasabb, hadereje töretlenebb valamennyi szomszédjénál.

Nem véletlen, hogy a nemzetiségi kérdés a magyar reformkorban üti fel a fejét s reform-államférfiaink között a legnagyobbak egyben nemzetiségi politikusok. A reform alakítja a társadalom szervezetét és felboríthatja a nemzetiségek közötti egyensúlyt, amint az 48-ban történt. Ezért kell egységes és átfogó nemzetiségi politikával ellensúlyozni azokat a magyarságra nézve hátrányos következményeket, amelyek a reform megvalósulásából származhatnak. Az egységes, átfogó magyar nemzetiségi politika mögé azonban osztatlan társadalomnak és céltudatos államigazgatásnak kell felsorakoznia.

A magyar társadalom a nemzetiségi kérdés megítélése szempontjából még mindig nem nőtte ki egészen a trianoni kereteket. Akkor, a nemzet a megszállás alatt élő magyarság felszabadítására gondolt és igazságért kiállt. A testvér iránti aggodalom erősebb volt az együttélők népekkel való törődésnél, akikről az utódállamok amúgy is eléggé gondoskodtak. A revízió mellett alig hallatszott azoknak a hangja, akik a szétesett országot és az időközben nemzeti öntudatuk legmagasabb fokára emelkedett népeket a politikai realitásoknak megfelelően egy új Hungária szintézisébe próbálták volna összefogni.

Teleki Pál életcéljának tűzte ki a nemzetnek a nemzetiségi feladatok megoldására való ránevelését. Ennek ellenére a közfelfogás szívesen hódol a „mindent vissza” egyszerű jelszavának, anélkül, hogy az ebből folyó „mindenkü vissza” parancsát is elfogadná és ennek logikus következményeit levonná. Mert nem lehet az egyik oldalon az ország kiegészülését kívánni, a másikon pedig a nemzetiségi kérdés felett a „majd elintézzük” fölényes és semmitmondó jelszavával napirendre térni. Aki Magyarországot a nemzetiségek nélkül akarja, az szükségszerűen a kismagyar álláspontra helyezkedik, mert színmagyar ország a politika kegyetlen realitásai között csak olyan szűk területen képzelhető el, ami lemondást jelent természetadta határainkról történelmi multunkról és dunavölgyi hivatalunkról. A nagymagyar felfogás ezzel szemben számol az együttélők népekkel, látóköre a Kárpátoktól az Aldunáig terjed s tudja, hogy a fegyverek elhallgatása után a népek középeurópai térségében tartós béke csak olyan nemzet körül kristályosodhat ki, mely a maga egyéni és önző érdekein túlmenően a nemzetiségek együttműködésére alkalmas magasabbrendű államkoncepcióval rendelkezik.

A magyar politikai vezetés már Trianon után azonnal döntött a nagymagyar álláspont mellett, amikor nem nyugodott bele a megcsontított ország leszűkített élelehetőségeibe, hanem vállalta azért a szerepért való küzdelmet, amelynek betöltésére a magyarság magáé egyedül érzi hivatottnak a Duna völgyében. Ennek a hivatásnak a nehézségei csak akkor kezdtek szembetűnni, amikor az ország nemzetiségi területekkel növekedett meg. A visszatért területek magyarságának a köteleessége a nemzetet a nagymagyar gondola és a nemzetiségi elv elválaszthatatlanságára figyelmeztetni és eloszlalni azokat az illúziókat, amelyek szerint Nagymagyarországot a kismagyar felfogás szűk horizontján megvalósítani és vezetni lehetséges.

Teleki Pál is, aki magát szintén erdélyinek tartotta, mondotta egyik beszédében: „Az Európa sorsát intézők előtt is azzal érveltem: kérem, nekem az erdélyi emberre szüksé-

gem van, mert az erdélyi ember két okból különösen alkalmas arra, hogy többnyelvű ország vezetésében részt vegyen... Ez az ország volt az, ahol először uralkodott teljes, korlátlan vallásszabadság... Mi tudjuk, hogyan kell bánnunk egymással és a nemzetiségekkel... És még többet tanultak most az alatt a húsz esztendő alatt, amelyet végigszenvedtek.” A Teleki Pál szellemében valljuk ma is, hogy Magyarországot magyarul kell vezetni, úgy amint azt az árpád-házi királyok tették s ha Magyarországot Trianon után a szentistváni birodalom „nagymagyar” útjára lépett, akkor a különböző ajkú, különböző vallású, különböző életfelfogású emberek egységbe foglalásának feladatát is vállalnia kell.

Az egységes közszellem mellett a soknyelvű ország vezetéséhez céltudatos államigazgatásra van szükség. Az öt évvel ezelőtt megindult országgyarapodások óta közigazgatásunk nagy erőfeszítéseket tesz, hogy a nemzetiségi vidékeken működő tisztviselői karunk megtanulja a lakosság anyanyelvét, a külső igazgatásba igyekeztek bevonni helyi ismeretekkel rendelkező magyarokat, sőt nemzetiségi hivatalnokokat is. A központi igazgatás azonban nagybárra még mindig a trianoni kor személyzetével, apparátusával és gyakran a trianoni kor szempontjai szerint is működik. Különösen szembeötöl azoknak a szerveknek és kitűnő szakembereknek a túlerheltsége, akik az egyes minisztériumokban a nemzetiségek ügyeivel foglalkoznak s még inkább szembeötöl az a körülmény, hogy a központi igazgatásban sehol sem látjuk ott annak a majdnem kétmilliónyi felszabadult magyarságnak képviselőit, akik a kisebbségi sors keserű poharát egészen kiitták s a nemzetiségi problémák tekintetében gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkeznek.

Ez azonban nem személyi kérdés, mert a kényeg az, hogy trianoni államigazgatásunknak a megnagyobbodott ország szükségleteihez mérten át kell alakulnia. Minden egyes kormányrendelet vagy hatósági intézkedés kiadása előtt gondosan le kell mérni, hogy miként hat az ki a visszatért területek magyarságára, a nemzetiségekre, azok egymáshoz való viszonyára, és nem utolsósorban a még mindig megszállás alatt élő magyarokra. Az ország területével együtt az ország gondjai is megnagyobbodtak s a többnyelvű állam igazgatása nagyobb elmélyülést, több szempont latolgatását, szélesebbkörű tapasztalatokat, nagyobb tudást és céltudatosságot kíván. De a soknyelvű ország igazgatása magyar feladat ennek a feladatnak a teljesítésével ismételhetjük el, vagy játszhatjuk el dunavölgyi elsőszülőtségi jogunkat.

Nemzetiségi politikánk irányának megszabásánál két kötelesség vezet minket. Az egyik az, hogy nem adhatjuk fel azokat az eszményeket, amelyekért kisebbségi sorsban küzdöttünk. A báránnyörbe bujtatott farkas szerepe lehet politikailag hasznos, de a magyarhoz méltatlan. Hány kisanant államférfi leplezte le Trianon után önmagát, tárta fel a monarchia idején kisebbségi sorsban elkövetett vagy elkövetett hűstetteit és ismerte be dicsékedve, hogy általános választójog, szocialistákkal való szövetség csak arra volt jó, hogy rejtett és önző nemzeti céljait elkendőzzék és a demokrácia írójai falovában ellenséget csempésszenek be az osztrák és magyar politikai arénába. Ha mi kisebbségi sorsban emberi és nemzeti jogokért, szabadságért és egyenlőségért küzdöttünk, akkor azt komolyan gondoltuk és ehhez jobb sorsban is hűek akarunk maradni.

A nemzetiségi politikánk irányát megszabó másik kötelességet a határokon túlmaradt magyarság iránt érezzük. Huszonkét évig éltünk velük közös sorsban s az ő helyzetük elválásunk óta fokozatosan, de az utóbbi időben rohamosan hanyatlott. Ha van kisebbségi sorsban vállalt kötelesség a keresztényi és emberi eszmények felé, akkor fokozottabb mértékben van kötelesség, sőt felelősség a testvér, a rokon, a barátal szemben. Senki sem csodálkozhat azon, hogy az ő sorsukat nem tudjuk elválasztani a hazai romlás helyzetétől és velük szemben a kölcsönösség állásponjtára helyezkedünk. Mi volnánk a legboldogabbak, ha a megszállás alatt vállalt célkitűzéseink megvalósítását nem gátolná a határokon túlmaradt magyarság helyzete, vagy ha a kölcsönösség nem a retorziók irányába fajulna el, hanem egymás nemzetiségeinek megsegítésében kelthetnénk nemes versenyre. De

amaddig odaát magyarok ezrei munkatáborok tífusztelepein selymölnek, amíg kizárólag a magyaroktól tömegesen rekvi-
rálják el mindennapi kenyerüket, amíg a magyar kultúra
dél-erdélyi védőbástyáit nap mint nap súlyos csapások érik
s mindennek a tetejébe még minket vádolnak meg a külföld
előtt a nemzetiségek elnyomásával, addig *nem alkuszunk* és
minden rendelkezésre álló eszközzel meg fogjuk akadályozni
dél-erdélyi magyar véreink kipusztítását.

Nem fenyegetőzünk, mert csak az lármáz, aki hanggal
akarja pótolni a maga igazát. Egyetlen magyar állampolgár-
ral szemben sem követelünk durvaságokat, mert vannak
bizonyos elemi szabályok, amelyeknek önmagunk megtagadása
nélkül nem léphetünk át. Nem kívánunk elébe vágni a kor-
mány intézkedéseinek, de le akarjuk szögezni azt, hogy a
háború alatt egyetlen nemzetiségi politikát ismerünk: *kisebbségi magyarságunk megmentését*.

A háború alatt minden szem a végkifejlés és az újjáren-
dezés kérdéseire eszmél. A miniszterelnök úr huszti beszédében
kijelentette, hogy a Kárpátmedence kérdésének megoldásánál
az egyetlen szóba jöhető pozitívum az ezeréves magyar mult,
annak tárgyilagos kritikája és abból a mai kor nemzetiségi
és szociális szemléleteinek megfelelően levonható konzek-
venciái. A magyar államalkotás és kormányzás művészete
mindig kereste és megtalálta azokat a formákat, amelyekben
vezetése alatt a Kárpátmedence népeinek együttélése, fejlő-
dése biztosítva van, — mondotta a miniszterelnök úr s ezál-
tal olyan célt tűzött a nemzet elé, aminek a megvalósítására
minden magyar embernek szövetkeznie kell. Ennek a magyar
multnak egy emlékeztető évfordulója esik éppen a mai napra.
Ma *hetvenöt éve* annak, hogy Kéthelyi József beterjesztette
a képviselőházba a nemzetiségi törvény javaslatát, amelyből
a most jubiláló 1868:XLIV. tc. született.

A magyar nemzetiségi törvényt akkor tudjuk helyesen
értékelni, ha összehasonlítjuk azokkal a kötelezettségekkel,
amelyeket a trianoni békeszerződés a megcsontított Magyar-
országra kisebbségeivel szemben rótt. A magyar békedelégá-
ció *nem gördített akadályokat* a kisebbségvédelmi rendelkezé-
sések elfogadása elé, amire az utódállamokat csak ultimá-
tummal lehetett rávenni, sőt javasolta, hogy bővítsék ki azo-
kat. Nemzetiségi jogunk ugyanis Középeurópa valamennyi
államát megelőzve már hetvenöt évvel ezelőtt megvalósít-
totta a megújult magyar kormány keretei között a nemzeti-
ségi egyének szabadságának és egyenlőségének teljességét.
Jó erre emlékezni ma, amikor az új középeurópai rendezés-
nél ismét az első sorban szeretnének ülni azok, akik az utód-
államokban az 1868:XLIV. tc.-ket hatályon kívül helyezték
és a párizskörnyéki békeszerződésekben kényszerűen elvál-
tatt kisebbségvédelmi rendelkezéseket sem tartották be.

Nem hallgathatjuk el, tisztelt Ház, hogy a nemzetiségi
törvényt a nemzetiségek nagy része *keveselte* és nem fogadta
el s ezáltal alkalmat adott a későbbi magyar kormányoknak
arra, hogy ők is letérjenek a törvény útjáról. De ez csak azt
mutatja, hogy nemzetiségi oldalon az agitátorok, magyar

részről a sovíniszták kerekedtek felül. Az elmúlt három-
gyedszázad eseményei azonban bebizonyították, hogy a Kár-
pátmedence nemzetiségi békéjét a nemzetiségi izgatókból
utódállambeli államférfiúvá előlépett politikusok sem tudták
megteremteni. A nagy nemzeti nekibuzdulások kora lejárt,
az illúziók szétfoszlottak s a Dunavölgye összekuszált nem-
zetiségi viszonyainak rendezését ismét előről kell kezdeni
ott, ahol 1918-ban abbamaradt.

A hátrahagyott felek és az emigráns kormányok nap-
nap után újabb és újabb újjárendezési tervekkel lepik meg a vi-
lágot, amelyeknek többé kevésbé az oroszok által annyira
ellenzett federáció az alap gondolata. Kossuth királyai alkot-
mányterve és a dunai szövetséges státusok javaslata az
új kisanatant csillagképévé változott át. Az kétségtelen, hogy
egyes nemzetiségek elérték nagykorúságukat, mások kinőttek
a személyekre vonatkoztatott jogegyenlőségi rendszer keretei
közül s ma már új szelek nyögegelik az ősmagyar fákat. Az
önrendelkezés gondolata, amiről a miniszterelnök úr is említést
tett, nem volt idegen a magyar alkotmány fejlődésének
történetében.

A politikai önkormányzat négyszáz éves multja tekint
vissza Erdély három nemzetének uniójában, a kiegyezés után
pedig a horvát, szlavon és dalmát népet ismerte el az 1868:
XXX. tc. külön területtel bíró politikai nemzetnek. Az ősi
önkormányzatának emlékét ma is elevenen őrző *szászország*
való viszonyunkat nem a külpolitikai konjunktúra határozza
meg, hanem a nyolcszázéves erdélyi életközösség. A magyar
életközösségből kiszakított *horvátok* kisebbségi küzdelmeit
a magyarság rokonszenve kísérte s amikor önálló államisá-
gukat megvalósították, a magyar kormány az elsők között
ismerte el azt.

Az önkormányzat egyházi vonatkozásban is régi magyar
gyakorlat. A görög katolikus egyházon keresztül a *rutének* és
a *románok* egy része a többségi magyar egyházzal kapcsolódik,
a görög keleti egyház szervezete pedig Magyarországon
a protestáns egyházalkotmányt vette alapul s egyrészt
nemzeti egyházat teremtett külön a *szerveknek* és külön a
románoknak, másrészt pedig olyan önkormányzatot bizto-
sított a számukra, amilyenmel az ortodox egyház sem Szer-
biában, sem Romániában nem rendelkezett.

Mind ez történelmi valóság, amire és amiből építeni le-
het s nem íróasztalok mellett, emigráns hotelekben kiesztelt
papiros-terv, ami a valóság első lehelletére kártyavárként
omlik össze. A reformkor teremtő magyar fantáziájára és a
kiegyezés nagy alkotásainak lehiggadtságára van ma is szük-
ség, hogy elhárítsuk a kívülről és belülről fenyegető veszé-
lyeket. Fegyver és jó vitézi rezolúció a határszélen, politikai
bölcsesség és előrelátás bent az országban — ez a magyar
jövő záloga! Ennek az erősítéséhez ajánljuk mi fel a törté-
nelmi Erdély fiatal népi erőit és sajátosan magyar szelle-
miségét.

Mikó Imre

Európa és a szlovák irodalom

Kis népek szellemi életére állandóan a provincializmus
veszélye leselkedik. A nemzet legjobbjainak lelkében égő
hivatástudat majdnem mindig elnyomja a receptív művelő-
désre irányuló hajlamokat; a lélek missziós lobogásával csak
ritkán versenyezhet az objektív szellem. A kis népek vezető
nagyjai, a gondolkodók és az írók sokkal görcsösebben fo-
ródnak össze a nemzeti lét hamleti problémáival, mint a
nagy nemzetek holdogabb tagjai, akik kisebb mértékben
élik és szenvedik a maguk életének fenyegetett értékét. A
világtól való elfordulás azután gyakran éppen azzal a követ-
kezménnyel jár, hogy az egyetlen kérdésre való megalo-
mánikus összpontosulás éppen a kulturális haladás *lénye-
gének* elsikkadását eredményezi: szüklátóköri provincializ-
mus születik s a fejlődés szekere kátyúba kerül.

Könnyű volna példákat felsorolni arra, hol és hogyan
védekezik a nemzet lelkiismerete a kulturális életnek ilyen

egészségtelen megszükkülése ellen. Mi más volt a Kazinczyak
lázás fordítói tevékenysége, ha nem éppen ettől a provincia-
lizmustól való menekülési vágy? A magyar szellemi élet őri-
zói nek Európa s az európai kultúrtartalom iránt táplált vá-
gya éppúgy megnyilatkozik Bacsányi franciaországi válto-
zásokra figyelő versében, mint az ifjú Toldi Ferenc Goethe-
nél tett látogatásában, melynek hírére — tudjuk — Kazinczy
örömeiben felsikoltott. A kulturális horizontnak ez a hirtelen
tágulása a szomszédos szlovák irodalomban csak jóval ké-
sőbb következett be. A felszabadulást itt a romantika hozta,
tehát az az ízlésáramlat, amely mind a mai napig a legma-
radandóbban nyomta rá jegyeit az alkotó szlovák szellemre,
jobban, mint pl. a realizmus vagy az átmeneti jellegű natu-
ralizmus. A romantika a többi nemzetek életében is nagy
indulatokat szaglat fel és nemesek új műfajokat teremt, de
új életfelfogást is sugalmaz. Szlovák viszonylatban a nemzeti

mult hagyományainak újjáértékelése mellett elsősorban a nép felé fordulás döntő élményét hozza, megszabva ezzel egész nemzedékek jövőjének sorsát, elhivatottságát. Chalupka Mor hol-já a dicsőséges virtus indulója és jelemondata lett, de Janko Král nyomán fellendül az a népi romantika is, amely legkifejezettebben Jánošíknak, a betyárnak mindmáig eleven kultuszában testesül meg. Jánošíknak a szlovák szellem történetében vitt szerepét a komoly irodalomtörténeti kutatás még nem tisztázta, de magának az alaknak a folytonos felbukkanása arra vall, hogy a szellem emberében csakúgy mint a nép fájában igen elevenen él ennek a mitologizált alaknak az eszménye. Jánošík panaszában nem nehéz felismerni a mult század szlovák társadalmának állandóan megisméltető jelszavait s a szabadság olthatatlan vágyait, amely egész 1918-ig ügyszóiván minden esztétikai forrásnál gazdagabban és kizárólagosabban táplálta a szlovák kultúrferfiak munkásságát. A romantika nem hozott forradalmat, inkább csendes visszatérést a néphez, azokhoz az értékekhez, amelyek a szlovák falvak mélyén szunnyadnak s amelyek egyedüli biztosítékai a szebb jövőnek. Az ártatlan falusi élet idilli gyönyörűsége szólal meg Sládkovič költészetében s ezt a lírai örökséget gyarapítja a korai szlovák realizmus is, amely semmit sem tud a nagy orosz realista írók keserű élettapasztalatairól s az egész megváltozott világról. Nyugaton a realizmus a leleplezések jegyében hódít: az orosz iskola itt méltó követőkre talált. Balzac a francia kispolgár pénz-sóvár természetrajzát írja meg, Flaubert dezilluzionáló művészetében a sívár vidéki élet lép előtérbe, hogy a sort Zola zárja be a maga megalakulás nélküli naturalizmusával.

Mit mondhatunk e kor szlovák irodalmának európai kapcsolatairól? Kétségtelen, hogy a szlovákság nem élt tökéletes elszigeteltségben, az akkori idők áramlatai áthatoltak hozzá is és termékenyítő módon szölettek bele a fejlődésbe. Köz hely ma már annak a megállapítása, milyen mértékben növelte a szlovák írók öntudatát a herderi romantika s milyen értékes lelki kincsel tért vissza nyugati vándoréveiből egy Kollár vagy egy Stúr, akikben koruk egész kulturális törekvése sűrűve jelentkezik. A romantika európai szálai mellett azonban korán megmutatkozik az a másfajta vonzás is, amely Kelet felől inspirálta a szlovák szellem munkássait és a pánszlávizmus ködös álmait vetette el a lelkekben. A szlovák irodalomtörténet újabbban módszerezsen kutatja a szlovák romantika gyökereit, melyek Sládkovič esetében egész Puskinig vezetnek és olyannyira keleti színt adnak e művészi iránynak. Talán Hviezdoslav az egyetlen szlovák költő, akinél a lengyel és orosz érdeklődést mindenkor egyensúlyban tartja a nyugati irodalmak iránt érzett forró lelkesedés s akinek hatalmas fordítói munkássága a legtermékenyebb erőfeszítés arra, hogy a szlovákság lelkületét nyugateurópai színekkel gazdagítsa. Hviezdoslav azonban már erősen átmeneti jelenség: népszerűsége, falusi tematikája a romantikához fűző, de látásmódja erőteljesen realiztikus, filozófiája, lírájának nemzeti tartalma pedig egészen napjaink szellemében fogant.

A mult század szlovák szellemiségének legkiemelkedőbb jegye a nacionalizmus. Érdekes etekintetben összevetni a szlovák és a cseh viszonyok között mutatókozó különbségeket. A csehek nacionalizmusában kétségtelenül több volt a pátosz és a harci elem, mint a szlovákokéban. A cseh nacionalizmus nem egyszer találkozott a sovínizmussal és merült ki pusztá önáltatásban. A nemzeti mult megszüpítése és a rózsaszínű jelen lírai szemlélete a leghevesebb összeütközéshez vezetett akkor, amikor a 70-es, 80-as években a fiatal csehek realiztikus irányzata hadat üzent a tetszelgő hazafias szentimentalizmusnak. Milyen sokatmondó Vrchlickynek, a legnagyobb cseh hazafias költőnek a példája! Kortársai csak a patentírozott hazafias költőt látták benne; fél évszázadnak kellett elmúlnia, míg az ünnepi versek pátosza mögött az utókor riadtan ismerte fel azt a másikat, azt az ismeretlen Vrchlickyt, akinek kicsiny volt a nemzeti valóság s ezért flaubertiánus lelkével távoli csillagokba menekült, a világ-irodalom loci communesit szedte össze, hogy végül olvasmányai felett megtörve, reménytelenül sóhajtsa: — Ez az örült forgatag megölt engem!... Döbbenetes, hogy milyen

keveset mutat meg a legnagyobb cseh költő a cseh valóságból.

A szlovák nacionalizmus egy másfajta embertípus megszületését egyengette. A mult század szlovák élete tele van aprómunkásokkal, falusi papokkal, tanítókkal, önzellen, de lelkes műkedvelőkkel. Ők adják meg e korszak igazi jellegét s egyben ők fejezik ki leghívebben azokat az eszméket, amelyekért az intelligencia hevült. Ezek között az eszmék között legelső helyen áll a nép iránti feltétlen hűség s az ebből fakadó kulturális kötelesség. Az utókor erőteljes politikai szempontja meglehetősen hamisan látja a mult század szlovák vezetőinek valódi törekvéseit. Ha a Stúr-utáni nemzedékek megnyilatkozásait eredetiben olvassuk, meg kell hogy lepődjünk: mai eszünkkel, intellektuális beidegződésünkkel, politikai motívumokat fogunk keresni az írók szava mögött s mindenütt kulturális szempontokat találunk. A szlovákság vezetői ragaszkodtak a röghöz, melyet habozás nélkül vallottak hazájuknak s e ragaszkodásuknak nem volt szeparatív szándéka: a szabadság az ő szemükben mindenekelőtt kulturális, tehát nyelvi szabadságot jelentett. Ezenfelül azután legfőbb gondjuk az volt, hogyan lehetne a tudást rövid és célszerű módon a nép szélesebb tömegeihez is eljuttatni s így a tömegműveltséget emelni. A csírázó szlovák irodalom évszázadokon át csak egy szűk tanult réteg lelki tulajdona volt, Stúr után lép előtérbe a nép művelésének eszméje, hogy Hviezdoslávnál — Arany és Petőfi analógiájára — elnyerje központi szerepét. Ime, a népért való szakadatlan munkában, apostoloskodásban kell látnunk a XIX. század szlovák szellemi életének vezető eszméjét. A mult század szlovák íróját Európa is csak annyiban érdekelte, amennyiben az onnan kapott gondolatok a nép érdekében hasznosíthatóknak bizonyultak. Amikor Stúrék nyomán az orosz koncepció vált a fiatalság körében uralkodóvá, természetesen ellanyhultak a nyugati kapcsolatok, hiszen maga az orosz irodalom is negatív viszonyban állott az európai szellemi fejlődéssel. A „nyugatosok“, és „ruszofílek“ harcában mindig is az orosz irányzaté volt az erősebb hang, Dosztojevszki is Keletől, a pravoszláviától várta a megoldást. Tudjuk az irodalomból, hogy az oroszok sohasem értették meg Nyugatot. Tolsztoj nem érte meg Wagner; a wagneri operából csak arra emlékszik, hogy felvonás végén lement a függöny s egy munkást látott mögötte, akinek — rongyos volt a ruhája! Beaudelaire is csak komikus figura volt Tolsztoj számára. Mereskovszki látta Jaurès-t. Olyan, — írja róla — mint egy biztosítási tisztviselő. Hogyan vezethet ez forradalmat?... A szlovák szellem történetében is vannak pillanatok, amikor a nyugati ízés csak nehéz fáradsággal tud utat törni magának a betokosodott közéletben. A Stúr-féle nemzedék a maga erkölcsi absztinenciájában és túlzott moralizmusában büntetésüket rendezett Sládkovič Marínája ellen: az Eszme fanatikusai szemében túl ledérnek tűnt fel a szerelmi dalok költője. Később már a tudatos elzárkózás látott csak merészséget abban, hogy valaki 1891-ben Zola Emil művészetéről mert dicséretet írni a Slovenské Pohľady hasábjain. A fiatal Nádas László — ő volt a Zola-cikk szerzője — ugyancsak szokatlan hangot ütött meg ebben a tanulmányában és nem is akadt követője a naturalista útmutatásnak egész a világháború végéig.

A világháború lezárta egy fejezetet a szlovákok történetében. A szlovák irodalom ujjászületése nem 1918-ban kezdődött s nem fűződik a csehekkel való egyesülés tényéhez. A forrongás éveit visszanyúlunk a világháború előtti időszakba, amikor szinte a modern magyar lírával naptárilag meg egyezően virágozik ki a költők szívében az új idők mondami-valója, egy olyan lírai tartalom, amelynek nyugati kapcsolatai szemmel láthatóak. Ivan Krasko és Vladimír Roy képviselik ezt a háború előtti szimbolizmust, amely nem is tiltja őseit. Egy szkeptikus, mélabús költészet születik kezük nyomán s e költészetnek olyan inspirátorai vannak, mint: Nietzsche, Tolsztoj, Strindberg, Beaudelaire, Verlaine, Poe. Milyen jellegzetes Vladimír Roy-nak, a modern szlovák költészet atyjának megnyilatkozása: — Mit akartam? Őszintén meg akartam mondani azt, amit éreztem: a szépség kétekedéseit, a belőle folyó fájdalmakat, a szív élményeit,

beismerni saját gyengeségemet és nyomorúságomat, megénekelni a személyes boldogság utáni vágyamat, törekvésemet a végtelennel való harmónia után, mely gyakran szimbolikusan csendült meg...

Messzire vezetnek a szlovák szimbolizmus európai kapcsolatai. A költők a saját kétségbeesésük ellen írják verseiket, melyeket a szív és az ész ellentétének feszültsége hat át. A vers nekik narkózis, akárcsak Beaudelaire-nak a basis, Verleine-nak az abszint, Poe-nak az alkohol. „Az élet profanizálásától távol tartottam magamat, — írja Roy — de mégis igaz és tipikus akartam maradni, szavaimat tehát ködbe, szürkeségbe, félhomályos alkonyba kellett takarnom — hervadt virágba, száraz levélbe. Mindent a legnagyobb remegés közepette írtam, reszkető kézzel sokszor nyultam mámor után. Üldözött a szürkeség, a megszokottság, én a rendkívülit szerettem. Az élet megcsalt, kioltotta a nagy álmokat, az eszmény elérhetetlennek bizonyult, heves és meredek repülés után Ikarus sorsára jutottam, szárnyam gyakran töredezett...

Olyan szavak ezek, melyeknek értelmét nem nehéz kiolvasni egy Ady Endre költészetéből sem. Roy 1910 őszen ment Skóciába — a tenger hatalmas orgonázugása és a távoli szabadság sejtelve kísértetiesen hasonló lelkiállapotha sodorja ahhoz, amelyben Ady köszöntötte Párizst. Külön tanulmány volna kimutatni e költészet magyar kapcsolatait; Ivan Krasko pesszimizmusában Juhász Gyula hangokra figyelni, Roynál Ady halálhangulatait felfedezni. Új nemzedék ez mindenképen, olyan új hang, amelyet már nem érthet meg egy Vajansky, aki a fiatalok szorongásait a szlovák rög „sötét liloma”-nak nevezte. Roy mély kultúrája messzire emeli ki a szlovák lírát a provinciális elszigeteltségből, rajta keresztül egy Nietzsche, egy Poe Edgar, egy Walt Whitmann űzen a Kárpátok ölébe. De itt lebeg Heine és Madách szelleme is!

A modern szellem betörése egyelőre csak a lírában történt meg, a próza még a világháború alatt is kitaposott utakon haladt. A merész társadalomkritikai magatartás mind- eddig nem volt a szlovák írók kenyere, a nagy vidéki realizmus nem ismerte a társadalmi problémák behatóbb vizsgálatát s ha hozott is közösségi szempontokat, ezek a szempontok többnyire eszmei elfogultság termékei voltak és egy ideális világ helyzetértézését szolgáltatták mint Vajansky-nál. A háború után keletkezett nehéz volt a szlovák írók feladata: írói hagyományok híján kellett számot adniok egy olyan világról, amely szemük láttára alakult mássá. A külföldi példák legfeljebb serkentőleg hatottak, de kész recepttel nem szolgálhattak. A szlovák írók tehát hozzáálltak ennek az ismeretlen anyagnak a kibányászásához. Az európai szellem kisugárzása a változott viszonyok folytán igen erőteljesen érvényesült s elsősorban az aktualitás felismerése és egy támadó jellegű naturalista ábrázolásmód kifejlesztése körül fedezhetők fel leginkább nyomai. Az új realizmus nem üzent hadat a megelőző nemzedék életművének, de több tárgyismerettel és józanabb megítéléssel közeledett a faluhoz, mely továbbra is legfontosabb színtere a szlovák életnek. Miközben a lírában a különböző formabontó kísérletek elég hatástalanul múltak el a költők felett és a legkiválóbb szlovák lírikusok fennmaradás nélkül csatlakoztak a meglévő hagyományhoz s új színekkel, hangulati, nyelvi gazdagsággal fűszerezték azt, a regényben csak annyi változás történt, hogy az írók és kritikusok egyaránt intenzíven kutatták a művek tárgyi alapját, azt a bizonyos epikai hitelt, mely néha már-már fontosabbnak látszott, mint a művészi megmunkálás kényes kérdése. A szlovák irodalom nem formalistikusan kapcsolódott az általános fejlődésbe, hanem irányát, célját, közösségi rendeltetését tekintve. Ez az új realizmus nem tud szárnyalni a képzelet magas repülésével, nem ismeri a modern lélektan finomságait, sem azokat az írói eszközöket, amelyeket a modern írók alakítottak ki a lélek tudatalatti motívumainak megéreztetésére. Ez a realizmus egyelőre megragadt a durva valóságnál s még mindig a változás élményére figyel. Nem leíró realizmus már, hanem

kritikai, mely nemcsak bemutatni óhajt, hanem tudatosítani és értelmezni is.

Hiba volna azt hinni, hogy ezáltal a szlovák romantika végleg a pozitívista életnézetnek adta át a helyét. A romantika mélyebben gyökerezik a szlovák lélekben, mintsem hogy egykönnyen nyoma veszne a szellemi fejlődés során. Aki napjaink szlovák kultúrelétét figyelemmel kíséri, annak a romantikának számos megnyilatkozásával fog találkozni. A háborúban sem csituló irodalmi viták tulajdonképpen nem is irányulnak másra, mint éppen a romantika csendes ténfoglalására s az ellene feszülő törekvésekre. Am't ma szürrealizmus, vagy kedveltebb kifejezéssel: valóságfelettség címen a szlovák költők üznek, lényegében a romantikus magatartás erőpróbája, ha kell, a korszerűtlenség árán is. A szürrealizmus gyökerei a művészet nagy válságának időszakába nyulnak, azokba az évekre, amikor a legképtelenebb művészi irányok próbálták értelmet adni a meghibbant világnak. A szürrealista költők eszmei forrása a marxizmus és a pszichoanalízis voltak. Az új szlovák költők átveszik az irány formai adottságait, esküsznek a „görcsös szépség”-re, büszkék rá, hogy elszakadtak a valóságtól, de tagadják eszmei gyökereiket. Művészetük így, világnézeti alap nélkül, merő pán-esztétizmus, pusztá forma, alakoskodás. A mester Guillaume Apollinaire és az „átkozott költők” akik a múlt század végén ijesztgettek a kispolgári közönséget; az ő példájuk nyomán adják ki proklamációikat az új szlovák lírikusok is s toboroznak közönséget verseiknek. Ez az új líra elveti a mindennapi élet legikájját. Hirdeti, hogy a művészet nem akar a valóság utánzása lenni, hanem elsősorban alkotás, új szépségek teremője. R. Fábry írja: — Nem költjük verseinket semilyen eseményhez, a kor semilyen konkrétumához, nem költjük a kanár't a sziklához... Az új költészet nem ismeri a régebbi költők problémáit, nem az észre épít, hanem az imaginációra és az új metaforára. Egyetlen vad szárnyalás a vers, a képzetek elszabadulnak az ész korlátaiból, az „imagináció új szavakat ír a szélbe”. Ugyanakkor azonban e játéknak van veszélyes oldala is: állandó belső szorongás és halálfélelem jellemzi a fiatal költőket, mintha maguk is éreznék, hogy amit csinálnak, nem az új idők dala, hanem a múlté. Hiányzik belőlük a régebbi költők szilárd erkölcsi egyensúlya, az a metafizikai biztonság, amely a legmagasabb csúcsokon is bizton vezet a költőt. Káros és forrongás él a fiatalok lelkében és szomorúság borítja el minden sorukat. — Minden a csillagok zsákutcájában végződik. Bezárul a távolsággal, mint a szerencse minden gesztusa — írja Brezina. És más helyen: — Bort iszunk és olyan bután szomorú a visszatérés a gránithegyekből...

A „gránithegy” már a romantika nyílt bevallása s az új nemzedék nem is hártja el magától Janko Král örökségét. Felmerülhet a kérdés, honnan származik a legújabb szlovák irodalomnak ez a negációs magatartása a valóság tényével szemben? Miért hiányzik olyan kirívóan az írók állásfoglalása a korhoz és a nemzet jelenéhez? Talán nem tévedünk, ha az okokat a költők tájékozódási lázában, haladni akarásában keressük. Talán még soha nem érezte ennyire át a szlovák író a kultúralódás elengedhetetlen szükségét, mint most, amikor fokozottabban érzi magán a külföldi figyelő szemét s amikor az európai népek kulturális versenyében a szlovákság is hallatni akarja hangját. Tragikusussá teszi a helyzetet az, hogy soha ilyen nehéz nem volt a tájékozódás, mint éppen napjainkban, amikor a szellemi szempontok gyakran szorulnak háttérbe a politikai érdek primátusa mögött s amikor az egész európai kultúra eszmei alapjairól vitatkoznak az arra hivatottak. A szlovák szellemi élet vezetői érzik, hogy egy esetleges provinciális végzetes hátrányokkal járna a szlovákságra akkor, amidőn az önálló állami keretben a tudományos és irodalmi szervezkedés keretei adva vannak, jobban, mint bármikor. Eppen ezért a szlovák írók és költők tudatosan sürgetik az európai hagyományos kultúrformákba való beleilleszkedést. A megmerevedő és élettelen tradicionálizmussal szemben legkomolyabb tudományos körök hirdetik az „élettel teljes”, dinamikus magatartást. Hanus László dr., a szlovák szellemi élet egyik

legelismertebb vezetője éppen most indította meg folyóiratát (Obroda), amely megvallottan ennek a friss, haladó szellemnek a szolgálatában áll. Hanus a céltudatos, megszerzett és belső inspirációból táplálkozó kultúrmunkát állítja fel legfontosabb feladatú a külső hatásra működő gépies kultúrával szemben. A megdermedt hagyományosság, — írja Hanus dr. — szellemtelenség és kultúrátlanság. Anynyi, mint a materializmus. A szellem, ha valahol jelen van, ott él és mozog. Ahol nem mozog, ott nincs... A kultúrátlanság szélességet követel. Szellemi életünk kategórikusan követeli az európai és a világtávlatot. Ritkán sikerült ezt eddig megvalósítanunk...

A kultúra út a személyfelettség felé, hirdeti Hanus dr. s ebben utalás van a szlovák kultúrélet kis és nagy személyi harcára. Az európai távlatokba való beállás önként jelenlétekné zsurgortja majd a párt- és személyi szempontokat és egy széleskörű kulturális munka feltételeit teremti meg. A szlovák szellem ma ennek a magasabb tájékozódásnak a jegyében munkálkodik. Elméleti cikkek, tanulmányok, fordítások garmadája bizonyítja, hogy mind szélesebb körben érik át az útkeresés fontosságát. Ez az érdeklődés egyben legjobb ellenszere minden begubózkodásnak, minden provincializmusnak.

Kovács Endre

Az északkeleti új román irodalom

A román líra

A bécsi döntéssel Magyarországhoz visszakerült román-ságot a politikai változás váratlanul és készületlenül találta. Az első időben bizonytalanság és aggodalom ülte meg a lelkeket, főleg azért, mert nélkülözniök kellett az eltávozott vezetőket. Ez a kezdeti dermedt és csüggedt állapot nem tartott sokáig, a magára hagyott románság magáhozért s új vezetőkkel igyekezett megszervezni gazdasági, társadalmi és kulturális életét. A gazdasági és társadalmi szervezés keretei adva voltak: a nagyszámban működő szövetkezetek és bankok, a társadalmi szervezésre a két szervezett román egyház. Nehezebben ment a kulturális élet megszervezése és az irodalmi élet kialakítása. Leküzdhetetlen akadállyal állottak szemben: nem volt frögárdájuk és nem volt kiadójuk. Tehát szinte a semmiből kellett irodalmat teremteniök. Az irodalmi élet megindulását a *Tribuna Ardealului* és *Săptămâna* című lapok köré csoportosult néhány lelkes ember vállalta magára. Elsősorban Dancus György tanárt kell megemlítenünk, aki nagy lelkesedéssel és akarással látott hozzá az irodalmi élet megindításához. Dancus a *Tribuna* hasábjain többször fordult felhívással az ifjúsághoz, hogy karolja fel az indulni készülő irodalom ügyét. Minden magában tehetőséget érző ifjút bizdított az írásra. Dancusnak a *Tribunában* közölt cikkei főleg az etnikum bizonyítására sürgették az új román irodalom megindulását.

Az északkeleti román irodalom első megnyilvánulása 1941 karácsonyán *Versuri din Transilvania nordică* (északkeleti román versek) című költői antológia megjelenése volt. A kötet kilenc fiatal költőt mutatott be, névszerint: *Găprariu* István, *Bulbocă* János, *Cherejan* János, *Ciceu* Tódor, *Ilieșu* Viktor, *Morutan* József, *Păcurariu* F., *Raus* Bálint és *Sotropa* Virgilit. Egy antológia összeállítása még kiforrott költőknél is nehéz dolog. Eppen ezért az antológiában 2—3 verssel szereplő költők tehetségét felmérni lehetetlen, különösen akkor, ha azok kezdő verselők s egyéniségük állandó fejlődés stádiumában van. Az antológiát Dancus a kötet előszavában így jellemezte: „elsősorban a hasznosság és szükségesség elvét tartottuk szem előtt. Az alfabetikus sorrendben bemutatott költők értéke egyenlőtlen — nem a versek mennyiségét illetően — és hiányt mutat, — de kialakulában vannak ezek a lelkesek és lendületes gondolataikkal és érzelmeikkel a fiatal román közösség és akarási megnyilatkozásait jelentik.”

Az antológia megjelenése óta eltelt két év nemcsak mennyiségi, de minőségi fejlődést is mutat. A szépirodalmi folyóiratok hiányának pótlására, a kolozsvári *Tribuna* című napilap *Grai și suflet românesc* (román nyelv és nép), a beszercei *Săptămâna* című hetilap *Stălp de creștină* (tűzkő oszlopok) címen állandó szépirodalmi rovatot nyitottak és készséggel közölték az új költők verseit és elbeszéléseit. Több új költő is megszólalt e lapok hasábjain. A kolozsvári görögkatolikus egyház kiadásában megjelenő *Viata ilustrată* című szépirodalmi folyóirat vallásos jellege mellett is helyet adott a megnyilatkozó fiatal tehetségeknek. E lapok hasábjain a következő új költők nevét fedeztük fel: *Radu* Cyr, *Muresanu* Eugénia, és *Fărcas* Dénes stb.

Időközben önálló verskötetel több, az antológiából már ismert költő: *Ciceu* Tódor: *Pârğa* (zsenge), *Ilieșu* Viktor: *Ogorul gândului* (A gondolat ugara), *Morutan* József: *Văstînd pe apele destînlui* (A végzet vizein evezve) és *Cherejan* János: *Plecarea în cântec* (Elindulás dallal) című kötetével mutatkozott be.

Ezekon kívül három népköltészeti gyűjtemény is megjelent: *De pe Mures si câmpie* (a Maros mentéről és a mezőségről), *Doine, balade și obiceiri de nuntă* (Dojnak, balladák és lakodalmi szokások) és *Căntece dorului, doine și strigături* (A vágy dalai, dojnak és táncok).

Mennyiségi szempontból az itt felsorolt művek az északkeleti új román líra elég gazdag megnyilvánulásáról tesznek tanúbizonyságot. De vizsgáljuk meg e költészetet közelebbről is.

Ciceu Tódor: *Pârğa* (Zsenge) című verskötetét a kolozsvári görögkatolikus püspökség adta ki. Ez volt az első verskötet északkeletben. A kis versfüzet 33 költeményt tartalmaz. *Ciceu* a régi irányzat követője, főleg *Cosbuc* költészetére volt rá hatással. Elég kiforrott költői egyéniség. Költeményei két csoportba oszthatók: falusi élettel foglalkozók és vallásos tárgyúak. A falusi élet köréből vett költeményeiben a román falu és paraszt képét eleveníti meg. Ilyenek: *La noi în sat* (Nálunk a faluban), *Taran batut de munca si de vânt* (Munkától és szélről súlytott paraszt), melyben a román paraszt nehéz életéről ír, a *Plugarii* (Földművesek) címűben a falusi embert a mezei munka közepette mutatja be. *Neculai Sacara* — az erdők-mezők lakója, a nyughatatlan falusi ember tipikus képviselője, *Lon*, a szép és okos oláh legény, *Florica*, a szorgalmas román lány és *Lelea Maria* (Mária néni) a családjának élő parasztlány.

De nemcsak a falusi emberről versel hanem a falusi tájról is: *Primăvara darnică* (Adakozó tavasz), *Seceta* (Szárasság), *Vara* (Nyár), *Toamna* (Ősz), *Iarna* (Tél) stb. Leíró költeményein *Cosbuc* tájszemléletének hatása érzik.

Vallásos tárgyú költeményeit az Istenben hívő ember hite, bizakodása és megnyugvása jellemzi: *Pacea* (Béke), *Doamna* (Uram), *Spalm* (Zsolttár) és *Spovedanie* (Gyónás).

Ciceu költői hatásának jelke az egyszerűség. Nem komplikál, nem lázong és nem prófétáskodik, hanem egyszerűen, a falusi ember nyugodtságával vesz tudomásul mindent.

A költőit versforma híve. Nyelve egyszerű, akárcsak a falusi emberé, de kifejező és gazdag.

Ilieșu Viktor: *Ogorul gândului* c. verskötetét a nagyváradi görögkatolikus teológia adta ki 1942-ben. A kis kötet 51 költeményt tartalmaz. *Ilieșu* komoly költői egyéniség. Nem tévedünk talán, ha őt tekintjük az erdélyi román líra leghatásosabb művelőjének. Mint minden költőt, őt is a legkülönbözőbb témák foglalkoztatják: a lét problémái, a vallás, a természet és a román paraszt. Költői magatartása elég állandó, nem hiányzik azonban költeményeiből a helyenkedő póz sem, a prófétáskodás, mint a kinemforrott költői egyéniség állandó kísérője.

Gyakran keresi költeményeiben az élet értelmét, melyet nem az érzelmen, hanem a gondolatlan keresztül kíván megközelíteni. Innen van költeményeinek bölcselati jellege. Ilyen elmélkedő költemények: *Ogorul gândului* (A gondolat uga-

ra), *Cântece saltă* (Száll az ének), *Cu plugul gândului* (A gondolat ekéjével), *Tinerete fără bătrânețe* (Fiatalság öregség nélkül) és *Cuvântul* (A szó) című költeménye, melyben öntelt kiállással mondja hogy: „az igazság hegycsúcsán az én szavam fog őrtállani”.

Az élet értelmének keresésében sokszor fordul Istenhez. Ezekből a költeményeiből az Istent kereső ember lelki kétsége és vívódása árad felénk. Az őszinte bűnbánat és az Istenhez való megtérés nagy élményét fejezi ki: *Psalm* (Zsoltár), *Psalm de întoarcere* (Megtérési zsoltár), *Regăsire* (Megtalálás) és *Rugă duminescolă* (Vasárnapi imádság), amelyben nagy megnyugvással mondja, hogy: „a világosság forrást kereső járással érte el”. Más vallásos tárgyú költeményei: *Parabola fiului rădăcit* (A létező fiú példázata), *Tămăie pentru rugăciune* (Tömjen az imádságot), *Interior de biserică* (Templom belseje) és *Bucoavă* (Szent ábécés könyv).

De a természet szépsége is versre készíti, ilyen *Răboi de primăvară* (Tavaszi bot) c. költeménye, ahol mestersen érzékelteti az áprilisi rügyfakadás csodás miszteriumát. A napfelkeltét jeleníti meg *Dimineața* (Reggel) c. verse. A *Desen de August*-ban (Augusztusi rajz) finoman érzékelteti a nyárnak őszbe való fordulását.

De nemcsak a természet szépsége, hanem a román falu és paraszt is versre ihletti. Ilyen: *Vara mea și a satului* (Az én és a falum nyara) *Bujor Ciobanul*-ban a román pásztor szívósságát dák sziklához hasonlítja. *Icoană* (Kép) c. versében a hegyoldalon bárányait legeltető román pásztorokról fest élénk képet. Iliesu paraszt ábrázolására Goga misztikus parasztszemlélete volt hatással. Verset ír a román népmese alakjairól is: *Baba Dochia* és *Cosânzina* címen.

Megemléteni kívánjuk, hogy Iliesu az egyetlen az észak-erdélyi román költők közül, akinek magyar vonatkozású költeménye is van: *Vizioparul* (Memoriei lui Madách) (A látnok), (Madách emlékének), melyben csodálattal és elismeréssel hódol a nagy magyar költő génuszának.

A formát illetően, Iliesu nem híve a szabad verselésnek, hanem a kötött versformát használja. Nyelve színes, gazdag és erőteljes, a szavakat új erővel tölti meg. Szimbolizmusai kifejezőek és találóak. Urrá tud lenni az anyag felett, telezésszerint tudja azt formálni.

Morutan József: Văslind pe apele destinului (A végzet vizein evezve) című versköte a besztercei Săptămăna c. hetilap kiadásában jelent meg, 1942-ben. A csinos kivitelű kis kötet 32 költeményt tartalmaz. A szerző a kötetet elég önkritikával állította össze, ami onnan látszik, hogy kimarad az antológiában, valamint a Tribunalban és Săptămăna-ban megjelent több költeménye.

Morutan lelki világa bonyolult és nehezen ismerhető ki. *Autobiografie* (Önéletrajz) c. versében a „hoay meș și erdă șulăltăreacă vallia magát, kinek a tölgyek és juhászok furulyát énekeltek s tölük értette meg az ősz strását”. De elfutott a környezőből, „hoay véreben az igazságot és magán a napszámos ruháját viselhesse”.

A néppel azonosulni azonban mégsem tud, s a falusi táj és környezet csak a gyermekkor emlékeinek felidézésére szolgál: *De mult* (Régen), *Fragment* (Töredék).

Az élet fájdalmait elől Istenhez menekül: *Poem pentru mine și pentru toți* (Költemény érettem és sokakért), melyben kérdi Istenőt, „hoay mikor jön fel gyermekegére csillag”. Már nem hisz a tavaszban, „mert benne ősz van, este van, sötét és pusztá álom”. *Psalm* (Zsoltár) című költeményében Isten keresi, hogy szomorúságától megszabadítsa.

A kötet legsikerültebb költeményei a *Mamă* (Anvám) ciklus hat levele. Itt minden póztól mentesen, egyszerűen tárja ki szívének minden háláját anyja iránt s elpanaszolja neki életének sok bánatát.

Magatartását az élettel szemben a félelem és a megnevezhető fájdalom jellemzik: *Pustiul* (Pusztaság), *Răvas pentru mine* (Levél magamért), *Dincolo de vis* (Túl az álmon) és *Mi-e frică* (Félek). Töprengései, belső vívódásai és a pesszimista életszemlélet Argehei költészetére emlékeztetnek. A fájdalom és szomorúság árad ki költeményeiből. Nem

lárja ki egészen a lelkét s néha az a benyomásunk, mintha ok nélkül keseregne. Verseinek olvasása közben önkéntelenül is az az érzésünk, mint mikor a gyermek sírni kezd, de mikor anyja megkérdi miért sír, nem tud rá feleletet adni. Hiányzik költeményeiből az élményszerűség.

A szerelem ifjú kora és kezdő költő volta ellenére, alig indítja versre. A kötetben csak három szerelmi költemény van: *Pentru Tine scriu Maria* (Éretted írok Mária), *Implinire* (Beteljesedés) és *Poemul tristeții* (A szomorúság költeménye). Ezekben Mária-nak, mint gyermekkori játszótársának elpanaszolja csalódásait és nagy szomorúságát.

Versformáját a gondosság jellemzi. Nyelve, mondanivalói bonyolultsága ellenére is, világos, kifejező és választékos. Többnyire a kötött versformát használja.

Cherejan János: Plecare în cântec (Elindulás dallal) című versköte az ERAN (Editura Română Ardealului nordic) kiadásában jelent meg, 1943-ban. A kötet 24 verset tartalmaz. Cherejan nem kiforrott költő egyéniség. Egyik-másik verse önképzőköri nívón mozog. A nagy román költők, és itt elsősorban Eminescu gondolunk, epigonjának tűnik fel. Nem tud teljesen megszabadulni a hatásoktól s így hangja színtelenné és erőtlenné válik. Nagy problémák érdeklők mint általában a többi fiatal észak-erdélyi román költőt. Ő is a ködbeburkoló jövő hangoszávu profétája kívánna lenni, de ereje és tehetsége gyöngé ahhoz.

Sokat foglalkoztatja a lét kérdése. A ma zürzavarából a múltba szeretne visszatérni a *Căutare* (Keresés) című versében, ahol Istent keresni az égben, „akit a tavaszokban épített álmai loptak el tőle”. A valóság világát nem bírja. *Rugăciune* (Imádság) c. versében Istenhez fordul, hogy a jelen világból a költészetbe, az ideális világba akar visszatérni, akár egy pillanatra is. Ezért mondja:

„Uram, kérlek Téged, engedd megsimogatni
Az álom és fecskeszárnyakat.”

A valóság világából való menekülését fejezi ki: *Spre tara visului* (Álomország felé) c. költeménye. Az élet küzdelméhez gyengének érzi erejét, innen van halálvágya, melyet *Rugă pentru moarte* (Halálért való imádság) c. költeményében fejez ki. A halál után való sóvárgása Eminescu hatására vezethető vissza. Ugyancsak Eminescu emlékeztet a hold és csillagok gyakori szereplése költeményeiben: *Strofe pentru Lună* (Strófák a Holdhoz), *Luna* (A Hold), *Strofe pentru steaua mică* (Strófák a kis csillaghoz) és *Steaua* (A csillag).

A szerelem is gyakori témája. Ilyenek: *Singur cerul* (Egyedül az ég), *Tie* (Neked) *Cine stie* (Ki tudja) és *Când ai plecat* (Amikor elmentél). Az erdélyi leány szépségét külön költeményben írja le: *Fata Transilvaniei* (Erdély leánya) címen. Szépségét a mesebeli Ileana szépségéhez hasonlítja.

De nemcsak a mondanivalók tartalmi szempontjából, hanem a forma szempontjából sem kialakult egyéniség. Váltakozó szerenésével birkózik a kötött és szabad versformákkal.

Végig tekintve a bemutatott költők művein, szembeűnik azok komor, néha pesszimista hangja. Meglepő, hogy a fiatal költőket jellemző optimizmussal alig találkozunk. Leggyakrabban a lét problémáival fogakoznak, mintha kiutat keresnének a szemük előtt káotikusá vált élet zürzavarából. E kiút keresésében gyakran fordulnak Istenhez, innen van e költészet vallásos jellege. Talán az egész román irodalomban nem írtak annyi vallásos költeményt, mint most az észak-erdélyi fiatal költők.

Egyéniségük még nincs kialakulva. Leginkább a régi nagy román költők hatása alati állnak. Megtalálható költészetükben Eminescu pesszimizmusa (Chereja) Josif nostalgiaja a falusi élet után (Ciceu), Goga misztikus parasztszemlélete (Iliesu) és Cosbuc tájszemlélete (Ciceu).

Román részről az észak-erdélyi román irodalomról összefoglaló munka még nem jelent meg. Az egyes verskötekről jelentek meg méltatások. (L. bibliográfiát.) Nem kívánunk vitába szállani értékeléseket illetően, csak annyit

jegyzük meg, hogy a lapokban között méltatásokból nagyon kiérzik az erőlködés, hogy az északkelet-keleti fiatal költőket a régi nagy román költők élvonalába emelje. Hogy ez az előlegezett elismerés megfelelő-e majd a vaóságnak, azt a jövő fogja eldönteni.

Domokos Sámuel

IRODALOM:

Ciceu Todor: Parga, a gör. kel. püspökség kiadása, Kolozsvár, 1940.
Cherejan János: Plecare in cantec, E. R. A. N. kiadása, Kolozsvár, 1943.
Iliesu Viktor: Ogorul gandului, a gör. kat. teológia kiadása, Nagyvárad, 1942.

Morutan József: Vaslind pe apele destinului, a Saptamana kiadása, Beszterce, 1942.

Pajurá Dénes: Teodor Ciceu: Parga, Viata Ilustrata 1942, 3. szám.

Muresanu Eugenia: Ion Cherejan: Plecare in cantec, Viata Ilustrata 1943, 7. szám.

Oprea V.: Viktor Iliesu: Ogorul gandului, Viata Ilustrata, 1942, 5. szám.

F. Pacurariu: Vaslind pe apele destinului, poeme de Iosif Morutan, Tribuna, 1942, aug. 23. szám.

¹ L. bővebben az antológiáról:

Puzta i-Popovich József: Az északkelet-keleti román líra a bécsi döntés után, Láthatár, 1942. júniusi szám.

Szőcs Lajos: Román irodalmi élet Északkelet-keletben, Termés, Téli-köllet, 1943.

K Ö N Y V S Z E M L E

A mai szlovák történetírásról

A szlovák történetírás a legutóbbi évek eseményeinél fogva most van először abban a helyzetben, hogy népének történetével saját államában foglalkozhatik. Ez a körülmény az eseményeknek nagymértékű átértékelését eredményezte. Az új történet-felfogásnak legjellemzőbb kifejezője *Hrušovský Ferenc*,¹ aki már a cseh impérium idején az autonómista gondolat egyik leg-
 híbb tolmácsolója volt.

A szlovák eseménytörténet tárgyalását megelőzően felkeshangú bevezető soraiban megállapítja, hogy 1939. márciusa voltaképpen visszatérés volt ahhoz az állapothoz, amikor több mint ezer esztendővel ezelőtt Szlovákia területén az ő történeti életük megkezdődött.

Könyvét *Hrušovský* a szabad szlovák állam és a határokentúli öntudatra ébredt szlovákok számára írta, főleg azonban az új nemzedéknek. Műve irányzatosságát tehát a szerző nem tagadja, s ennek a nevelői szándékának a jegyében főként az első két fejezet íródott, melyben a „történet” és „történelem” fogalmi elhatárolásával és a szlovák történet igazi értelmezésével foglalkozik.

A szlovák történeti fejlődés vázolója a sorolódó fejezeteknek a dolga. Mindenekelőtt megjelöli történetük színhelyének három tájegységet: 1. a Duna vízmedréjéhez tartozó Nyugat-Szlovákiát; 2. a Tisza vízrendszeréhez csatlakozó Kelet-Szlovákiát és 3. Közép-Szlovénia hegyvidékét. A három megnevezett részből tevődik össze a szlovák életterület, mely földrajzilag és történetileg — többé-kevésbé — egységet alkot — vallja *Hrušovský*. (14.) Ezt a felismerést iparkodik a továbbiakban igazolni az egymást váltó korszakok megelevenítésével.

Aránylag kevés teret szentel az őskori állapotok és a római világ rajzának (16—25.), nem esoda. hisz ez időszak még szláv-mentes fejlődésre mutat. Itt csupán két apróbb mozzanatra hívom fel a figyelmet. Az egyik az a pontatlan kormeghatá-

rozás, sogy a „lakosságról, mely a vaskor végén (?) telepedett le Szlovénia szélén, már frott forrásokkal rendelkezünk”. (21.) Másik adata pedig *Brigetio*-t (Szöny) Komárommal azonosítja. (22.)

A szláv eredetkérdés felvázolása — ez a nemzetközi tudományosságot Niederle óta annyit foglalkoztató probléma — majdnem teljesen sikerült. A bolgár nép származásának kérdését pusztán későbbi nyelvi tények alapján azonban helytelenül ítéli meg, s őket is a szlovén, horvát és szerb elemek keletkező déli szláv csoportba sorolja. Ezzel az egyoldalú nyelvi beállítottsággal nem adhat feleletet a bolgár etnikum eredetére, amelynek ősi állapotában még semmi köze sincs a szlávsvághoz.

Samo, frank származású kereskedő, 624-ben nagy szláv hadsereg élén győzedelmeskedett az avarokon és megalapította az első dunai szláv államot. (30.) A szlovák nemzeti történet kezdete azonban a 890 táján uralkodó *Prčina* nyitrai fejedelem nevéhez fűződik. (32.) Ez az a kor, melyben a szlovák történetírók a nemzeti hőskort tisztelik. (32—55.) Jelentősége a szlovák szemléletben felmérhetetlen. Ennek létezése alapján beszélnek a szlovák államiság mai „ujjzülletéséről”, ez minden önálló életberendezkedésre való igényeknek feltett jogforrása. Ennek az aranykornak történeti szereplői még: *Mojmír*, *Rastislav*, *Cyryll* és *Method* a nyugati szlávok terítő apostolai és *Svätopluk* király, kinek 894-ben bekövetkezett halálával az ú. n. nagymorva birodalom alkotó részeire hullott szét.

A magyar honfoglalás eseményeinek előadásával kezdődik a magyar-szlovák történeti kapcsolatok eredete. A magyarság Nyugatra vándorlásának okait helyesen tárja föl, a törzsek települési rendjében azonban már nem lát semilyen politikai célszerűséget. Ezzel kapcsolatban egészen nyilvánvaló, hogy az újabb magyar szakirodalmi eredményeit nem értékesítette.

A keresztény magyar királyság szervezőjét *Hrušovský* is Szent Istvánban látja, s felfogása szerint kb. ezi időben vált Szlovénia a magyar államterület részévé. (59.) Tagadhatatlan, hogy a közjogi értelemben vett határfogalmat a korai közép-

kor még nem ismerte.² Az egyazon államkeretben élő népeknek faj és nyelv szerinti megkülönböztetése sokáig ismeretlen volt, s az országok ingadozó határovanalait nem a népi elv, hanem a fejedelmek katonai és politikai hatalmának kúsgárzása szabta meg. A középkor eme időszakában ez felel meg egyedül az államhatár értelmezésének, s ilyen alapon pedig a honfoglalás ténye egyértelmű volt a dunai táj politikai megszerzésével. Az pedig ugyancsak természetes, hogy ez a hatalmas térségeket érintő kultúra-szervezés nem mehetett végbe néhány év leforgása alatt. Nem téveszthet meg bennünket az a körülmény, hogy Felső-Magyarország — földrajzi helyzeténél fogva is — jóval később vette át a belső magyar vármegyék szervezését. Észak-Magyarország önálló, a központi királyi hatalomtól függetlenül irányított állami szervezettel sohasem ismert. Kivételet még a századokkal utóbbi élt *Csák Máté* sem tehetünk, mert ez sem volt a történelmi fejlődés eredményeként létrejött tartós állapot.

A patrimonális királyság idejében Felső-Magyarország már vitathatatlanul a király jogi illetékessége alá tartozott. Ezt *Hrušovský* is elismeri. Így a várakozást sehogy sem elégíti ki az az eljárás, hogy a hazai németek letelepítését, a szlovák helységek keletkezését, s ezeknek középkori viszonyait a magyar vonatkozások legteljesebb mellőzésével tárgyalja. A olvasónak feltétlenül az az érzése támad, hogy magyar történetet írtak magyarok nélkül.

A könyv legtárgyilagosabb fejezete az *Anjoukról* és a Luxemburg-házbeli *Zsigmond*ról szól. *Mátyás* király uralkodását nagy rokonszenvvel kíséri, de a zsoldos hadseregről vallott nézetével nehezen lehet egyetérteni. Megállapítja, hogy *Mátyás* király szervezte meg először Magyarországon a zsoldos hadsereget: „melyben cseheken és németeken kívül sok szlovák is volt”. (144.) Ebben az időben az ország lakosságának legalább 80 százalékát a magyar népelem alkotta. Nem is kell visszamennünk az egykorú forrásokig, már az előbbi adatokból is kétségtelen, hogy az

² *Kring* Miklós: A magyar államhatár kialakulásáról. (A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve, IV., 1934., 3—26.)

¹ *Hrušovský*, Fr.: Slovenské dejiny, V. kiadás, Matica Slovenská, 1940. 451 l., számos ábrával és 7 térképmelléklettel. Ez a mű a legújabb szlovák történetírás reprezentáns alkotása.

országok nagy többségét képező magyarság is katonáskodott Mátyás király zsoldos hadseregében.

Mátyás hatalmas uralkodói egyéniségének varázsa alól — a román történesek példájára — Hrušovský sem tudta magát kivonni. Mátyás, V. László foglyaként Prágában megtanult csehül is, (142.) úgy, hogy a nyelven írta leveleit s a magyar királyi kancellária a szlovák városok részére cseh nyelvű okleveleket adott ki. (146.) Ez így általánosságban nem fedti a valóságot. A kancellária hivatalos nyelve mindenütt a középkorban a latin. Néhány esetben kivételesen más nyelven is kiállított okleveleket, ez azonban a közszokásnak mit sem változtatott.

A nemzetiségi kérdés kialakulásának rugóit és fázisait helyesen ítéli meg. Szakít a régebbi cseh, illetőleg kimentente történet-szemlélettel, s a XVIII. század vége előtt a magyarországi eseményekről nem olvassa ki erőszakosan a nemzetiségi sűrűségeket. (150., 151. s köv.)

A másfélszázados török hódoltságnak az ország néprajzi statisztikájára nézve nem tulajdonít különösebb fontosságot. Ebben a 150 évig tartó néppusztlásban nem akarja meglátni a lélekszámnak katasztrófális zuhanását, s a nemzetiségi számvizsnyoknak a magyarság rovására való eltörlődését. A török szomszédságot mint ha még előnyként könyvelné el: „ennek következménye volt, hogy Szlovenszko olyan helyzetbe került, hogy az ő szlovák jellegét nem veszélyeztethették a magyar befolyások” (64.), de hogy „a magyar nemesség és nép egyrésze a török elől Szlovenszkon talált menedéket, ennek meg viszont az lehetett a következménye, hogy a magyar lakosság száma Szlovenszko déli vidékein megnövekedett s ezzel nagyobbodott a szlovák vidék részleges megmagyarosításának a veszélye is”. (165.) Ez a felfogás anakronisztikus és nem más, mint mai tetszetős gondolatoknak a múltból való igazolása. A török korszak rendkívül arányú népmozgalmi viszonyait számszerűleg még csak nem is érinti, jóllehet bármely statisztika használata meggyőzte volna ut arról, hogy a törökidús elsősorban a megszállt (tehát magyar többségű) vármegyék népességét érintette, s a nemzetiségből lakott területek, így a szlovák vidékek is, aránylag csekély megrázkódást szenvedtek. Ez a magyarázata a XVIII. században végbement, s az államfenntartó magyarságot sújtó, nemzetiségi lélekszám eltörlődésnek. De még ebben a pusztulást hozó korszakban is betöltötte a magyarság európai keresztényvédő hivatását, amit az egykorú nyugati és középeurópai irodalmi köztudat is elismert.³ Annál meglepőbb Hrušovskýnak hallgatása, mellyel ezt a benyomást kelti, hogy a védőbástya szerepét a sors nem is a magyarságnak szánta.

Részletesen foglalkozik a szlovák nemzetét első megjelenési formáival. Művének tán ez a legszebb és legtárgyilagosabb fejezete. Kár, hogy a XIX. század első felében a szlovák kultúrelít nemzet-felfogására hatást gyakorló ideológiákat (1. német romantikából sarjadó pánszlávizmus; 2. cseh-barát, 3. autonóm szlovák és 4. magyar nyelvű mozgalom) fogalmilag kellőképpen nem tisztázza. Ennek a feladatnak az elvégzése pedig még az esemé-

nyek hű regisztrálásánál is fontosabb lett volna, mert a korabeli szlovák nép még ügyis mozdíthatatlan volt, s a későbbi fejlődés eseményei pedig csakis ezek világánál fejthetők meg.

Az öntudatra ébredt szlovák kultúrelít-hez sorolja Rudnay Sándor esztergomi hercegérseket is, de a neki tulajdonított latinnyelvű szállóige⁴ szlovák fordításába már hiba csúszott be: „Szlovák (ehelyett szláv) vagyok, s ha Szent Péter székeiben is lennék, szlovák maradnék.” (Latin eredeti: „Slavus sum; et si in cathedra Petri forem: slavus ero.)

A szerző tárgyilagosságra törekvésének legszebb bizonyítéka a 48-as szabadságharcról vallott felfogása. Honfitársai ugyanis kivétel nélkül a szabadságharcban alkalmat láttak arra, hogy a hazai nemzetiségek egységesen felkeljenek a „népnyomó” magyarság ellen. A dolgoknak ezzel a beállítással véglegesen leszámol, amikor úgy vélekedik, hogy a szlovákság a magyarság létküzdelmét baráti érzelmeikkel kísérte és ettől várta társadalmi gazdasági bajainak az orvoslását. Ellenkező magatartást csak a Štur—Hodža—Hurban vezetése alatt tömörülő vékeny értelmiségi réteg tanúsított. Ezek a bécsi udvar nyilatkozatára támaszkodtak s a magyarság ellen fegyvert fogó „szlovák önkéntes felkelők száma csupán néhány ezerre rúgott.” (277.)

A magyar—szlovák viszony értelmezésére kiválóan felhasználható az 1861. június 6—7-én Turócszentmártonban kibocsátott Memorandum, mely a szlovák nemzeti követeléseknek egészen 1918-ig egyedül és hatalmas forrása lett. Ezt Hrušovský egész terjedelmében közli. A szlovák nemzeti mozgalmaknak ez a „fundamentuma” azonban — s ezzel a kuttatók egyik részről sem vetettek komolyan számot — feltűnően magyarbarát hangon ír. Az együttélés feltételül megszabja ugyan a szlovák népeknek nemzetként való elismertetését, s az általuk lakott területeknek szlovák tartományként kezelését, de mindent az oszthatatlan magyar államterületen belül kívánja, politikailag egyenjogú részesi akarnak lenni a magyar nemzetfoglalóknak. A Memorandum a magyarokról, mint testvérekről (bratri) emlékezik, a továbbiakban pedig lelkes szavakkal eseteli „a mi magyar testvérünkkel való” (s bratri našimi Madarmi) sorsközösséget, megállapítván, hogy ők az egységes magyar hazának nem lehetnek ellenségei. (2989.)

Az osztrák—magyar kiegyezést megelőző közjogi viták, pártküzdelmek, majd a 67-es államjogi helyzetnek megfelelő új berendezkedés nehézségei azonban elterelték a figyelmet a nemzetiségi kérdés jelentőségéről, úgyhogy a Memorandumban is jelentkező megértő hangok — mindkét fél óriási kárára — elcsitultak, s a két nép viszonyát nem helyezhették olyan alapokra, melyen kapcsolataik a közelgő vihart kiállították volna. A szabadságharc óta mintaszerűen megszervezett cseh propaganda lassan megmetyélezte a magyar—szlovák viszonyt. A dualizmus korában (1867—1918) a sűrűlődsök főként két területen jelentkeztek. Az első és legfontosabb az iskolaügy, s a vele összefüggő nyelvhasználat, a másik pedig a kivándor-

lás kérdése. Időközben azonban a békés megegyezés feltételei is megváltoztak. Szemben a régebbi állapotokkal, az új szlovák népi erők ugyanis már megszerveződtek. A szlovák vezetőréteg következetesen alkalmazott sérelmi politikával a politikai élet arénájába már a népi rétegeket is bevonhatta a XX. század legelején. Elnyomatásról panaszkodnak, korholják a magyar sajtójogot, mindezt azonban jól bevált taktikai fondorlatból cselekszik, hisz a századforduló táján nem kevesebb, mint 31 szlováknyelvű sajtótermék⁵ szolgálja művelődési igényeiket. Ezek túlnyomó többségükben ellenzéki szellemet képviseltek. Az erdélyi románság, mely mögött egész erkölcsi és anyagi erejével ott állott az anyaállam, s lélekszáma is jelentékenyebb a szlovákságnál, jóval kevesebb sajtótermékkel rendelkezett, nem is szólva a többi nemzetiségről.

Az Apponyi-féle népoktatási törvény (1908.) megjelenéséhez egészen merész következtetést fűz, nevezetesen azt, hogy általa a szlovák népoktatás egycsapásra magyarrá lett. (358.) A szóbanforgó törvény elsősorban az államnyelv oktatásának tárgyában rendelkezett, s ezt még az egykorú szlovák ellenzék legszélsőbb szövege (Národné Noviny, Ludové Noviny, Slovenské Tyždenník, Prúdy stb.) sem marasztalták el ennyire.

A magyarországi kivándorlás problémáját igyekszik tárgyilagosan vizsgálni, legalább is a szlovák részről eddig emelt súlyos vádat a magyarságot illetően megszüntetni, s a kérdést egészen más irányba terelni: „Mígdon a szlovák föld nagyrésze zsidó bérlők kezébe került, akik ki-méletlenül kizsákmányolták a szlovák dolgozó tömeget, Szlovenszko területéről egész néprajok indultak Amerikába.” (344.)

A szlovákság politikai vezető rétege a századforduló óta észrevehetően két nagy táborra szakadt, melyek között sűrűlődt a magyarbarát új szlovák irányzat (nová slovenská škola). Ez irány hívei szlovák öntudatuk teljes megőrzése mellett vállalkoztak a politikai szakadékok áthidalására. Tevékenységüket azonban egyrészt a cseh beavatkozás tette lehetetlenné, másrészt nem kedvezett neki e kornak egészen más irányú érzékenysége, a közjogi és vele összefüggő problémáknak az egyeduralma sem.

Az első világháború kitörése a felszínen viszonylagos szélesenedést teremtett, s a küzdelmek színtere áttolódott Franciaországba és a tengerentútra. Hrušovský ezután időrendben és történehez illő tárgyilagossággal vázolja az eseményeket egészen az önálló Szlovákia országgyűléséig. 1940. január 18-án az általános védkötelezettség tárgyában hozott törvényalkotásáig.

Hrušovskýnak a szlovák történet szintézisét elvégző műve annál jelentősebb alkotás, mert nem követhette az elfogult elődök (J. Botto, J. Škultéty) útmutatásait. Azt is jól tudjuk, hogy a tárgyalt problémakör érzékeny természete a taci-tusi sine et studio elvét az illúziók világába utalja. Ez azonban nem mentesíti a kutatót a kritikai módszer alkalmazásától a kényesebb pontokon sem, s a kiterjedt apparátussal dolgozó magyar tudományos-

³ Wacziarg Margit: A török korszak kezdetének nyugati történetirodalmá a 16. században, Bp., 1937.

⁴ Vlček, Jaroslav: Dejiny literatúry slovenskej, III. kiad. Turócszentmárton, 1933., 39. l.

⁵ V. ö. a Vasárnapi Ujság és a Magyar Könyvszemle idevágó kimutatásait, továbbá Hrušovský i. m. 325—328. l.

ság (Kniezsa és Szabó István munkásságára), gondolkod legfőképpen) eredményeit is gyümölcsösíthette volna.

Legszembetűnőbb nála az, hogy megírja a szlovák nép ezredéves fejlődését anélkül, hogy ebből kivethető lenne a magyarsággal és a magyar államban való együttélése. Ha történetesen külföldi olvasó kezébe kerülne Hrušovský könyve, az mitsem tudna meg a Kárpátmedence igazi múltjáról, mert csak gyökértelenül, címszerűen odavetett félmondatok figyelmeztetnék a szlovák történetnek magyar összefüggéseire. Érdekes, hogy ugyanez a Hrušovský 1924-ben — a cseh szellemi imperializmus ellen küzdve — egészen másként — ellenkezőleg — rajzolta meg a szlovák múltjának fejlődésvonalait.

A tőle való szó szerinti idézetben⁶ ezeket vallja: „A szlovák iskolákban a szlovák történelmet Magyarország történetének

keretében kell előadni, ahogy a valóságban ezek lejátszódtak, s amelyekkel szervesen összefüggnek. A szlovák tanulóifjúságnak Csehország részletező történelmével való megterhelése és Magyarország történetének az elhanyagolása minden álláspont szerint helytelen...” Ezekkel a szavakkal már 19 évvel ezelőtt sokban találó önbírálatot mondott a szerző művéről.

Dr. Wagner Ferenc

⁶ Hrušovský, Fr.: Slovenské školy, Slovák c. napilap, VI., 1924. okt. 26-i számából: „Na slovenských školách však musia sa prednávať dejiny slovenské v rámci dejín Uhorska, ako sa v skutočnosti odohráva s ktorými organicky súvisia. Obzvlášť slovenských žiakov obšírnym dejepisom semí a zanedbávanie dejepisú Uhorska je s každého stanoviska nesprávne...”

MIKÓ IMRE: SZÉCHENYI ÉS WESSELÉNYI NEMZETISÉGI POLITIKÁJA. Különlegeműt a Hírel 1943. szeptemberi számából. Kolozsvár, 15 oldal.

Emberi fejlődésünk korlátoltsága hozza magával, hogy a mérlegelő, mélyebbre látó rációt, mégha az érzés ereje védi is, elsodorja az ösztön és a szenvedély. A Nagy Pusztító vonzóbb és meggyőzőbb, mint a Nagy Építő. Ezt a tragédiát szenvedti át „a legnagyobb magyar”, Széchenyi és „a leghívebb magyar”, Wesselényi Miklós is. Széchenyi szervesen átgondolt rendszerében Hunniát képzel el, hol a magyarság — a Magyar Parlattól a Magyar Erényig vezető úton kiművelve — és a nemzetiségek jó nagy otthonát találják. Így felelt ki A Kelet Népében, a Hunniában, a Garatban és az Akadémiai Beszédben. (1842.) Tisztában van vele, hogy a magyarság nem képes egyszerre küzdeni Ausztriával és nemzetiségeivel. „Vajjon jó taktika-e, ha egy font magyarsággal nagy hetykén kiállunk, s abban el akarunk orvasztani háromnegyed font totót, 60 font szlávval egybefüggő totót; fél font görögöt, 40 font vallásrokonokkal egybefüggő görögöt; fél font oláhot, szinte fél fonttal egybefüggő oláhot; és végkép 40 font németet, velünk lehető legnagyobb összefüggésben levő németet? Hol vannak itt a hihetőség számai, hol ígérkezik itt siker?” A józan taktika ezt mondja: „Hazátok néktek odakünn is van, de nekünk nincs sehol, csak idebenn; alkotmányt viszont ti nem bírtok, de bírunk mi, és ezért lépünk egyezésre.”

Wesselényi a szabadság meggyőző és belátó hatásában hisz s ezen át tekintti a nemzetiségi kérdést. Szavai patetikusak, érezzük bennük a szónokot, kit magát is elragad saját beszéde. De Széchenyivel párhuzamos a koncepciója. Szükségesnek látja a magyar „tudományi, mesterségi és társadalmi” művelését. Értékeli a nemzetiségek „nemzeti érzetét”, de úgy hiszi, hogy ebben „az alkotmány utáni törekvés” ébredt fel. Tehát „az alkotmánynak malasztját kell minden nemzetre oly egyenlően osztani, hogy abban mindenik édesanyját találván fel, azáltal egymást testvéreknek tekinthessék”. S Széchenyivel együtt gyakorlati okokból kívánja, hogy a különböző nyelvű testvérek közt a magyar legyen az összekötő nyelv. De erőszakolni nem szabad, „kívánatosabb kell

tenni megtanulását”. Kívánja a szlovák méltányos követeléseinek teljesítését, a megegyezést a románokkal Elkészíti az első magyar nemzetiségi törvényjavaslatot, s benne Európában először, az 1941. évi IV. törvényekünkkel egy századdal megelőzve, a nemzetiségi érület törvényes védelmét fogalmazza meg. Ő maga is elhagyja úri tapintattal az oláh szót és románát mond, mert nekik így kedvesebb. Törvényjavaslatot készít a románokkal való megegyezésre is, s ennek alapján szerkeszti az unió-bizottság javaslatát „a román nemzet polgári jogainak egyenlőség alapjaini biztosításáról”.

De hiába volt „ész, erő és oly szent akarata”. Széchenyi és Wesselényi elvesztik népszerűségüket, s nemzetiségi politikájuk miatt ellenük fordul a Nagy Hisztérika, a közvélemény. Sőt, a két jóbarát is, egy célra törvén, összekülönbözik a módszerük különbsége miatt. S a veszély, amelytől mindketten féltek, rázúdult az országra; ugyanazon hibákból — kétszer is.

Mikó Imre mindezt sokatmondó rövidséggel rajzolja meg tanulmányában. Nemcsak történeti érdekből, hanem szolgálni szeretné vele nemzetét: vajha ne történnék meg harmadszor is a tévedések és következtetések.

Nánay Béla

MIKÓ IMRE: A MAGYAR ÁLLAMNYELV KÉRDÉSE A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK ELŐTT. Erdélyi Tudományos Füzetek. Kolozsvár, 1943. 35 old.

Mikó Imre az újabb történeti felfogást követve, az 1790—1848 közötti időszak egyes reformkornak s benne az 1825-ig terjedő szakaszt az előkészítő korszaknak tekintti. Erre esik a magyar államnyelvért folytatott küzdelmek zöme. A küzdelmet jellemzi, hogy ugyanazon elvek ütköznek — más-más viszonylatban — saját magukkal. II. József a francia nemzetállam mintájára akar egy, a nemzetek felett álló egységes birodalmat teremteni. Mint németesítés ellen száll szembe vele a német mintájú műveltségi nacionalizmus, de végül maga is a francia nemzetállam eszméje felé fordul. A császár az egységes birodalomnak óhajt összekötő nyelvet, nem a nemzeti elnyomásból, hanem egyszerűen a közigazgatás folyamatossága és könnyebbé véget s ezért rendeli a németet hivatalos nyelvvé. A magyar nemzeti érzés el-

lene támad; de hasonló okokból követeli az összekötő magyar nyelvet a magyar közszolgálatban. A nemzetiségek hasonlóképpen szállnak szembe a magyar államnyelvvél, s a magyarság ugyanúgy tekintti őket, mint az udvar a magyar törekvéseket.

A kiindulásnál nincs is szó az elnyomás és a nemzeti érzés harcáról. A nemesség rendi kiváltságait félti a birodalmi egységesítéstől és a német nyelvtől. Nem is a magyarért harcol, hanem a latin nyelvért, a „patria linguáért”. A nemzetiségek sem a maguk nyelvéért, hanem a latinért buznognak, midőn a magyart ellenzik. A nemzetiségi és a magyar rendek csupán közös rendi érdekeiket védik. A királyi udvar pedig a forradalom egy fájának tartotta a nyelvi mozgalmat, a bűnbakot megaláta a szabaddóművészségben s — akkor — a protestantizmusban. Innen az udvar ellenállása. Tehát a küzdelem lényegileg a rendiség és a francia szabadságizmék közt folyik. A cél tehát eltörlődik: latinért a német ellen, magyarért a latin ellen, nemzetiségi nyelvekért a magyar ellen. S ekkor már a rendi küzdelem is átakul nemzetivé. S ha ebben voltak is túlzások a magyarság részén, mint pl. Kazinczy szavai: „Az idegen vagy magyarrá lesz, vagy éhen hal el”, a rendek a magyar államnyelv tárgyalása közben nagy politikai tapintatról és mérséklétről tettek bizonyosságot. S ezt tükrözik a bozott törvények is. S ezért telt el félszázad, amíg a magyar államnyelv teljes jogúvá lett.

Mikó Imre komoly és alapos tanulmánya ezt a legtöbbszörre érzelmeken át tárgyalt kérdést tárgyilagosan világítja meg, előítéleteket hárit félre, s olvasóját hozzásegíti a kérdés egész komplexusának tisztázásához.

Nánay Béla

Dr. IMREY KÁLMÁN: HAZÁNK ÉS A BALKÁN VASUTI ÖSSZEKÖTTETÉSE. A Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottsága kiadása, 10. füzet, 1943.)

A Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottsága jó szolgálatot tesz havonta ezekkel a kis ismertető füzetekkel, melyek rövid tömörséggel ismertetnek egy-egy balkáni kérdést. Hazánk és a Balkán vasuti összekötteléseiről a legmegfelelőbb hely ad ismertetőt, Dr. Imrédy Kálmán, mint a MÁV elnöke kitűnő ismerője úgy a hazai, mint a külföldi vasúthálózatoknak s így természetesen a balkáninak is. Magyarország és a Balkán szoros kereskedelmi és gazdasági kapcsolatot fogja egymáshoz már régi idők óta fogva. Ezért természetesen mindig is nélkülözhetetlen volt a jó útközlekedés biztosítása, ez azonban nemcsak Magyarország és Balkán érdeke volt, hanem nagyrészen egész Európának is. Mert hiszen Európa és a Balkán közötti gazdasági és kulturális összetartást biztosító közlekedés legkedvezőbb és legtermészetesebb útirányai csaknem mind Magyarország területén vezetnek át. Ezt a fontosságot a magyar politikusok felismerték még a vasút keletkezésének első éveiben és még akkor hoztak olyan törvényeket, melyek a mai kitűnő vasuti összekötteléseknek megvetették az alapját. A magyar vasúthálózat magasan kiemelkedik, nemcsak a balkáni államok vasutai közül, de igen megközelíti nyugati hatalmak sokkal előnyösebb helyzetben készült vasúthálózatát is. Dr. Imrédy Kálmán gazdag statisztikával és vasúthálózati rajzokkal,

majd vasúttörténelmi ismertetésekkel az élvezetes tanulmányt ebben a kis füzetben. Látjuk a kezdetleges vasút keletkezését, alig pár kilométernyi vonalával megszületni, majd rohamosan terebélyesedni és szerteágazni. Jellemzően világít rá a magyar felismerésre, hogy 1878-ban már 7000 kilométernyi vasútvonalja volt, a balkáni államok közül ugyanakkor Romániának csak 1300, az európai Törökországnak Dobrudzsa, Bulgária, Kelet Rumélia, Macedónia és Boszniaival együttvéve 1500 s Görögországnak csak alig 12. Ezek a számok azóta már természetesen eltolódtak, de a magyarországi vasútvonalak még mindig tartják vezető helyzetüket a balkáni vonalakkal szemben. Trianon után a kisántant államok közlekedéspolitikája odairányult, hogy a Magyarországon keresztülfutó, Nyugat-Európa felé irányuló forgalmat eltereljék, ami az elcsatolt részekkel részben sikerült is, azonban most a visszatéréssel ez már alig vihető keresztül vagy csak igen nagy kerülővel. A magyar vasutak felkészülten várják az eljövendő békét és a szállító berendezések állandó és erőteljes fejlesztésével a fokozottabb szállítási igényeknek kielégítésére törekednek, hogy nagymértékben hozzájáruljanak Magyarország és a Balkán-államok közötti kapcsolatok szorosabbá fűzéséhez és ezzel gazdasági és kulturális előrehaladásukhoz.

Bihari Sándor

Dr. SZENDY KÁROLY: BUDAPEST ÉS A BALKÁN KULTURÁLIS KAPCSOLATAI. A Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottsága kiadása, 1943. 9. füzet.

Budapest székesfőváros polgármestere, mint a város első tisztviselője és legfőbb ismerője, lelkiismeretes pontossággal tartja számon nemcsak a rábízott város gazdaságát, de történelmi múltját és kulturális kapcsolatait is. A „Budapest és a Balkán kulturális kapcsolatai” című tanulmányában történetírói készséggel tárja fel azokat az okokat amelyek Budapestet teszik meg nyitott szárnyakkal álló balkáni kapunak, s ebből a kapuból nyugati kultúra árad délkelet felé. Ez a kapu azonban nemcsak a Balkán felé kultúrát sugárzó szerepét töltötte be a történelemben, hanem nagyon sokszor védő szerepét is, amikor a kereszténységet és a nyugati kultúrát elpusztítani akaró keleti barbárságot állította meg és harcolt vele hosszú időn át. Magyarország mindenkor a közvetítő szerepét játszotta a nyugati és keleti közötti és ezért közvetlenebb a kapcsolat és mélyebben gyökerezik a balkáni népek történelmében és kultúrájában. A legrégebbi kapcsolatok természetesen a bolgárokhöz fűznek bennünket. Ez a testvéri viszony még a honfoglalás idejére nyúlik vissza s megnyilvánul sok mindenben. Az ősmagyarok műveltsége közel rokonosságban állott a bolgárokéval. Egyező volt a magyarok és bolgárok ősi kultúrája, ugyanolyan ruházatot, hajviseletet, vallást szokásokat, hadiszert és ipari készítményeket találunk a történelmi kúlförasoknál. Későbbben, III. Béla király idejében a görögökkel kerülünk szorosabb kapcsolatba, hogy aztán a Balkán hosszú századokra elmerüljön az Ozmán Birodalomban. Az újabb és tartósabb kapcsolatok a XVII. század végén és a XVIII. század elején kezdődtek meg. Ekkor jelennek meg nagyobb tömegekben, véres üldözések elől menekülve a szerbek, azokon a délmagyarországi területe-

ken, amelyeket az ozmán hódítás elnéptelített és amelyeket a bécsi kormányzat nem csatolt vissza Magyarországhoz, hanem saját igazgatása alatt tartott. A szerb fejlődés egy századra Magyarország földjére került át. Az idjött szerbek emberi szolidaritást és menedéket találtak. A Szentendre- és a Buda-környéki szerb települések is ennek a menekülésnek emlékei. A török hódoltság idején betelepített szerbek központja Buda volt, itt annakidején 3 templomuk is állott. A szerb könyvtermelés a Budára telepített egyetemi nyomdával indult meg, 1798-ban adta ki az Egyetemi Nyomda először szerbnyelvű katalógusát, De Budapesthez fűződik a szerbek első tudományos és irodalmi intézményének, a Maticának megalakulása is. Azonban miként a szerb, úgy a román nemzeti irodalom kialakulásában is döntő szerepe volt a budai Egyetemi Nyomdának. A román nyelvészet és irodalom első úttörőjének működése az Egyetemi Nyomda korrektori és cenzori asztalainál indult meg. Budapest történelmi szerepe európai érdek volt és hasonló hivatással európai érdek lesz a jövőben is. Budapest teljes felkészültséggel vállalkozik arra a munkára, melyet ezen a téren a nemzeti és európai hivatás jelöl ki számára.

Bihari Sándor

Dr. KERTÉSZ JÁNOS: MICKIEWICZ, PADEREWSKI, SIENKIEWICZ. A Magyar Mickiewicz Társaság kiadása, Budapest, 1943.

Méltó emléket állított dr. Kertész János ebben a kis füzetben a három nagy lengyel hazafinak. A kiváló három lengyel férfi közelebbi kapcsolatban volt Magyarországgal, Mickiewiczről társaságot neveztek el hazánkban, Paderewskinek egyik operáját állandó műsoroként játssza Operaházunk és Sienkiewicznek minden regényét lefordították magyarra. Ezzel került közvetlenebb kapcsolatba a három kiváló lengyel férfi a magyarsággal és ezzel csak még jobban mélyült a magyar—lengyel kulturális összeköttetés és ezen keresztül a két nép kapcsolata a lengyelek nagy szabadsághőse és legnagyobb költője volt Mickiewicz Ádám, a lengyelek Petőfije. Nehéz, örök emberi sors jutott neki osztályrésztül. A lengyeleket főlrázta költeményeivel, az örök hazaszeretetre buzdította és néki mégis oly fájdalmas rész jutott a hazaszeretetből; az örökös hazavágyás. Az egész élete szüntelen honvágyában telt el, Párizst járta, a fény városát, de legfényesebb utcáiban is a titokzatos, mesebeli sötét ltván erdőket festegette maga elé a zúgó szárnyú széllel. Az ilyen honvágyó, barangoló utainak egyik örökbecsű emléke a Pan Tadeus, ebben énekelte meg legszebben az elnyomott és sokat szenvedett Lengyelhont, amelynek sokműlő szenvedői közül egyik legszenvedőbb ő volt; Mickiewicz Ádám. Paderewskit ugyancsak ismeri az egész művelt világ Nekünk, magyaroknak külön büszkeség is, mert egyik operája a „Manru” Magyarországon játszódik. Paderewski világhíres nagy művész volt, akinek művészeténél csak a hazaszeretete volt nagyobb. Ezért is avatkozott a politikába, hogy minél többet tegyen hon szerett hazájának, nagy jövedelméből hatalmas összegeket áldozott nemzeti célokra, csak hogy kiemelje a lengyel népet elnyomottságából. Az emberi sorsok külön nagy tragédiája,

hogy álmaik sosem láthatta valóra válni. Az új világháború kitörése után Amerikába ment, ahol kaliforniai birtokán telepedett le, itt érte utól az a szomorú hír, hogy hazája újból összeomlott és újra föl-osztották, ez nagyon elkeserítette és nagyban sietette 1941-ben bekövetkezett halálát. A harmadik nagy lengyel honfi, Sienkiewicz Henriknek most november 16-án volt halála évfordulója. Sienkiewicznek majd minden művét lefordították magyarra és a magyar olvasók nagyon szívesen olvasták és olvassák azokat. Legismertebb, világszerte híres „Quo vadis.”-át 40 nyelven jelentették meg, de egyébként is minden regényét majd minden művelt nyelvre lefordították. Sienkiewicz nagyon termékeny író volt, úgyszólván majd minden esztendőben magyarul is megjelent egy-egy munkája. Az elnyomott lengyel népek hatalmas oszlopai voltak mindenkör a világban szerteszóródott tehetségei, ezek a tehetségek bizonyították a lengyel nemzet élniakarását és jogát. Ez a kis füzet csak három lengyel kiválóságot ismertet összesűrítve, de e három keresztül dr. Kertész János emléket állít valamennyi lengyel nemzeti hősnék és az egész romantikus lengyel világnak.

BORNEMISZA GÉZA: MAGYARORSZÁG IPARA ÉS A BALKÁN. A Magyar Külügyi Társaság Balkán-Bizottsága kiadása, 1943. 12. füzet.

Bornemisza Géza m. kir. iparügyi miniszter a Balkán-Bizottságban tartott előadásában ismertette Magyarország ipara és a Balkán helyzetét, rámutatva a balkáni államok természeti gazdagságára és mégis lassúbb fejlődésére, amelynek oka: az iparosodás hiánya. A Balkán államok térsége bőségesen el van látva mindennel, ami az emberi jólétet biztosíthatja. Dusan termő földjei, bányászati kincsekben gazdag hegyei, értékes állatállománya, kiemertethetetlen ipari nyersanyag- és természetes energiaforrásai, valamint a három oldalról körülvevő világforgalmat jelentő tengere. És mégis, mindezek ellenére is iparilag messze el van maradva az európai gazdasági élet általános nivójától. A Balkán-térség országai kivétel nélkül kifejezetten mezőgazdasági jellegűek. A mezőgazdaságból élők száma Görögországban a lakosság 60 százalékát, Bulgáriában, Romániában és a volt Jugoszláviában 70 százalékát, Albániában és Törökországban a 80 százalékát is túlhaladja. A Balkán államokban a mezőgazdasági gépi felszerelés rendkívül primitív, még ma is százezer és százezer számra vannak faekék alkalmazásban, az egyszerű mezőgazdasági gépekben pedig oly nagy hiány van, hogy például az eléggé fejlett Bulgáriában a gabonatermésnek mindössze felét cséplőkészülékekkel, a másik fele nyomtatással vagy hadaró csépléssel kerül feldolgozásra. Mindennek a balkáni ipar elmaradása az oka. Pedig a Balkán ipara nagy múltra tekinthet vissza. Ismeretes, hogy már az ókorban a görög kultúra terjedését nyom követék a fejlett görög ipar termékei és különösen az attikai agyagedéket ismerték világszerte. A Balkán házi- és kézműipara ma is jelentős, a gyáripari fejlődésről azonban hosszú ideig lemaradt. A világháború utáni gazdaságpolitiká erős és céltudatos iparfejlesztési tervek hajtott végre a Balkánon. Nagyarányú kedvezményeket biztosítottak az iparvállalatok számára, olyan mérvű ipa-

rosodás ment végbe, hogy hamarosan megszorításokat kellett alkalmazni egyes túlzottan felkapott iparokban. A Balkán tehát kilépett ősi, primitív gazdasági berendezkedésének kereteiből és hallatlan erőfeszítéseket folytat, hogy megfelelően beilleszkedjék az európai fejlettebb gazdasági életbe. Mi magyarok ezt a folyamatot csak örömmel üdvözölhetjük. A Balkán főforgalmi útja a tengerek felé vezet, a háború után beálló hajóterhiány miatt azonban a szárazföldi utak megélénkülése is várható, de különösen nagy fontosságra emelkedett a Duni víziútja, amelyen ferge Duna-tengerjáró hajóink a Balkán kikötőiből átrakodás nélkül szállíthatják Budapest jól felszerelt szabadkikötőjébe Balkán értékes áruil és vihetik vissza a magyar ipar termékeit. Duna-tengerjáró hajóparkunk így nemcsak szállítási bevételeket biztosíthatna nemzetgazdaságunknak, hanem értékes felderítő szolgálatot is végezne a magyar áru elhelyezésének terén.

B. S.

SCHERER LAJOS: LOSONC. *Egy magyar város rövid története. Kiadja a Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaság, Losonc, 1943.*

A Losonci Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaság kulturális feladatát tekintve a felvidéki városok ismertetésének könyvsorozatával. Ezzel a cselekedetével a Társaság a nyelvhatáron, a végvári kultúra öre és istápolója kíván lenni, munkája első gyümölcseként jelent meg Losonc város történelmi ismeretése. A könyv Losonc nyolcszázéves küzdelmét tárja föl, azonban foglalkozik a honfoglalás előtti idővel is, amikr valószínű lelet találtak annak, hogy Krisztus születése idején már lakott hely volt. A leletek azt bizonyítják, hogy valaha jazigok laktak Losonc vidékét, akiknek Attila halála után nyomuk vész. Az V. században herulok lakják, akiket a húnok egy időre uraimuk alá hajtának, majd a VI. században a longobárdok, a VII.—VIII. században az avarok tanyáznak itt. Nagy hagánjuk Baján (568—602.) alatt az Ipoly völgyében túlsúlyra jutottak a szlávok, az őslövénék. Több helység neve tőlük is ered, mint Nógrád, Domocs, Esztergály stb. A magyarság letelepedése már 896-ban teljes befejezést nyert. Számos portyázásból előbb is ismerték e területet s az itt tanyázó törzsek erejét. Az új területet keletről nyugat felé haladva, lépésről-lépésre szállták meg s vették birtokba. Az Ipoly völgy megszállásának története ismeretlen. De valószínű, hogy a palóc-magyarság lepte el a folyók mentét s itt vert tanyát. Hiszen a palócság ma is egy tömbben él, s mai is külön szójárású nép. Losonc nevének eredetét is magyarázza, amely sokféle szóképződésből eredhetett, de a legvalószínűbb, hogy a Lossonezy-család nevéből ered, mint több más magyar helység. Losonc sok küzdelmet ért meg. A törökök mintegy harminc évig tartották uralmuk alatt, s ezalatt nagyon sokat szenvedett a város polgársága. De egyenként is minden haroból bőségesen kivette részét Losonc. Gazdag irodalomból állította össze a város történelmét Scherer Lajos. A minden mozzanatra kiterjedő, élvezetes stílusban megírt és képekkel tűzdelt kis füzet nagyszerű tanulságos olvasmány minden érdeklődő kezében.

Bihari Sándor

BŐR GYÖRGY: A MAGYARORSZÁGI RUSZIN IDŐSZAKI SAJTÓ A XIX. SZÁZADBAN. *Kolozsvár, 1943. A Ferenc József Tudományegyetem Történelmi Intézet kiadása.*

A szerző feladata az volt, hogy tisztázza, vajjon Magyarországon egyáltalában milyen ruszinnyelvű időszejai sajtó létezett a XIX. században, tehát teljes sajtóbibliográfiát készítsen; továbbá, hogy e sajtó politikai irányelveit bemutassa. A szerző feladatának első részét, a XIX. századi ruszin sajtó bibliográfiájának gondos összeállításával (51. l.) és az egyes lapok időrendben való ismertetésével pontosan megoldotta. Ha figyelembe vesszük, hogy a létezett ruszin lapoknak és folyóiratoknak sehol sincs teljes gyűjteményük és eddig azok alig harmadrészéről volt tudomá-

sunk, kellően értékelhetjük a dolgozat első részében elért eredményeket. Szerencsésen oldotta meg a szerző feladatának második részét is, amennyiben a XIX. századi ruszin sajtó politikai törekvéseinek két irányát: a nagyorosz és a ruszin irányt sikeresen vázolja értekezésében. E két irány küzdelme a ruszin nép tömegeinek megőrzéséért egyébként dolgozatának főrészt alkotja. Vizsgálódásait is ott zárja le, amidőn a ruszin irány a nagyorosz (pánszláv) irány fölé kerekedik (1897.). Bőr György alapos munkát végzett könyvében, melynek érdekében szinte az egész idevágó irodalmat feldolgozta és megmutatta a magyarországi ruszinok egész történetét. A kis könyvet élvezetes és figyelmet lekötő stílusban írta meg, amely nagyban hozzájárult sikeréhez.

B. S.

Ö R H E L Y

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS A MAGYAR KÉPVISELŐHÁZBAN

A költségvetés novemberi tárgyalásai során ismét szó esett a nemzetiségi kérdéstről. Erről a fontos magyar problémáról ismét nyilatkozott Kállay Miklós miniszterelnök, de hosszasan beszélt róla Padányi Gulyás Jenő, valamint dr. Mikó Imre orsz. képviselő is. Mikó Imre tanulmányzámba menő beszédét a Láthatár más helyén közöljük, itt első helyen Kállay Miklós miniszterelnök megnyilatkozását jegyezzük fel olvasóink részére.

Kállay miniszterelnök beszéde cícjén megemlékezett Mikó Imre dr. beszédéről s kijelentette, hogy annak minden szavával, okfejtésével egyetért. Szólt az asszimiláció felvetett problémájáról s kijelentette, hogy nyomát sem látja történelmi múltunkban az asszimilációnak s megállapította, hogy a németiség részéről elsősorban az intelligencia volt az, amely asszimilálódott s nem a népi tömegek. Azok asszimilálódtak tehát, akikkel szemben semmi kényszer nem lehetett és nem kellett gyakorolni.

„Ez az asszimiláció csodálatos folyamata ép annak a magyar vonzóerőnek — mondotta a miniszterelnök, szavait a nemzetiségi képviselőkhez intézve, — amely ezt az államot alkotta és fenntartotta. Ez ellen legfeljebb mi küzdhetünk, képviselő urak, azt mondhatnánk, hogy nem engedünk benneteket behatolni a magyar életbe, nem adjuk nektek a magas állásokat. Nem hagyjuk, hogy elfoglaljátok a pozíciókat, amelyek nekünk kellene. Mi, magyarok azonban nem így gondolkodunk. Ha itt vagytok és köztünk vagytok, nyitva áll előttetek az, ami minden magyar embernek nyitva áll. Ez a különbség a felfogásban... A széles néprétegekben nem látunk magyar asszimilációt. A kávinista szlovákoknál és a magyar nevédek Erdélyben annyira hangoztatott nagy tömegében, akik ma a görögkatolikus és görögkeleti egyházhoz, de fejezzük ki ezt egy szóval: a román egyházhoz tartoznak, mert hiszen sok nagyszerű görögkatolikus és keleti magyar ismerünk... Nehogy szavaimat félreértsék, nem látunk magyar asszimilációt, sőt éppen talán ennek az ellenkezőjét. Ennek is megvan a történelmi oka, ez összefügg a nemzeti rendi-

ség alakulásával. A nemzeti rendbe való bejutásnak volt meg ez a vonzó ereje. Ez idézte elő, ez hozta létre az asszimilációt és nem igaz az, amit mondanak sokan, hogy mi elnyomtuk a nemzetiségeinket, elnyomtuk a szlávokat, elnyomtuk a románokat. De hogy ezek ép úgy kiestek a nemzeti rendből, mint a mi magyar parasztságunk, ép úgy nem részesedtek az élet ragyogásában, ebben csak az részesedett, aki nem volt. Nem akarok most ebből semmi konzekvenciát levonni, csak erre a megállapításra akarom a kérdést redukálni.”

„A szórványkérdés az itthoni kisebbségi sorsnak egyik legsúlyosabb tétele — folytatta beszéde további során a miniszterelnök. — Ne méltóztassék azt hinni, hogy nem történt sok ebben a tekintetben. A szórványterületen folyó munka talán egyike azoknak a munkáknak, amelyekben sokat kell tenni és keveset beszélni... Nagyon szépen lehet egy-egy témát, amely igaz, magyar és népszerű, felkapni és azt elméletileg és különböző más vonalakon felépíteni. A praxisban keresztülvinni azonban nagyon nehéz és veszélyes is. Veszélyes olyan mértékben nyúlni egy kérdéshez, amely talán még nem érett meg arra, hogy olyan átfogó eszközökkel valósítsuk meg, amilyenek a cél teljes elérését lehetővé tennék. Mindenesetre kötelességem kijelenteni, hogy a kormány mindent megtesz ezen a téren, amit helyesnek és szükségesnek lát.”

A nemzetiségekkel való bánásmódban természetesen vannak zökkenőink és nehézségeink. Ennek tulajdonképpen két nagy adottsága van. Az egyik az, hogy a nemzetiségi tömbjeink a háború alatt lérték vissza hozzánk és a háború előtti állapotokat hasonlítják össze azzal, ami most nálunk van. Nem látják, hogy ez ugyanígy van az egész világon. — Talán nem is érdekli őket, — ők a maguk egyszerű, primitív logikájával csak azt látják, hogy a Bata-cipő korszaka jobb volt, mint a mai. Erről nem tehetünk.

Ez az egyik. A másik alapvető tézis az, hogy mi nem vettük eléggé tudomásul, hogy a nemzetiségeket ma nem lehet olyan szemmel nézni, mint ahogy 25 évvel ezelőtt néztük, amikor elszakadtak tőlünk. Ők egy másik világban nőttek fel, egy

más fejlődésen mentek keresztül. Azt hiszem, a mi közigazgatási hatóságaink és más szerveink ezt még nem értik meg kellően. Szerintem ez a hiba egyik főforrása, amely miatt ezek a surlódások előfordulnak. Ha azonban végignézzük nemzetiségeink panaszfelsorolását — amit én végigvizsgáltam, — azt kell látnunk, hogy lényegében hagatek dolgokról van szó. Méltóztassék összeállítani egyszer ezeket a panaszokat — ki-ki a maga ismeretségi körében és akkor meg méltóztatnak látni, milyen kevés a konkrét panasz, amelyet egy nemzetiségi védékről össze lehet szedni.

De az elégedetlenség itt-ott mégis megvan. Ennek oka az, amit az előbb mondtam, a másik oka az agitáció, amely ezeken a vidékeken állandóan folyik, harmadik oka pedig a részünkről néha meg nyilvánuló türelmetlenség. Ezeket a bajokat segíteni kell és segíteni fogunk.

En Teleki Pál nemzetiségi politikáját vallo magaménak, nem tagadom azonban, az események néha beakémszerűsége bennünket abba, hogy erősebb eszközökhöz is nyúljunk. Ennek előidézői, ennek provokálói azonban sohasem mi magyarok vagyunk.

Ezután a többi kérdéshez szólt a miniszterelnök, majd Padányi Gyulás Jenőhöz, mint a párt vezérőnkéhez intézte további szavait:

— *Pártunk vezérőnkéről, Padányi Gyulás Jenő barátomról kell megemlékeznem. Abból a sok értékes gondolatból, amelyeket felvetett, kiragadok egyet, mely az ő kedvenc gondolata és szintén a nemzetiségi kérdéssel függ össze. Ennek lényege az, hogy a nemzetiségi problémát elsősorban a maga tudományos, azután társadalmi és más vonatkozásaiban fel kellene dolgozni. Ez a munka nagyon értékes lenne. Csináljuk is bizonyos vonatkozásban, de tulajdonképpen értékes csak akkor lesz, ha munkatársakat kapunk hozzá a nemzetiségek vonatáról, mert akkor jön ki belőle olyan szintézis, amelyet tényleg hasznosítani tudunk az ország érdekében.*

További beszédében a miniszterelnök válaszolt még a többi felszólaló képviselőnek és azután a Ház általános tapsklapereében átadta a szót Lukács Béna tárcanélküli miniszternek, aki bevezető szavaiban szintén válaszolt Padányi Gyulás Jenő felszólalására és utalt arra, hogy a hozzáintézett kérdésekben, a hadigondozás terén milyen széleskörű társadalmi munka folyik. Ennek a munkának egyik legerősebben dolgozó tagja éppen a miniszterelnök úr öszelencéljának hitvese.

Padányi Gyulás Jenő orszgy. képviselő is hosszan beszélt a nemzetiségi kérdéstről s többek között a következőket mondotta:

— Nekünk részen kell lennünk abban a tekintetben, hogy nemzetiségi politikánk megerősítse azoknak álláspontját, akik évszázados történelmi velünk együttlétesben és ennek tapasztalatai alapján úgy látják, hogy a magyar haza keretei között kell élniük és itt szebb életet élhetnek, mint bárhol másutt. Meg kell erősítenünk azoknak lelket, ezzel a nemzetiségi politikánkkal, akiknek lelkében az utolsó évtizedek folyamata talán a haza és a nemzet fogalmát szembeállíthatta. És amikor azt várom és kívánom, hogy nemzetiségi politikánk ebből a szempontból aktívabb és határozottabb legyen, akkor ezt kivé-

tel nélkül minden velünk élő nemzetiség érdekében kérem, még a németiség érdekében is, mert kétségtelenül annak jelei mutatkoznak, hogy bizonyos eltévelyedések s a magyarság történelmi kérdéseivel való bizonyos szembenállások után az utolsó években mintha sokan ismét visszatérnének azokba a medrekbe, amelyeket a történelmi közös munka évszázadok óta számunkra kiásott. Kegyelettel kell itt megemlékeznem elhunyt képviselőtársunkról, *Dungyarszki Bogdánról*, akinek alakját én sok szempontból mintaszerűnek ítélem. A kegyeleten túl arra tanít az ő példája, hogy *ő meggyőződéses és hű férfiú tudott maradni az ő szerb hagyományaihoz. Amikor meghalt, vagyonát a Matieára hagyta, de soha ellentétbe nem került a hazához való hűséggel és amikor sorsa abba a helyzetbe hozta, hogy a magyar haza ellenségeivel kellett volna együttműködnie, nemes rezisztenciával vonta vissza és megvárta bölcsen azt az időt, amíg ismét elfoglalhatta köztünk az őt megillető helyet. Ezt azért tartottam szükségesnek elmondani és kiemelni, mert vannak még üres helyek ebben a képviselőházban.*

A nemzetiségi kérdéstről Ravasz László írta éppen az utóbbi időben, hogy ügylészik, mintha a nemzetiségi érzékenységek s vele együtt az ellenléteknél is inkább a művelt, úgynevezett középosztály volna a hordozója. Ha azonban ez így áll, mint ahogyan én elfogadom ezt a tételt, akkor ebből az következik, hogy különös figyelemmel kell ennek az osztálynak a lelkével és gondolkodásával foglalkoznunk. Ennek először a tisztelt emlékeztetem a miniszterelnök urat arra, ő volt olyan jó az elmúlt évi költségvetési tárgyalás folyamán szívesen és megértéssel fogadni egy javaslatomat. Azt is tudom, hogy ennek végrehajtásában részben elvárhatóan körülmények akadályozták, de ő ennek a javaslatnak sorát figyelemmel és jóindulattal kísérte. Emlékeztetnem kell arra, az idők azóta ennek a javaslatnak az érdekében fejlődtek tovább és én szeretném, ha azt a munkát, amelyet hivatalos úton nem mindig tudunk a kellő terjedelemben és intenzitással végezni, a társadalmi és tudományos egyesületeknek tervszerű, állandóbb és határozottabb bevonásával folytatnunk tovább úgy, amint azt ez a javaslat ki is jelölte. Arra kérem a miniszterelnök urat, legyen szíves az akadályok közül lebontani azokat, amelyeknek a lebontása módunkban áll és ezt a munkát biztosítani, lehetővé tenni.

Kitért még Padányi Gyulás Jenő beszédében a sajtó szerepére, majd visszatérve a nemzetiségi kérdésre, így folytatta:

— Oláh György t. képviselőtársam a nemzetiségi kérdés említésénél azt a megjegyzést tette, hogy sajuos, ugyanazokat a panaszokat kellett volna elmondania, ugyanazokat a vádakait kellett volna támasztania, amelyeket tavaly támaszott és mondott. Elfogadom, hogy ő ezt a kijelentést a kérdés mérlegelésével tette, de szeretném őt és a t. ellenzékét emlékeztetni arra, hogy amennyiben a nemzetiségi kérdések kezelése nálunk a tavalyihoz képest változatlan, akkor ez viszonylagosan nagy fejlődés jele. Rá kell hogy mutassak ugyanis arra, ebben a negatívumban egy fontos pozitívum van. Nagyon szeretném, ha a körülöttünk lévő államok miniszterelnökei ugyanúgy el-

mondhatnák, mint a magyar miniszterelnök, hogy nem követtem el az elmúlt év során semmit, amely a majdan csak napirendre kerülő kiegészítődés és megbékélés útjába állhatna. Ha a miniszterelnök úr ezen a téren nem tehetett annyit, amennyit ő, tudom, szíve szerint tenni kívánna, — hiszen a kezdeményezést ő tette meg kormánya lépésének, úgyszólván pillanatában — és ha belátom és elfogadom is, hogy alig lehetett többet tennie, de ugyanakkor méltányolom, hogy nem mulasztott el egy alkalmat sem arra, hogy a magyarság mindig megmaradó hivatása szellemében azokat az ajtókat nyitva hagyja, amelyek a kibékülés és a kollaborációhoz vezetnek.

Mélyen t. Házi Rá kell mutatnom arra, hogy a mi szomszédállamainkban odáig mennek, hogy az összes eszközöket, amelyeket mi a magyarság hivatásának megvédése terén kezünkbe vettünk, lassanként kisajátítják, úgyhogy ma már a magyar hivatástudatot is — mutatis mutandis — maguk alkalmazzák és a magukénak deklarálják. Ugyanakkor mi megállunk egy szerény, bölcs és mérsékelt határon, amelyen egészen bizonyos, hogy többet tesznük közös európai hivatásunk teljesítése tekintetében, mint azok, akik ezt annyiszor áthágják.

Mi büszkéek vagyunk arra a mérsékelt és európai hangra, amelyet a miniszterelnök úr éppen tegnap Kassán megütött. Ezt ennek időszerepése kapcsán meg kell említenem. A miniszterelnök úr nem győzött elég szerény szavakat találni, amikor elmondta, hogy mi szinte nem tehetünk arról, ha kiállításunk gazdagabb, ha operánk és színházaink magasabb színvonalon állanak, ha társadalmi egyesületeink munkája kapcsán ebben a sok sorsviszonytagságnak kitett, de a multban messze határainkon túl is kapcsolatokkal bíró városunkban ma békesség honol és azt mondta, ezért talán csak nem haragudhat ránk jószándékkal senki.

Ugy érzem, hogy ez a hang az okosan átértézt fölény hangja, amely megengedheti magának, hogy szerény legyen, amelynek nem kell nap, mint nap a maga közvéleményét olyan irányban markotizálni, amelyen irányban mi már egyszer haladunk — nem ilyen mértékben, de irányban — és amelyből a felébredés olyan keserves volt 1919-ben. Meg kell azonban említenem, hogy amióta a magyarság ebből az álmából felébredt, azóta ébren van, reálisan néz és egészen bizonyos az is, hogy mindazoknak, akik ma még csalóka ábrándképeket kergetnek, a saját és európai hivatásuk tekintetében ugyanígy fel kell ébredniük, hogy mi komoly szót érthessünk.

Az a politika, amelyet mi sokszor elég lompos általánosítással szentistvánj politikának nevezünk és amelybe elég sok mindent belemagyaráznak, egy tekintetben mindannyiunk előtt határozottan világosan áll. Első szer' királyunk az ő politikáját arra a lényegre építette és ennek adta meg akkor bölcs közjogi formáját, hogy a Kárpátoktól az Adriáig fennáll az itt élő népek közt egy együttműködés, egy kollaboráció szükségessége. Ez a mag felveheti időnként a maga különböző közjogi formáit, a lényeg azonban ugyanaz marad és ha hivatkoztam arra, hogy itt vannak még padok üresen, meg kell mondanom azt is, hogy büszke vagyok, mint magyar törvényhozó arra, hogy ebben a Házban nem hangzott el

még legsötétebb óráinkban; legtöbb okunk mellett sem olyan szó, amelyet ne hallhattak volna meg azok, akik ma nem ülnek itt. Meg vagyok győződve arról is, hogy minden szó, amely ezután fog elhangzani, arra lesz figyelemmel, mint ahogya a néma padok ellenmondására is számítani kellene, mert csak így vagyunk képesek azt az ügyet szolgálni, amelyet Európának ezen a sok vihart látott helyén valóban szolgálni kell és szolgálni kívánunk.

Mivel pedig úgy látom, hogy ennek a körültekintő, higgadt és becsületes politikának a miniszterelnök úr nehéz körülmények között is mindnyájunk bizalmára számítottól tesz eleget, nem kevésbé tárcanélküli miniszter urak személye iránti bizalomból, a költségvetést pártolom és a magam nevében elfogadom. Nagy éljenzés és taps fogadta Padányi Gulyás Jenő magasszínvonalú és értékes hozzászólását a nemzetiségi kérdéstről.

A RUSZINSÁG LELKI ÉS SZELLEMI ERŐINEK POLITIKAMENTES MUNKÁBAÁLLÍTÁSA TÁVOLTART MINDEN SZÉTFORGÁCSOLÁSRA ÉS MEGOSZTÁSRA IRÁNYULÓ KISÉRLETET KÁRPÁTALJÁTÓL

Illiczky Sándor kárpátaljai főtanácsadó kulturpolitikai helyzetjelentése és Pataky Mária előadása a ruszin népművészetről a Vitézi Rend kárpátaljai estjén.

Nagy érdeklődés előzte meg a Vitézi Rend november 20-án, Budapesten rendezett kárpátaljai estjét, melyen Illiczky Sándor, Kárpátalja főtanácsadója „*Ruszin iskola és kulturpolitikai helyzetkép*” című előadásában átfogó tájékoztatást adott a megjelent szakemberek és nagyközönség számára.

Kárpátalja főtanácsadója rövid történeti bevezetés után részletesen ismertette a terület felszabadításától eltelt időszak kulturpolitikai eredményeit s előadása így az első átfogó jelentésnek számít, melyet a magyar Kárpátaljáról a közelmúltban elmondottak. A széleskörű tudományos és politikai felkészültségre valló előadás a ruszin kultúrpolitika ügyét három nézőpontról vizsgálja meg: a statisztika adataival, a ruszin kultúrpolitika időszerei feladatainak tükrében s a ruszin politikai fellegő álláspontjának leszögezésével.

Mit mond a statisztika?

Kárpátalján az összes népiskolai osztályok száma 2137. A tanítás céljaira 565 állami és 804 bérelt tanterem áll rendelkezésre. A tankötelesek száma 116.401, anyanyelvi megoszlás szerint: ruszin 97.157, zsidó 9929, szlovák 3975, magyar 3641, német 1445, cigány 237, román 9, egyéb 8. Az oktatást 2050 tanító és tanítónő, valamint 75 nevelőnő látja el.

A szorosan vett kárpátaljai terület — ezen mindenkor az 1939 március 15-én felszabadított területet s az ahhoz kapcsolott nyugati határkiigazítást kell értenünk — tanítósága az áldatlan közlekedési és lakásviszonyok miatt ma is emberfeletti munkát végez, hogy feladatát teljes mértékben betölthesse. Ennek felismerése — mondotta Illiczky főtanácsadó — vezetett a vallás- és közoktatásügyi minisztérium azon intézkedésére, hogy a nehéz életkörülmények közt lévő tanítók részére rendkívüli segélyek kiutalását engedélyezze. E jelentős összegű segélyezés a

kárpátaljai tanítóság nehéz szociális helyzetén lényegesen könnyített, aminek kedvező kihatása a gyakori helyváltoztatások csökkenésében máris megmutatkozik.

Az ország háborúbalépése óta bizonyos kiesés mutatkozik a katonai szolgálatra behívott tanítók következtében. Az így előálló hiányt, mely az 1942—43. tanév végén 140 személyt tett ki, az új tanerők azonnali beosztásával igyekszik kiküszöbölni a kultuskormányzat.

Új elemi iskolák és a polgári iskolák adatai

1939 március 15-ike után a kárpátaljai iskolai helyzetben jelentős változások történtek. Mindenekelőtt az ukrán és orosz emigránsokból lett tanítók helyébe a ruszin nép tanítósága került, mely körülmény felbecsülhetetlen jelentőségű a ruszinság művelődése szempontjából. A magyar kultuskormányzat a háborús időben is állandóan fáradozik a tanügyi viszonyok színvonalának emelésén, amit szemléltetően igazol az a tény, hogy csupán az elmúlt két háborús év folyamán 19 elemi népiskolát emelt 47 új tanteremmel és tanítói lakásokkal s számos elhanyagolt állapotban levő iskolát, tantermet hozatott rendbe. Különösen szembetűnő ez, ha megemlíthetjük, hogy a csehszlovák kultusz-igazgatás 20 év leforgása alatt egyetlen egy állami iskolai tanteremmel sem ajándékozta meg a Kárpátalját, ehelyett ugyanott betelepített cseh hivatalnokok, és alkalmazottak gyermekei részére számos tökéletesen felszerelt csehnyelvű iskolát állított fel.

A ruszin polgári iskolák száma a szorosan vett kárpátaljai területen 12. Az iskolákai 3014 tanuló látogatja, akik közül a ruszin tagozatban 1743, a magyarban 956, a szlovákban 135, a vegyesben 182 diák tanul. Nemzetiségi megoszlás szerint a tanulók közül 1676 ruszin, 694 magyar, 427 zsidó, 176 szlovák, 26 német, 1 román és 4 egyéb nemzetiségű tanuló. A vallási megoszlás a következő képet mutatja: g. katolikus 1557, r. katolikus 505 (együtt 684) százalék), zsidó 543 (18,3 százalék), görög keleti 271 (8,99 százalék), református 119 (5,95 százalék), ág. evangélikus 10 (0,32 százalék), baptista 9 (0,30 százalék). A magyar tagozatú osztályok száma 26, a ruszin 40, a szlovák 4 és a vegyes tagozatú osztályoké szintén 4. Az összes polgári iskolai tanerők száma 110.

A területi tanítóképzés

A kárpátaljai terület elemi népiskolai tanítóit az ungvári görögkatolikus liceum és kántortanító-képzőintézet, a helybeli görögkatolikus liceum és tanítónőképzőintézet s a munkácsi állami liceum és tanítóképzőintézet nevei. A három intézetben a tanulók összlétszáma 942. Nemzetiségi megoszlás szerint 553 ruszin, 345 magyar, 32 szlovák, 10 német és 2 román. Vallási megoszlás szerint 671 görög katolikus, 178 róm. katolikus, 59 református, 26 görögkeleti, 5 zsidó, 2 evangélikus és 1 baptista. A tanítóképzőintézet tanerők száma összesen 61.

A ruszin tanítási nyelvű középiskolák és a ruszin egyetemi ifjúság helyzetképe

Az állami ruszin tanítási nyelvű gimnáziumok száma 3. Ezek közül egy (Huszt) a szorosan vett kárpátaljai területen működik, a másik kettő pedig Ungvárt és

Munkácsot. A ruszin középiskolák tanulóinak létszáma 1603, illetve a huszti gimnázium magyar tagozatával együtt 1685. Iskolánkénti megoszlás szerint: Ungvárt 431, Munkácsot 702, Husztot 370 s az itteni magyar tagozatban 182 diák tanul. Nemzetiségi tekintetben a tanulók közül 1340 ruszin, 240 magyar, 58 szlovák, 13 német és 34 egyéb.

A Kárpátaljáról származó egyetem 43 főiskolai hallgatók száma 347, nemzetiség szerint 212 magyar és 135 ruszin. Itt szükségesnek tartja megjegyezni az illusztráció előadó, hogy azoknak, akik „az egykori csehszlovák iskolai statisztikai adatoknak a mostaniakkal való összehasonlításából netalán azt a nemzetiségi „sértelmet” kovácsolnák, hogy akkor több volt az egyetemi hallgatók és főiskolások száma, azt feleli, hogy következtetésük csupán látszaton alapszik, de reális alappal semmiképp sem bír. Könnyű volt ugyanis az egykori csehszlovák kultuszigazgatásnak rövid úton hozzáférhető ántáptételekből olcsó ellátást biztosítani az egyetemisták és főiskolások részére. A magyar királyi kultuskormányzat azonban csupán az évi költségvetésekben rendelkezésre bocsátott összegekkel számolhat”. A magyar kultuskormányzat nem kívánja követni a csehekét a túlméretezett iskolapolitika terén, hanem elsősorban arra törekszik hogy iskolázatlanul ne maradjon senki s a kultúrproletariátus helyett művelt népi társadalma legyen Kárpátaljának.

A ruszin kultúrpolitika időszerei feladatai

Ezeket három önálló munkaterületre osztja. Az első a *nyelvi kérdés megoldása*, a nényelvből kialakítandó irodalmi nyelv jegyében, mely egyszer s mindenkorra lezárja a területi együttműködést bénító nyelvi harcot. A másik a *magyar—ruszin kultúrális együttműködés* ügye, melyet a Kárpátaljai Tudományos Társaság kezdeményez mindkét oldal felé s mindkét társadalom szakembereinek bevonásával. A harmadik s egyben elsőrendű fontosságú munkaterület az *elcsenyvedt városi és vidéki ruszin kultúralet felújítása* és kibontakozásának elősegítése. A visszatérés előtti ruszin kultúrregyesületek sajnálatosan éles politikai síkon haladtak s éppen az általuk felidézett szellemi kultúrharc és politikai küzdelem szomorú tanulságai készítették a ruszin kultúrpolitika mai vezetőit a Kárpátaljai Tudományos Társaság tervének felvetésére, melynek létrehozása néhai Kozma Miklós kormányzó bíztos érdeme volt.

Igazságtalanok lennénk, ha megosztanánk a ruszinságot nyelvi és kultúrális irányától!

Ezek után élesen megvilágította az előadó a magyaros és ukrán törekvések között a kisebbségi időszakban tehetetlenül morzsolódó ruszin népi irodalom és művelődés helyzetét. Hangsúlyozta, hogy a magyar kultúrpolitika felfogása ebben a kérdésben megegyezik a ruszin népi irodalom és művelődés híveinek nézeteivel. Igazságtalanok és máltánytalanok lennénk a ruszinsághoz, ha meg akarnók fosztani természetes jogaitól, annak helyi népi nyelvét s fejlődésnek indult helyi kultúráját, azért, hogy bármely idegen kultúra függvényei és csökevényeinek erőszakolt hordozójává tegyük.

A ruszinság kulturális álláspontja:
önálló népi nyelv és irány.
Politikai magatartása:
változatlan hűség az ezeréves hazához

Nagyszabású beszéde befejező részében a kárpátaljai főtanácsadó hangsúlyozta, hogy a Kárpátaljai Tudományos Társaság széleskörű irodalompolitikai, közérdekű kulturális és népi művelődési küzdelmet vív a népi gyökerű ruszin irodalmi nyelv és művelődés kiterjesztése és elmélyítése érdekében. Ezt a gondolatot támogatja Sztojka Sándor, a közelmúltban elhunyt munkácségházmezei görögkatolikus püspök, az elmúlt emberöltő legnagyobb ruszin egyénisége, ennek a gondolatnak szolgálatában áll a Társaság és a kárpátaljai ruszin nép maga is.

Ami a ruszinság politikai magatartását illeti, Kállay Miklós m. kir. miniszterelnök legutóbbi huszti beszédére, melyben a Kárpátok medencéjében élő népek összetartozásáról és a magyar államgondolatához való hűségéről szólt, Bródy András országgyűlési képviselő v. ruszin miniszterelnök a következőkkel hitvallást tette:

„A ruszin nép híven a múlthoz, melyben sohasem vettél a magyar államcszeme, a magyar haza ellen, sziklaszilárdan és töretlenül, az utolsó szál emberig áll a magyar államgondolat mellett, a magyarsággal való elválaszthatatlan egységben... Sziklaszilárd a meggyőződésünk, hogy nekünk csak egy hazánk lehet: Magyarország. Csak egy állam lehet, ahol népi törekvéseinket kielégíthetjük, ahol panaszainkat meghallgatják és orvosolják — és ez a magyar állam... Itt voltunk és itt maradunk mindörökké!

Ha ezt a hivatást megfelelő tettek fogják követni — fejezte be nagyjelentőségű helyzetjelentését Illiczky főtanácsadó — akkor a magyar-ruszin vonatkozásban példás egységnek kell építenie minden poklon keresztül is a Magyar Hazát.

Pataky Mária: A ruszinság népművészetében és lelki-szellemi világában benne él a magyarokkal való közös történelem és egy impérium tudata

Illiczky Sándor kárpátaljai főtanácsadó nagy tetszéssel fogadott előadása után dr. Pataky Mária olvasta fel magas színvonalú tanulmányát a ruszin népművészet jellegéről, általános természetéről, megnyilatkozási formáiról s az ezekben rejlő magyar-ruszin közös motívumokról.

Magas vagy mély kultúra?

A közösségi kultúrák tanulmányozói — mondotta Pataky Mária dr. — korán rájöttek arra, hogy a kultúra, mint ilyen, nagyrészt át van szöve a népiség különleges színeivel. A német tudomány magas és mély kultúra magyarázata önmagában hordozza értelmét, amit talán azzal kell kiegészítenünk, hogy a mély kultúra nem más, mint az az eredendő kultúra, mely egy közösség legelemibb kulturális csiréit, szellemi, lelki megmozdulásait jelenti. A kutatónak ezeket a kezdeti jelenségeket is figyelembe kell vennie, hogy a népi kultúrák fejlődését és természetét megértesse. Ezt a következetes vizsgálatot kívánja meg a ruszin népművészet tanulmányozása is, melyet tudatossá a XIX. század első felének végén Duchnovics Sándor tett.

A ruszin népzene és magyar vonatkozásai

Már a ruszin népi költészetben jelentős egyezéseket találhatunk, nemkevésebbé a tárgyi néprajznál, melynek ismertetésére a múlt század derekán Dulískovich Mihály vállalkozott. A legmélyebb közös hatást viszont a ruszin népi zene fejezi ki, mely magyar szempontból arról nevezetes, hogy az összes népművészeti ágak közül a legnagyobb, szinte aránytalanul nagy magyar befolyást mutatja föl, bár az is megállapítható, hogy ugyanilyen hatás — legelőbb is jelentőségben — a másik oldalán is kimutatható. Bartók szerint a ruszinok elsősorban az elmúlt félszázadban vettek át tömegesebben új magyar népi dallamokat s ezt szerencsésen elegyítették a régi dallamkincsével. Egy kiváló galíciai folklorista, Philars *Kofessa*, még az első világháború előtt összegyűjtötte a ruszin népdalok nagyrészét s az általa felsorolt 153 dallam 40 százalékáról kiderült a magyar eredet, míg a galíciai gyűjtemény dallamainak 20 százaléka magyar hatás alatt keletkezett dallamokat mutat. Bartók megállapításai nyomán az előadó nyomon kísérte azokat a kapcsolatokat, melyek ruszin-magyar népzenei kölcsönhatások kezdeményezői lettek. Ilyen elsősorban a közös katonaszkodás. Nemesak abban az értelemben, hogy a ruszin legény magyar tájon szolgált, de akkor is, ha magyar frű került ruszin népi területre. Felteszi a kérdést van-e kimutatható ruszin népzenei kölcsönhatás a magyar népzeneben. Bartókkal mondja, hogy a ruszin nép jellemző tánczenéje, a kolomejka ismert és kiadott dallamai feltűnően egyeznek 30 magyar „kanászónia” változatával, ami egyébként e nóták nagy számát tekintve, nem mondható lényeges, de feltétlenül jelenlévő hatásnak. Az új magyar dallamok viszont — mint ez a galíciai gyűjteményből is kiténik — rendkívül termékenyítőleg hatottak a ruszin dallamkincsre. Olyannyira, hogy nemesak a dallamokat, ezek változatait, de olykor még a szövegek értelmét vagy torzítását is átvették. Vannak azután olyan ruszin népdalok, melyekből a régi történelmi kapcsolat, a Rákóczi-idők és a magyar szabadságharc motívumai, közös emlékei hangzanak fel mintegy élő zálogaként a két nép lelki sorsközösségének.

Népi textilművészet, képző- és építőművészetek jellege a ruszinoknál.

A népi textilművészet szövés-fonás terén eredeti szín- és formaérzékét árulnak el a ruszinok. Általában az eredetiségben van a hangsúly, motívumhatások csak a városok, illetve a paramenterületek szélein láthatók mint magyar, szlovák, kisorosz és elenyésző mértékben román népi befolyás formájában. Göllöncsér munkáik (népi fazekasságuk) már a magyarokkal szomszédos vidékeken fejlődtek és egészében magyar befolyást mutatnak. Fafaragásuk eredeti motívumok, aprólékos kidolgozás, de a görögök, sőt expresszionizmusig terjedő bensőség és elvontság jellemzik. Néhol barokk és bizánci bőséget és zárkózottságot mutatnak egyszerre, másutt az egyszerűség és összevontság uralkodó jellegük. A templomépítés, tehát a ruszin fatemplomépítő művészet kérdésében még nem jutott közös nevezőre a tudomány. Egyesek szerint a kárpátaljai fatemplomépítés még népművészet, mások szerint

már képzőművészetnek minősítendő. A ruszin fatemplom — állapítja meg Pataky Mária dr. — eredeténél, alaprajzánál és felépítésénél fogva különbözik minden más magyarországi fatemplomtól s ha találunk rajta néha más elemeket is, a maguk nemében e templomok teljesen eredeti alkotásoknak minősítendő.

A ruszin művészet és lélek hivatása: közvetíteni Kelet és Nyugat között.

A ruszin népművészet tanulmányozása arról győzi meg az érdeklődőt, hogy a nép nemcsak időben, hanem lelkileg is századok óta él Szent István országában. Keletről hozott ősi vére szűkebb hazájának, Kárpátaljának, lelki alkotává formálódott. E nép tudatában benne van a magyarokkal közös történelem, az egy impérium közös hatása, Rákóczi lelkülete, az együttélés, együttfejlődés őszinte kívánalma. Ha népművészetéből magas művészet lesz, leghelyesebb, ha az sajátos eredetiségében bontakozik ki. De ennél is fontosabb az a hivatás, melyet Magyarországon kell betöltenie a ruszinoknak: közvetítenie kell Kelet és Nyugat között. Amit a Keletről megért és átérz, az erős metafizikai érzületet, a lélek gyöngéd bensőségét, az orosz lélek mélységét és befelé irányuló dinamikáját kell a magyarság felé s annak szellemi kincseit és lelki világát Kelet felé közvetítenie. Így jelent majd sajátos eredeti szint a ruszin népművészet is a magyarországi népi művészetek körében.

A Vitézi Rend kárpátaljai estje, mint fenti beszámolókból is kiténik, úgy politikai, mint művészeti vonatkozásban jelentős megnyilatkozása volt a magyar-ruszin kulturális együttműködésnek.

K. G.

AZ EGYESÜLT KERESZTÉNY NEMZETI LIGA BOLGÁR, SZLOVÁK ÉS ROMÁN ORVOSPÁLYÁZATÁNAK EREDMÉNY. KIHIRDETÉSÉRŐL

Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga Kisebbségi Szakosztálya mind jobban és mind értékesebben fejti ki azt a munkát, amelyre mulhatatlanul szükségünk van mind nekünk, mind a velünk szomszéd-ságban élő nemzeteknek. Még a múlt év májusában a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületével egyetértőleg pályázatot tűzött ki a bolgár, román és szlovák orvostudomány mai helyzetének ismertetésére. „A jövő előkészítésének munkálataiban — mondotta a felhívás — a magyar társadalomra hárul az a feladat, hogy feltárja és megvilágítsa a dunavölgyi államok kulturális és tudományos életének értékeit és eredményeit.” Az orvostársadalom épp ezért nagy érdeklődéssel figyelt fel az akcióra, különösen mikor az orvosi kar vezető egyéniségei dr. Kiss Ferenc, dr. Lőrincz Ferenc, dr. Orsós Ferenc és dr. Gyergyai Árpád nyilatkoztak az ügyben. Dr. Kiss Ferenc a Pázmány egyetem orvoskarának dékánja nemesak orvosi, hanem nemzeti szempontból is fontosnak minősítette, hogy különösen a román és szlovák orvosi kapcsolatok tárgyilagossá és tudományos megvilágításban álljanak előttünk és kiemelkedjünk egymás lebecsüléséből vagy túlbecsüléséből. A román és szlovák orvosi világ számos vezető egyéniségét a magyar egyetemek nevelték, a visszacsatolt területeken viszont most már nekünk is sok olyan orvosunk van, akik

az ő egyetemük neveltjei. A bolgár orvosi világgal pedig most kezdődnek kapcsolataink, mivel számos bolgár orvostanhallgató tanult a magyar egyetemeken — mondotta a dékán nyilatkozatában. Dr. Lőrincz Ferenc egyetemi tanár a Közegészségügyi Intézet igazgatója rámutatott arra, hogy a közegészségügy terén sok hasonló problémánk van. A magyar orvosi körök nagy figyelmet fordítottak eddig is a szomszédos államok egészségügyi kultúrájának, intézményeinek és eredményeinek megismerésére s éppen ezért örömmel üdvözölte a Liga pályázatát. Dr. Orsós Ferenc egyetemi tanár a MONE elnöke szerint: „Egy nyughatalom sem zárkózhatik el szomszédaitól hosszabb időre, még kevésbé egy kisebb ország. A struccpolitika mindig megbosszulja magát. Saját kulturális törekvéseinket nemzeti eszméinknek kell irányítani. De az önbírálatot sem hanyagolhatjuk el és ennek legjobb módszere a szomszédok kulturális fejlődésének figyelemmel kísérése.” A kolozsvári egyetem dékánja, dr. Gyergyi Árpád örömet fejez ki afölött, hogy a kolozsvári fiatal orvosnemekből többen is foglalkoznak a pályázat tételével. A kulturális és közegészségügyi problémák feltárása és megvitatása felbecsülhetetlen haszonnal jár úgy az egyén, mint az állam szempontjából.

A fenti nyilatkozatok és hozzászólásokból is kitűnik, hogy milyen nagy érdeklődés előzte meg a pályázatot. Az akció azonban, amelynek ügyeit a Liga részéről dr. Lator Géza és Gramantik Margit vezette, nagy akadályba ütközött. A háború volt ez az akadály, amely a pályázatra jelentkező orvosokat egymásután szőlította hargeteri szolgálatra, az itthonmaradottak vállaira pedig a feltorló munkának szinte elviselhetetlenül súlyos terhet rakta. A gondolat mégis győzött. Ez év június 30-i határidőre öt pályamunka érkezett. A Liga és a MONE tagjából alakult bírálóbizottság megvizsgálva a műveket, megállapította, hogy pályadíjra, illetve jutalomra és könyvben való kiadásra valamennyi tanulmány egyaránt érdemesnek bizonyult. A bizottság tagjai voltak: Dr. Lator Géza, dr. Lőrincz Ferenc, dr. Szabó Géza, dr. Wolf Károly. A román orvostudománnyal foglalkozó munkákról szakszerű bírálatot adott még vitéz Dombóczy Zoltán dr. erdélyi közegészségügyi főfelügyelő, a szlovákiai tanulmányról pedig dr. Szász Emil, a mátraházi szanatórium igazgató-főorvosa.

A pályázat eredményét október 28-án a Liga székházában tartott ünnepi ülésen hirdették ki. A megjelentek között volt Posch Gyula, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, dr. Molnár Andor és dr. Szukováthy Imre miniszteri osztályfőnök, dr. Orsós Ferenc, dr. Lőrincz Ferenc, Borsody Gyula, országos központi igazgató, gróf Csáky Mihály, a Szlovéniai Magyar Közművelődési Egyesület elnöke és a MONE-nak, valamint több társadalmi egyesületnek kiküldöttei. Dr. Bárdossy László ny. miniszterelnök elnöki beszédében rámutatott arra, hogy az akció az orvostársadalom tudományos együttműködésének és ezzel együtt a délkelet-európai államok kulturális együttműködésének gondolatát kívánja szolgálni. A tanulmányokat közös könyvben adják majd ki, előkészítve ezzel a magyar orvostudománynak a határon túl remélhetőleg hasonló ismertetését. Dr. Bárdossy László üdvözlő szavai után a pályadíjat nyert orvosok járultak a bizottság elé és vették

át jutalmukat, majd pár keresetlen szóval világították meg azokat az irányelveket, amelyek alapján munkájukat készítették. „Az erdélyi román biopolitikai mozgalom” címen dr. Józ István kolozsvári egyetemi tanársegéd írt tanulmányt. „A trianoni Románia egészségügye” címen dr. Manyák Ernő budapesti orvos. „A román orvostudomány mai helyzete” címen dr. Domonyáncz Károly kolozsvári klinikai gyakornok. „Egészségügyi kampány Romániában” címen dr. Kondrai Gerő kolozsvári orvosgyakornok. „A szlovákiai orvostudomány mai helyzete” címen dr. Ecseli László pozsonyi orvos és Liptay György ugyancsak pozsonyi orvostanhallgató írt értékes tanulmányt, melyekkel elnyerték az 500—500, illetve az utóbbi négy pályázó 200 pengőt.

A bolgár orvostudománnyal kapcsolatos tételre nem érkezett pályamű, mivel a pályázók már megkezdett munkájukat a háborús helyzet miatt nem fejezheték be. A Liga ezért megbízás útján készíteti el a könyv számára a bolgár orvostudományra vonatkozó tanulmányt. Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga Kisebbségi Szakosztálya immár másodszor oszt ki pályadíjjutalmakat az ifjúság között, hogy ezzel is fokeltesse az érdeklődést a jövő nemzedéke előtt az egyik legégetőbb és legfontosabb magyar probléma a kisebbségi, illetve a nemzetiségi kérdések irányában. A magyar ifjúságon a sor, hogy ezzel a kérdéssel minél szélesebb területen és minél behalóbban foglalkozzék, mert ezt kívánja tőle a jövő.

DR. SRBIK HENRIK PROFESSZOR AZ ÁLLAMESZMÉRŐL

A budapesti német tudományos intézetben dr. Srbik Henrik lovag 1943. október 13-án előadást tartott Savoyai Jenő herceg életével kapcsolatos újabb kutatásairól. Ugyanezen alkalommal nyilatkozott a Deutsche Zeitung munkatársának. Nyilatkozata miniket magyarokat is érdekel. A beszélgetés Horváth Jenőnek Savoyai Jenőről írt művéről indult meg. Horváth Jenő magyar szemszögből írt a zentai győztről.

— A könyvet még nem ismerem. Nem tudok magyarul. Nem tudom, hogy milyen tárgykört ölel fel. Nagy örömmel fogom majd olvasni, ha német fordításban megjelenik. A történelemnek még sok dolga akad Jenő herceg történetével. 1864 óta nem jelent meg róla tudományos szempontokat figyelembe vevő alapos mű.

Életrajz ugyan látott már több is napvilágot, de mélyreható forrástanulmány nem. Még sok munka van hátra. Bécsben élénk munka folyik e téren. Nagy örömmel telik benne, ha nemcsak Bécsből, Königsbergből vagy Bonnból érkeznek hírek e terület tudományos munkáiról.

Arra a kérdésre, hogy Jenő főherceg állameszméjének elgondolásából nem lehetne-e napjainkra következtetést vonni, Srbik professzor a következőket válaszolta:

— Nem mondhatnám, hogy ne lehetne érintkező pontokat találni a két időszak között. A múlt nagy történelmi alapjának eszméi, a történelemkutató segítségével kornak váltakozó történelmi jelenségeire természetesen a múltból is hatékonyan bejátszhatnak. A szubjektív állameszme gondolatai szerintem is értékesek. Azt hiszem, hogy az az állameszme, melyet Jenő főherceg, minden valószínűség sze-

rint magáévá tett, a jelenre és a jövőre nézve is jelentékeny. Nem mint uralmi eszme, de mint rendszerező gondolat, a néppel szemben gyakorlandó igazság gondolata, annak keresztülvitelére magasabb célok érdekében.

A Budapes—Bécs közötti kulturális kapcsolatok elmélyítéséről a háború után, Srbik professzor szintén nyilatkozott.

— Mint a bécsi tudományos akadémia tagja és mint olyan, ki az itteni kiváló történettudósokkal jóviszonyban vagyok, levelező tagja lévén a Magyar Tudományos Akadémiának, azt gondolom, hogy bizonyos munkakörben együttes munkát végezhetünk, amikor természetesen mindenki megtartaná függetlenségét a végzett munka területén. Velünk példának mondjuk a Mercy gróf délkelet-európai települési tevékenységét a Bánátban, amelyet Bécsben élénken és Budapesten is behatóan tanulmányoznak. Azt hiszem, hogy a helyesen értelmezett történelem nem nélkülözheti a népies elem ismeretét sem. Meg vagyok arról is győződve, hogy a jelen és jövő szemlélete csak a múlt ismeretére épülhet. En nem tekintem a történelmet a világtól elvonatkoztatott tudománynak, az hiszem, hogy a történelem, ahogy az élettel nyer impulzust, ugyanúgy kell, hogy érvényesüljön a politika irányításában. Nagy politikusok, mint Bismarck, nem véletlenül voltak a történelem nagy ismerői. Bismarck ismételtén áttanulmányozta a történelmet és abból vette meg politikájának alapját. Helyes történelemismeret, amely természetesen nem egyoldalú, nemcsak a német népek, de minden népeknek csak hasznára válhat.

Fontosnak tartom, hogy egyes elnevezések, amelyek már igen öregek, de terminológiai természetesen koronként mást és mást jelentenek, mint például Közép-Európa gondolata, történelmi szempontból még mindig elmélyíthetők. Ebbe a körbe tartozik a Néppállam gondolata is. Nem szabad megengedni, hogy a népek lelkében gyökeret verjen az a téves hit, hogy az állameszme azonos az uralom gondolattal. Természetesen fölvetődhet az a gondolat, hogy az állam politikai hatalmi túlsúlyával együtt jár az idegen népek elnyomása is. Ez azonban az igazi állameszmével nincs összekötve, sem egyesítve. A vezetésben mindig érvényesülnie kell az erkölcsi felelősségtudatnak és ez a felelősségtudat aztán az idegen nép lényeges alkatelemeit sohasem fogja megtámadni.

A tudós professzor gondolatait megérdemlik, hogy szélesebb körben elterjedjenek, mert csak így remélhetjük, a jövőt alakító helyes állameszme győzelmét.

Polács János

A HORVÁTORSZÁGI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI KÖZÖSSÉG központi vezetősége kiáltvánnyal fordult a horvátországi magyarokhoz, amelyben összefogásra és helybenmaradásra intj ebben a világot megrázó harcban messzire szakadt magyarságot. A háború terhe ma sokkal súlyosabban nehezedik minden emberre, mint bármikor is, ezt a terhet azonban ma vállalni kell a nemzet jövője érdekében mindenkinek és mindenütt. A horvátországi magyaroknak a legnehezebb körülmények között is helyt kell állaniuk és helyt is állnak. Türelemmel, rökös nélkül hordják azt a terhet, amelyet a fékezett háború rájuk még sok-

kal súlyosabban mér, mint a hazai magyarságra. Minél közelebb kerül hozzájuk a duló fergeteg, annál szorosabban fogják egymás kezét, mert az egységben nagyobb az erő és ez az erő tartja össze, tömöríti és nem engedi, hogy az elszórt magyarok egyenként kószáljanak a vihar útvesztőjében pusztulásra ítélten. A helybenmaradás és az összetartás, a megértés

és a türelem szolgálja ma legeredményesebben a magyar hazát és a magyar jövőt. Ebben a pusztító viharban becsülettel kell végezni felelősségteljes munkáját minden magyarnak a magyarság mult példájára és a jövő követelménye szerint, mert fenn kell hogy maradjunk, mintha eddig is fennmaradtunk Isten segítségével minden vész ellenére is.

S A J T Ó S Z E M L E

KÁRPÁTMEDENCE, Budapest, 1943. 19. száma. Bolgár különszám.

Vaskos füzetben jelent meg a Kárpát-medence 10. száma, amely a magyar-bolgár barátság jegyében szerkesztődött. A bolgár közélet számos előkelősége írt cikket a bolgár gazdaság, közélet és politika kérdéseiről. Kiemelkedik a cikkek közül Cvetkov Lázár: Bulgária joga Macedóniához és Tráciához c. tanulmánya. A világháborúban a magyarok és bolgárok együtt harcoltak, együtt vérezték és együtt folytatták a harcot a revízióért is. Macedónia és Trácia mindig bolgár volt és túlnyomó többségben mindig is bolgárok laktak. Idevontatkozólag külföldi beszámolókat említi a cikkíró és sem a saját, sem a szomszédos becslésekre nem támaszkodik, mert érdekelt felek. A német von Mach szerint Macedóniában 1908-ban 1.334.000 lakosból 1.166.000 volt bolgár. Az amerikai Dominion, 1917-ben, amikor nem volt érdeke Bulgáriát pártolni, Macedónia lakosságát 1.438.000 főre becsülte, s abból 1.172.000 lakos bolgár nemzetiségű. Ezek a számok nem jelzik a menekülteket, akik csak Bulgáriában több mint félmilliót tesznek ki, s nem jelzik a szintén több százezerre menő amerikai kivándoroltakat. A szerbek ezt a területet magukénak akarták vallani, abból a feltevésekből kiindulva, hogy amíg bolgár, az hamar szerbbé válhat. A bolgárok pedig Macedóniában sohasem váltak és sohasem válnak mássá, azok mindig bolgárok maradnak, akikről Bulgária soha nem mondott le. Hogy is tudott volna Bulgária lemondani egy olyan területről, amelyen 1912-ben 2129 bolgár iskola volt, vagyis több, mint szerb iskola akkoriban egész Szerbiában. A szerbek mindig tudták, hogy Macedónia bolgár lakta terület s ezért mindenáron, tüzzel-vassal szerb jellegűvé akarták átalakítani, Macedóniában nemcsak a bolgár, de a macedón elnevezést is eltávolították, hogy hírehamva se maradjon a bolgárságnak ezen a számára szent hagyományokkal telt területen. Lehetetlen tehát, hogy Bulgária ne követelje ezt a földet, amely mindig bolgár volt, testben és lélekben, s amelyért legújabb történelmi folyamán Bulgária számtalanszor vérezt. Ugyanez az eset áll fenn Tráciánál is, azzal a különbséggel, hogy ezt a vidéket főleg a görögök igyekeztek kisajátítani. Pedig nagyon is tisztában voltak Trácia görög mivoltával. Erre legbeszédesebben rávilágít Venizelosznak a görög parlamentben elmondott egy beszéde, melyben Tráciára célozva a következőket mondotta: „Nem kérhetek területeket a Sztruma-folyótól keletre, mert ez a határ Görögország számára igen veszélyes. Ez a tenger mellett elnyúló, háttországgal rendelkező terület inkább gyengítené Görögországot, semmint erősítené. Görögor-

szágnak más irányban kell keresnie határainak kiterjesztését...” A győzelmi mámor azonban mégis erőt vett a görögökön... Cvetkov Lázár tárgyilagos, higgadt modorban hét oldalon bizonyítja történelmi jogon Bulgária igazát Macedóniához és Tráciához. Dr. Ivan St. Penakov Bulgária kisebbségei címen írt cikket. Bulgáriának, az 1926. évi népszámlálás adatai szerint, 5.478.471 főnyi összlakosságából bolgár 4.585.620, vagyis az összlakosság 83,7 százaléka, a kisebbségek lélekszáma pedig 893.121, mindössze 16,3 százalék. A bolgár állam nemzetiségeivel szemben mindig türelmes volt és így nyerte meg a kisebbséget államhű polgároknak. Jellemző Bulgária nemzetiségi politikájára, hogy nem a Bulgáriában élő idegen nemzetiségek — akik oly érzékeny és a bolgár államnak mindig nehézségeket támasztó szomszédos államok népeivel tartoztak — mentek panasszal a Népszövetség elé, hanem a szomszédos államokban élő bolgár nemzetiségek. Görögország, Jugoszlávia, különösen pedig Románia politikája a bizonyíték, hogy ez az államok a bolgár lakossággal szemben túlélték a feltételeket, noha Bulgária valamennyi vállalt kötelezettségét egész lojálisan teljesítette. Legfényesebb bizonyítéka a bolgári kisebbségi politikának az a tény, hogy amikor Dobrudzsát Románia megszállta az ott élő török, tatár és egyéb kisebbségek tömegesen elhagyták, mert anyagilag teljesen letörték, viszont visszacsatoláskor a még ottmaradt kisebbségek megmaradtak helyükön, mert a bolgár kisebbségi törvény minden lehetőségét biztosított az újabb talpraállításukra. A bolgár államnak a múltban kövelet nemzetiségi politikája biztos kezeséget nyújt, hogy a jövőben is ugyanilyen magatartást tanusít kisebbségeivel szemben és a már mindenki által — aki a problémákkal előítélet nélkül foglalkozik — elismert és szilárd hagyományokon alapuló türelem ezután sem változik meg a bolgár népet a múltban ért sérelmek ellenére sem. A névösen szerkesztett bolgár-szám valamennyi cikke mélyrehatóan foglalkozik Bulgária történelmi, jelenlegi és jövőbeni szereplésével és helyzetével.

DONAUEUROPA. Délkelet-Európa problémáinak lapja. (Duna-Európa.) Kárpát Kiadó, Budapest, VII. évfolyam, 10. füzet, 1943. október.

A folyóirat gazdag tartalmából kiemeljük lapunk céljait szolgáló következő tanulmányokat, melyekre felhívjuk olvasóink figyelmét.

Anagál Endre: A dunaeurópai gondolat az új magyar kultúrboleseletben.

Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos még látták a magyarság nyugatra és keletre nyúló kapuit. Később a ragyogó föllen-

dülés idején a gyökértelen nyugat bűvkörébe vonta a magyarságot.

„Az első világháború után évek teltek el, míg felocsudott ebből a szemléletéből. Az ébresztők között Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó című könyvével első helyen áll. Ebben a könyvben a német vándor, — a magyar bujdosó. Majd Németh László: Magyarság és Európa című művét taglalja. Mindkét könyvnek németre való fordítását ajánlja. Ezután a Kisebbségben c. művét boncolgatja és megállapítja, „ha a dunaeurópai gondolat Magyarországon ma valóság, abban főérdeme Németh Lászlónak van”.

Szép sorokat szentel Csabai István A végvári magyarság és kultúrája c. könyvének. Ezután Ferdinandy Mihály: Középeurópiát méltatja. Kitér a Mi magyarok c. kötetben megjelent tanulmányára és az önálló kötetben megjelent: Az istentkeresőkre is.

Végül levonja a következtetést: „A XX. század irodalmi teljesítményei nem a szép irodalom, hanem a kultúrboleselet mezén helyezkednek el”.

Pukánszky Béla a német kultúra hordozóiról ír.

Mindig a magyar kultúra legkiválóbb hordozói voltak azok, kik a német művelődés eredményeit magyar földre átültették.

Természetesen ez az átültetés nem szolgai munka, mert mindig figyelembe vették a magyarságot is. Azonban beszélhetünk természetesen olyan férfiakról is, kik a német kultúra átültetését tekintették életcéljuknak. Ennek a ténynek megállapításán túl azonban nem igen foglalkozunk senki behatárolásán ezzel a kérdéssel. Történelmi visszapiantásában megállapítja Szent István, II. Géza, II. Endre, Nagy Lajos szerepét e téren. Mátyás királyt is több szál kötötte a német kultúrához. Tudjuk, Mátyás a német császári koronát is meg akarta szerezni. A humanisták közül többen működtek magyar földön, köztük Johannes Müller-Reigomontanus, a budai főiskola első rektora a dominikánus Peter Schwarz-Niger, aki itt írta és Mátyásnak ajánlotta szí. Tamás bölcselőteről szóló híres művét. 1487-ben Bécs is Mátyás főnhatósága alá került és ezáltal is erősödött a német hatás.

A reformáció elterjedése idején újra föllendült a német egyetemek látogatása. A papi és oktatói réteg számos tagja tanult német földön. A felvilágosodás idején magyar mágánások keresik fel a német egyetemeiket. Eszterházy János, Károly gróf vágyvolgyi otthonában meleg támogatásban részesült a német klasszicizmus.

Később Kazinczy köré csoportosultak a német kultúra rajongói. Ezek előtt Lessing, Goethe, Schiller eszményképeként lebegett. A magyarországi németiség behatás több érdeklődését is ők ébresztették fel a német kultúra irányában. 1780—1810 között sokan tanultak Bólyai Parkasom kívül Németországban a különböző fakultásokon. A német bölcsélet melegágyai voltak a magyar egyetemek. Kantnak közöttünk nem egy kiváló követője akadt. Ez a kapcsolat a XIX. század viharos évtizedeiben kissé elhalványult, majd újult erővel feledt.

A szlovákok kulturális teljesítményei Magyarországon címmel Oláh József tanulmányát közli a lap. A szlovákokat itt látták a magyarok a honfoglaláskor a Kárpátok északnyugati lejtőin. Innen

ereszkedtek nagyobb csoportokban Mária Terézia idejében az Alföldre. Ma nagyobb csoportban élnek Nagysurány, Kassa, Szobránc, Békéscsaba-Tótkomlós és Petrőc vidéke és a főváros közelében. Az 1910-es népszámlálás szerint Magyarországon kétmillióra rugott a szlovákok száma. A trianoni határon belül 170.000-et, a mai legnagyobb területen kb. 350.000-et találunk.

A szlovák kultúra évszázadokon át párhuzamosan haladt a magyarral. A tizenkilencedik század első felében alakult ki a különvált szlovák kultúra. Már 1792-ben megalakította Nagyszombatban Bernolák Antal az első katolikus szlovák kultúregyesületet.

1863-ban, több egyesület megalakulása után megalakult a turócszentmártoni Slovenská Matica, — amely még ma is a szlovákok legfontosabb kultúregyesülete.

A trianoni határon belül Békéscsaba és Budapest volt a szlovákok központja. Itt jelentek meg folyóirataik és könyveik legnagyobb részben. Budapest még ma is a magyarországi szlovákság központja. Itt van pártpolitikai és kulturális mozgalmak irányító vezetőségük. Budapesten és környékén ma is 10.000 szlovák él. A főváros ipari föllendülése vonzotta ide őket. Azóta él és virágzik a szlovák munkásgyűlés, amely kulturális és műkedvelő előadások rendezésével tartja ébren a szlovák nemzeti szellemet. Itt működik a Szent Adalbert társaság, melynek célja a szlovák kultúrgárda utánpótlása, könyvek és folyóiratok kiadása. Több kultúrestét és könyvnapot rendezett már. Hasonló céllal dolgozik a Szlovákok Kultúrköre, amely naptárok és népies kiadványok terjesztésével tartja ébren a szlovákokban a faji öntudatot. Budapesten tanul a legtöbb szlovák egyetemi hallgató, hogy internátusuk és menzájuk van.

Békéscsaba és Tótkomlós szlovákiai evangélikusok, kiket vallási alapon szerveztek meg. Műkedvelői előadások rendezésével segítik elő a szlovák kultúra fennmaradását. Petrőcön, a Bácskában a Szlovák Maticának helyi szervezete van. Külön megalakult a szlovák Nőegylet.

Külön kell megemlékeznünk a Kassa, Nagysurány, Szobránc környéki szlovákokról. Ez a vidék 20 évig Csehszlovákiához tartozott. Az itt volt szlovák intelligencia 1938 után eltávozott T. i. megszállás idején a legfontosabb helyeket cseh szakemberekkel töltötték be, kik közül még ma is többen állásban vannak, mert nem volt megfelelő utánpótlás. Így aztán az ittmaradt nép elveszítette vezető rétegét. Mostanában indult meg a katolikus szlovák ifjúsági egyesületek szervezése. A magyar népfőiskolák mintájára vezetők kiképzése is megkezdődött. A kiindulás itt is műkedvelők előadásaival kezdődött. A roznyói püspök Burics Mihály a mozgalom irányítója. Kassán a Szlovák Katolikus Kör is az ő vezérése alatt áll, hol 1942-ben négy műkedvelő előadás volt szlovák nyelven. Megállapíthatjuk, írja Oláh József, hogy úgy a városokban, mint a vidéken a műkedvelők kezében van a szlovák kultúra terjesztése.

Sportegyesület van Petrőcön, a Bácskában Pincéden, Kiszacson és Dunagáloson. Kassán és Nagysurányon most szervezik a szlovák sportegyesületeket.

A különböző típusú szlovák elemi iskolák a szlovák kultúra legfőbb terjesztői.

Polgári iskolák vannak Kassán, Szobráncban, Losoncon, Nagysurányban, Érsekújvárott és Petrőcön.

Szlovák gimnázium van Nagysurányban és Kassán. Előkészítő Petrőcön a polgári iskola mellett. Kassán párhuzamos szlovák osztályok vannak a kereskedelmi és ipari középiskolában. A kassai szlovák iskolák növendékeinek csak 27,6 százaléka kassai, a többi környékbeli.

A községi népkönyvtárak jelentős szerepet játszanak a szlovák kultúra terjesztésében. Abauj Tornában legújabbban megalakult 12 új szlovák népkönyvtár alakult.

Említésre érdemes a szlovák újság- és könyvkiadás. Budapesten és Békéscsabán szlovák hetilapok jelentek meg.

A legnagyobb Magyarországon a szlovák irodalmi élet is föllendült. Ma már három politikai napilapjuk van a szlovákoknak. Ebből a Slovenska Jednota napilap, a 21. évében levő Slovenská Noviny, mely Budapesten jelenik meg és a Naša Zastava, Kassán megjelenő hetilapok.

Folyóiratuk a *Pramen* (Forrás), melyben névső cikkek látnak napvilágot. Szlovák mellékletei vannak a Néptanítók Lapjának, a Kassai Új Magyar Museumnak és a Pécsset megjelenő Kisebbségi Körlevélnek.

A megjelent könyvek közül említésre érdemes a Szent Adalbert Társaság kiadásában, Hračár Antal tollából származó: A kassai ellenreformáció története 1604-ben. (Budapest, 1942.) Megjelent eddig a Slovenska Jednota kiadásában tizennyegye kötet. Ebben találunk népköltési gyűjteményt, Nagysurány környékéről egy drámát, egy szerb hősi eposzt szlovák fordításban, három költemény kötetet, egy regényt, két kötet novellát, két meséskönyvet és két tudományos munkát. Több sajtó alatt van. Több szlovák könyv behozatala is meg van engedve. A szlovákok kultúrájának fejlődése biztosítva van Magyarországon. Minden mozgalmuk, mely a népek megértését és egymáshoz való közeledését szolgálja, mindig megértőkre talál az arra illetékes körökben. Oláh József széleskörű beszámolója is tanujele annak, hogy a szlovák kultúra magyar földön nem rejtve terjeszkedő valami, hanem a magyarság által támogatott valóság.

Polácsi János

MAGYAR SZEMLE. Budapest, 1943. 5. (195.) száma.

Török Árpád: Univerzalizmus vagy regionalizmus című rovat. A nagy világháború még javában dúl, de a jövő békéjét és a béke fogalmát már készítik a tárgyaló asztaloknál. A háború utáni nemzetközi szervezet kérdése ismét élénken foglalkoztatja a világ közvéleményét. A tárgykör természetéből folyik, hogy a legkülönbözőbb szempontok merülnek fel a vitában, mint pl. az, hogy vajjon a jövő nemzetközi politikában az univerzalizmus vagy a regionalizmus szempontjai legyenek-e döntőek? Vagyis, a világ egyetlen egységes politikai szervezetet képzen-e, vagy pedig több nagyobb egységből álljon, amelyek egymással bizonyos egységet létesítsenek? Kisebb területen a regionális törekvés fellelhetőleg nagyobb sikerrel járna, különösen, ha az érdekelt államokat nem választják el nagyobb érdekelletékek, mert hiszen mindig könnyebb néhány államot, amelyek területileg össze-

tartoznak, közös nevezőre hozni, mint öt világrésznek legkülönbözőbb nemzeteit. Természetesen a regionális csoportoknak nemcsak előnye, de igen veszedelmes hátrányai is vannak. Amint ugyanis egy-egy ilyen lakulat létrejön, az igen könnyen kiválthatja a kívülálló államok bizalmatlanságát vagy versengését. A nagyobb egységek közötti háború két okból is veszedelmesebb, mint a kisebbek háborúja. 7gyrészt hatalmasabb erőket mozgathat meg, tehát súlyosabb rombolásokkal jár, másrészt könnyebben keverednek bele a kívülállók, tehát hamarabb válhat világháborúvá... Hogy milyen lesz a világ képe a háború után, azt ma csak sejtethetjük. De bármiképpen alakuljon is, az európai kisállamoknak feltétlenül érdeke a stabil európai egyensúly. Ez biztosíthatja létüket és függetlenségüket esetleges hatalmi-politikai törekvésekkel szemben. Ugyanebben a számban Kada Barnabás: A német szellem útja Romániában címen ír. Egy nagyon céltudatos, merész és következetes propaganda eredményeként Romániát félévszázad óta latin kultúrájú országnak ismerik, s a tájékozatlan idegent el is képráztatta egy időben a Bukarestben dívó franciáskodó hangulat. A beavatottak azonban tisztában voltak a valósággal. A kissé frívól, franciáskodó szellemi és politikai irányzattal szemben me-reven és engesztelhetetlenül ott álltak a hagyománytisztelő, katolikusellenes és miszticizmusra hajló ortodox körök s a velük rokonszenvező költők, írók, gondolkodók. Így történt, hogy a francia kultúra természetesen ellenhatásaként a hagyományok hívei a német kultúra oltalma alá menekültek. A szellemi élet alakulására természetesen serkentőleg hatott az, hogy a próonon német herceg, Hohenzollern (I.) Károly ült, az ő puritánsága és széles látókörre alapozta meg azt a németbarát politikát, amely a jelenlegi világháború kitörésekor fenntartás nélkül a németek oldalára állította Romániát. Az egyre-másra alakult német-román és román-német egyesületek siettek leszögezni és kihangsúlyozni, hogy a múlt világháborúba való beavatkozás román részről nem Németország ellen szült. Ezt bizonyították is most, amikor Románia szakított a nyugati demokrátiás hatalmakkal, hogy mennyire könnyű volt a hagyományos németbarát politikai fonalat felvenniük. Emlinesemél Cuzán és Codreanu át egyenes út vezet Antonescu Mihályig.

HORVÁTORZSÁGI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI KÖZÖSSÉGI ÉRTESSÍTŐ — *Eszték*, 1943. 13. szám.

Nagy György „Magyar élet Vrdniken” c. ír áttekintő beszámolót a horvátországi magyarok életéről és mozgalmáról. A cikk bevezetőjében említést tesz arról, hogy Vrdnik ősrégi magyar település lehetett. Abból a feltevésből indul ki a cikkíró, hogy bár a falu lakossága, kivéve a bányászati, új- és ótelepeket, tiszta szerb, a faluhoz tartozó hegység és völgyek legelőbbje régi magyar vagy magyar eredetű elnevezést visel u. m.: Rekeftvá, Galambos, Békátó, Tatarica, Morintava, Tyukovac, stb. A század elején nagyon sok nincstelen magyar munkakereső család talált megélhetést Vrdniken ezek azonban az akkori időkben ki voltak téve a beolvadás veszélyének ennek megakadályozására létesült a Julián-iskola, amely napszerűen betöltötte hivatását és Jugoszlávia

megalakulásáig példaadóként működött. Jugoszlávia megalakulásával beszüntették a Julián-iskola működését és a HMKK megalakulásáig a magyarság vezetők nélkül maradt, ennek tulajdonítható a sajnálatos tény, hogy kb. 140 magyar család ifjú nemzedéke ma már alig beszél a magyar nyelvet. A Horvátországi Magyar Közművelődési Közösség megalakulása aztán új vérkeringést hozott a vrdniki magyarság életébe, megalakították a helyi vigalmi bizottságot, amely legelőször is az ifjúságot kapcsolta be munkájába, „tarka este-eket” és műkedvelő előadásokat rendeztek s ezeken olyan sikeresen szerepelt az ifjúság, hogy lelkesedés töltötte el nemcsak a megjelent magyarságot, de a más nemzetiségűeket is. Ennek a munkának köszönhető, hogy újra öntudatra ébredt a magyar nemzeti érzés, mely mindjobban trebélyesedik. Horvátország függetlenségének második évfordulóján az ünnepély rendezése felkérte a vrdniki magyar csoportot vendégszereplésre s ezen a magyar ifjúság oly sikeresen vett részt (a Himnusszal, Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország kezdetű dallal, három indulóval és négy kis leány szavalatával), hogy jóval felülmulta a horvát és német ifjúság szereplését.

SORSUNK. *Janus Pannonius Társaság folyóirata. Szerkesztő: Várkonyi Nándor, Pécs, 1943 október, III. évf. 10. szám.*

Szabó István: *Nemzetsemlelet és magyarságtudat* c. cikkében a XVIII. század utolsó negyedétől kiindulva vizsgálja a rendi nemzetfogalom és a nacionalizmus viaskodását, az új politikai nemzetfogalom kialakulását és a magyarságtudat fölébredését.

A rendiség korában „magyar nemzet” alatt a magyar nemességet értették. Akkor így is írták: nemes magyar nemzet. Magyarország a XIX. század első felében minden huszadik ember nemes volt. Ez volt a „populus Werbőczyánus”. Széchenyi idejében ugyanez a réteg a „politikai nemzet” neve alatt éli világát, tekintet nélkül származására, hiszen „azoknak, akik a XVIII. század végén szereztek nemességet, már kb. háromnegyede származására nézve nem volt magyar, s az arány utóbb még kedvezőtlenebbül tolódot el a magyar elem rovására.

Már Fényes Elek „a szláv ajkú nemeseik számát 58.000-re, s a román és német ajkúakat 21.666-ra tette.” Ugyanakkor a magyarok milliói éltek a „nemzet”-en kívül. Így aztán nem alakulhatott ki egységes nemzeti közösségtudat. Még rosszabb a helyzet, mikor az új nemesek magyar jobbágyaikat szelnek eresztek és fajtstvéreiket helyezik el birtokaikon. „Ez a nemzetsemlelet azonban túlélté magát esorbítatlannal uralkodott az ország nemzetiségi államalakulásának döntő korszakában is, mikor pedig már számos jel haljósan hirdette, hogy nagy idegen néptömegek jelenléte az ország határai között nem közömbös az ország szempontjából. (738. oldal.)

Szabó István alapos tanulmánya itt megszakad, érdeklődéssei várjuk a folytatását.

Juhász Géza Illyés Gyuláról rajzol mesteri arcképet. „Minden súlyos és bájos amit csinál!” — állapítja meg utolsó soráiban.

Dömötör Sándor: *Népi hagyománygyűjtés* c. tanulmányában megállapítja.

ősztoeink mélyről jövő hangja Kele' tudatunk Nyugat hívó szavára rezonál. Műveltségünk akkor lesz igazán magyar, ha önmagunkból indulunk ki és nem futunk számunkra érthetetlen értékek dicőssége és számunkra hamis irányt jelölő fény sugarai után... A magyar életnek szüksége van a magyar néprajz tudományára, mert szüksége van öntudata nevelésére és növelésére! (791. oldal.)

Jócsik Lajos a balatonszárszói tanácskozásról, a délvidéki írők nyári palicsfürdői táborozásáról írt rövid beszámolót. Angyal Endre: Passuth László: A bihorban született regényét taglalja. Jancsó Elemér az 1939-ben indult Erdélyi ritkaságok c. sorozatot ismerteti. Gazdag könyvszemle teszi értékessé a Dunántúl kedves folyóiratának ezt a számát is, melyet Várkonyi Nándor Üzenete zár le dr. Lőrincz Ferenc budapesti tanár leckéztésével.

Polácsi János

REGGELI MAGYARORSZÁG. *Budapest, 1943., 258. szám.*

Padányi Gulyás Jenő vezércikkében foglalkozik a nemzetiségi kérdés testvérproblémájával, az asszimilációval. Ragyogó tollal és világos élettáttással magyarázza meg az asszimiláció magyaros értelmét és lényegét. Kállay Miklós miniszterelnök a közelműltban elmondott két beszédéből vette ki az alaphangot a vezércikkíró és elmondja, mennyire más az asszimilálódás mint az asszimilálás. A magyar politika mindig a nyitott ajtó politikáját követte, s ha kedvet kapott valaki a kiegyensúlyozott magyarság életére, beléphetett bármikor a nyitott ajtón. Mi a kényerünket, pozícióinkat mindenkor megosztottuk a másnemzetiségű jó magyar állampolgárokkal, hogy ezek közül sokan hozzánk idomultak, asszimilálódtak, nem az erőszakot bizonyítja, hanem éppen az ellenkezőjét: nem védekezünk s kényéririgységből nem fosztottuk meg őket azoktól a pozícióktól, amelyek a mi magyarjainknak is nagyon elkeltek volna. Az csak nem lehet erőszakos asszimilálás, ha mi magyarok azon vagyunk, hogy a magyar család jólétben s békeességben éljen. Ha aztán ez a magyar élet másokra vonzerővel bír, ha mások, akik származásuknál fogva nem magyarok, szívesen jönnek közéjük, azt alig lehet elítélni vagy megakadályozni. A magyarság nem hódít, nem árt senkinek, egyszerűen csak emberséges fel fogásáról tesz tanubizonyosságot, ha a vele történelmi sorsközösségre rendelt testvérepek azon tagját, aki ajtaján belép, örömmel és szeretettel fogadja. Ezután még adatokat sorol fel Padányi Gulyás Jenő, melyekben a magyar iskolákban végzett idegen nemzetiségű, görögkatolikus rutén eszperes, román plébános, román népiszkolai tanító és a megszállott területen élő idegen nemzetiségű közéleti férfiak küldtek egykori iskoláiknak pénzádományt, alapítványra, megemlékezésre és egykori tanáraiknak virágkoszorú megemlékezésre. Mindezek az adatok a magyaros türelmet, méltányosságot és a nagylelkűség szellemét bizonyítják.

UNGARN, 1943 szeptemberi számában. (Szerkesztő: Pukánszky Béla dr.) Cs Szabó László visszaemlékezéseit olvassuk. *Ein Ungarischer Dichter entdeckt die Deutsche Kultur* címmel. (Egy magyar költő fölfedezi a német kultúrát.) Ezt a

folytatásokban megjelenő visszaemlékezést már olvastuk magyarul is. Örömmel töltötte el a lelkünket, hogy Cs. Szabó László egyéni, zamatos magyarsága, itt magyaros gondolkodására eszmélünk, — átít a német köntösön. Bizonyára a német olvasók is megdöbbenve eszmélnek rá, hogy a mi külföldön utazó magyarjaink — mindig valahogyan mélyebben a dolgok fenekére néznek és ott, hol a többek már azt hiszik, hogy kimerítették a témát, még mindig találhatnak újabb és újabb kapcsolatokat korok és emberek között. Ha a magyar költő fölfedezi a német kultúrát, amit minden Németországba tévedt lelkes magyar ember olyan szívesen fölfedez, ugyanakkor elmondhatjuk, hogy a németek ezeken a visszaemlékezéseken keresztül, fölfedezik majd a magyar költőket is. Cs. Szabó László sokoldalú intelligenciája nem lesz hatástalan a német olvasóra. A közölt töredék is mutatja, hogy itt egy lelkes magyar merült el a Pinakotek képeinek szemléletében. Az idő és a kor eseményei újra felidéznek a mai feledésbe merülő első világháború után évek lelki töréseit az emberek tétován járók a képtárat, könyvesboltokat, Schopenhauer, Spengler közkézen forognak, azóta Nietzsche és Rosenberg és Mein Kampf lapjait koptatták... Mindenfélé a kifejlés és kibontakozás vágya után szimatolnak... Cs. Szabó László azóta rengeteg fejlődött, de úgy látjuk, hogy ezeknek az első fölfedező utaknak emlékei még mindig legnagyobb és legszelb élményeit juttatják eszébe. Ha nem is írjuk alá minden fiatalos megállapítását, mégis meg kell vallanunk, hogy ennyi rajongást és megértő szeretetet csak hona után vágyódó magyar vihet bele frászába. Apáczai, Bolyai, Széchenyi stb. után, úgy érezzük, megint egy kiművelt magyar fő sétált nyugaton. Az *Ungarn* azaz, hogy közzölte Cs. Szabó László visszaemlékezéseit, jó szolgálatot tett a magyar irodalomnak, amelynek Cs. Szabó László egyik erőssége.

Polácsi János

REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE. (Szap. Komárom, 1943 4. szám.)

Megható cikket írt idős Kajdi Gusztáv hányás, az idegenben élő magyarok nehéz sorsáról, akik idegen tengerben élnek és ki vannak téve az élet ezer nehézségének. Ki vannak téve a ránk acsarkodó népek minden árulására és propagandájuk révén a befogadó nemzetek zaklatásának. De ki vannak téve a megtévedt, rossz magyarok széthúzásának is, ami tán többet árt minden idegen zaklatásnál. Elmondja idős Kajdi Gusztáv ebben a cikkben, hogy a franciaországi magyar református hányások tizenhét éven keresztül milyen küzdelmekben, milyen nehézségekben mentek át, hiszen nem érkeztek egyébbel a nehéz években Csehszlovákiából, Romániából, Jugoszláviából, mint hazulról elhozott egy pár kis ronggyal és a gondosan becsomagolt jó Öreg Bibliával. Ezekig ez volt vigasztalójuk. Hozzá menekültek, belőle merítették erőt a további súlyos teherhez. Mindem nap leszálva a föld gyomrába fölnezték a magasba és könnyebbé vált a nehéz veregtek és bizakodóbbá a holnap... Hosszú időn át nem törődött velük senki és ha nincs a legnehezebb sorsban is vigasztalást nyújtó Öreg Bibliájuk, talán rég elveszték volna, beolvadtak volna az idegen tengerbe, hiszen csábította sorait éppel elég „szl-

rén". Az erkölcsi fertőbe sülyedő könnyű élet lehetősége, meg aztán az idegen propaganda bőkezű bérencel. De a nehéz hányamukát végző magyar reformátusok megmaradtak az Óreg Biblia mellett, megalkították a maguk kis „kolóniáját”, szerény anyagi eszközökkel, de erős erkölcsi tökével lelkeszt és tanítókiasszonyt hozattak és gyermekeiket, a nemzet jövő virágait magyar szóra és hű magyar polgárokká neveltették. Így érte őket a felszabadulás idegenbe vetett őrhelyükön. A tizenhétéves Golgotha-járás végére érve hálaadó ima szállt a magasságos egekbe és megcsendült ajkukon újra: „Te benned bíztunk eleitől fogva!...”

IROTTKÖ. Szombathely, 1943. II. évfolyam, 10. szám.

Bálint Béla a háromszázéves vendfrásról írt tanulmányt. Lendva-völgy lakóinak, mintegy 70.000 lelket számláló vendégségnek nyelve a leglágabb hangzású nyelv a délszláv nyelvek csoportjában. A szlovéntől való ezeréves elzárkózottsága következtében nemcsak a magyar szavak sokaságát vette át, de helyesfrása is mindig az egykori magyar helyesfrás volt. A vendégség kultúrája évszázadok óta a magyarba gyökerezett, innen szívta magába azt a szó és betűhasználatot, ami most annyira jellegzetessé teszi ezt a kis nyelvet. A legtisztább szókincsel az északi nyelvjárások. Felsőlendva környékének vendjei rendelkeznek, ők voltak leginkább kapcsolatban a magyarral. De a többi is inkább a magyarral kevert nyelvet használja. A legrégebbi vendnyelvű kézirat 1643-ból való, tehát az idén pontosan a háromszázadik évfordulóját ünnepelhetjük a vendfrásnak. Ezt a kéziratot mártonhelyi oklevélnek nevezik, ami egy bérbeadási szerződés volt. Az első vendfrások jellegét leginkább a XVIII. század okmányaiból és nyomtatványaiból lehet megállapítani. Az első vendnyelvű nyomtatvány, vég helyi Temér Ferencnek magyarról fordított Györszki katekizmusa (Halle, 1715.), ami, sajnos, nincs a birtokunkban, de ezt követően 1725-ben egy ismeretlen szerző által kiadott Abecedarium Szlovenszko című vendábécés könyvet már őrzi a Magyar Nemzeti Múzeum. A vendirodalomnak sok magyar művelője volt a egyik legnagyobb alakja, utólagosi Kardos János (1801—1875.). A minden időben megnyilvánuló magyar és vendtestvér viszonyra jellemző, hogy a vendfrók is gyakran megszólaltak magyarul. Küzmes Istán például magyar aritmetikát adott ki. De említeni lehetne még mind magyar, mind vend részről azokat az írókat, akik ápolták ezt a szép hagyományt. Az újkori fiatalok ugyan megpróbálkoztak a vendnyelvből kinyesni a magyaros hangzású betű- és szóhasználatot, azonban kevés eredménnyel, mert az ősi hagyományokat az Amerikába szakadt vendek is hűségesen őrzik, s legnagyobb és legtekintélyesebb lapjuk, az Amerikanszki Szlovenecov Glász büszkén hirdeti a vendkultura magyar jellegét és az önálló vendnyelv és frás diadalát.

A NÉPRAJZI MUZEUM ÉRTESETŐJE.
(A Magyar Történelmi Múzeum Néprajzi Társának folyóirata.) Budapest, 1943. I. sz.

Gunda Béla: Magyar hatás az erdélyi román népi műveltségre és Tagán Galimdsán: Fakitermelés és szénégetés Székelyvárságon című cikkeivel töltik ki a szá-

mot. Gunda Béla tanulmányában trágilylagosan és világos feldolgozásban érzékelteti azokat a hatásokat, melyeket az előrehaladottabb magyar műveltség minden téren rányomott a román népi műveltségre. Ez a hatás épüget érződik a gazdasági eszközök, ékek, boronák és minden más használati tárgynál, mint a ruházat és egyéb népviseleti szokásnál. A magyar szokás útja századról-századra megfigyelhető, mint vándorolt át a magyarsággal együtt élő másnemzetiségűekhez. A magyar mezőgazdaság sokkal célszerűbb eszközökkel művelte földjét. Erre a magyarral együtt élő román Iggy igyekezett javítani szegényes és kezdetleges szerszámain, hogy a használati tárgyakon észlelt hasznosságot átvitte sajátjára, de úgy, hogy nem az egészet vette át, hanem csak részleteket. Vagy még szembevetendő példa a begyepásztoroknál használatos boton lévő faragás, amely világosan mutatja a magyaros-motívumokat, jelezve ezáltal a magyar népi művészet vándorújtát. A Néprajzi Múzeum állandóan figyelemmel kíséri a magyar népszokások útját, erre a nagy figyelemre szükség van, mert nem egyszer csak az ilyen néprajzi vonásokból lehet igazán tiszta képet kapni egy-egy vidék településtörténetéről. Tagán Galimdsán cikkében élvezettel vezet végig az olvasót a székely szénégetők szokásain. Székelyvárság népe foglalkozik leginkább a szénégetéssel. Galimdsán cikkéből tudjuk meg, mennyi minden szükséges a szénégetés műveletéhez először is a fa kiválasztása, majd kéregtelenítése, aztán a boksahely kiválasztása, megmunkálása, fölépítése, végül leföldelése és begyujtsa. Tipikus erdőkitermelési szokás a szénégetés, Székelyvárság nem régi település s mivel sűrű erdővel határolt, az ottlakók annyit termeltek ki maguknak az erdősből, amennyit éppen akartak vagy bírtak. A terület kellett a legelőtalaj és a nemesebb magvak termeléséhez, így nem korlátozta semmi az erdőirtást, sőt elősegítették. Ahogy ritkult az erdő, úgy terebélyesedett a falu, majd község és ahol valamikor csak erdőség állt, most ott él Székelyvárság népe.

NAGYMAGYARORSZÁG. (Magyar Nemzeti Szövetség és Magyarok Világszövetsége hivatalos lapja, Budapest.)

Dr. Steuer György: „A magyarok és szerbek egymásra vannak utalva, csak egymás kezét el ne engedjék” címmel írt értékes cikket. Dr. Steuer György alapos ismerője a szerb kérdéseket, hiszen Torontál vármegyének volt főispánja, s mint ilyen, hosszú éveket töltött a szerbek által leg-sűrűbben lakott vidéken. Volt alkalma a szerb lelkeséget közvetlen közelről tanulmányozni s nagyon helyesen azt a következtetést levonnia, hogy a magyar és szerb nagyon sok rokonvonást hord magában. Mind a magyarok, mind a szerbek szabadságszeretők és függetlenség legnemesebb idealizmusától vannak eltelve és ezekért az ideálokért már sok vért ontottak mindkét oldalon. A magyar és szerb hősök közösen védtek a nyugati keresztény kultúrát a pogányok ellen, azoknak népeket és nemzeteket elpusztító hadjáratai alatt. A két egymásra utalt népet, a magyart és szerbet azonban mindig összevesztették. A magyar nép áldozata volt Ausztria és Magyarország közjogi viszonyának, az osztrák imperialista diplomáciának. A két nép történetét szorosabban

nézve, mindig rájövünk arra, hogy akkor kezdett hanyatlani mindkettő zászlaja, amint eleresztették egymás kezét. Történelmi kimutatásban tárja fel dr. Steuer György a magyar és szerb kapcsolatok évszázados egybefonódását és egymásrautaltságát. Az árpád házi királyok szerb királyleányokat, szerb királyok pedig árpád házi királyleányokat vettek feleségül. Ekkorra esik Szerbia fénykora is, amely megszűnt, amint Szerbia összekötését Magyarországgal megszakította. A magyar minden rangot és méltóságot mindig megosztott a szerbvel, s megoszt a jövőben is, csak a megértés ideje jöjjön el. Ennek a megértésnek egyformán kell kiindulni a magyarságból és a velünk együtt élő, együtt szenvedő és csekély örömeinkből együtt részesülő szerbekből.

ROMÁN SAJTÓSZEMLE

A magyarországi román sajtót a hazai magyar dolgokkal szemben mély hallgatás jellemezte. Mintha nem is ebben az országban, hanem egy idegen államban jelentek volna meg újságjaink annyira távol tartották magukat minden magyar vonatkozású dologtól. Ujabbban, úgy látszik, megúnták a hallgatást, s a magyar élet őket is érdeklő kérdéseiről szükségesnek tartják tájékoztatni olvasóközönségüket.

A Tribuna Kolozsváron megjelenő román napilap október 22-i számában Toman: *O ancheta si cateva articole — Note si comentarii* (Egy ankét és néhány cikk. — Jegyzetek és kommentárok.) címen a Termés c. szépirodalmi folyóirat ankétjával és tartalmi ismertetésével foglalkozik. A cikkíró úgy látszik maga is szükségét érezte a magyar dolgoktól való távolmaradásnak a megindokolását és erről a következőket mondja:

„A hallgatás után, melyet minden kezdet nehézségei kényszerítettek ránk, elhatároztuk, hogy cselekvéshez fogunk az újságírás terén is. Nagyon örülünk, hogy tárgyilagosan ismerethetjük a helybeli Termés nemzeti és társadalmi ankétját, mely az erdélyi kérdéssel és bezárólag a román kérdéssel is foglalkozik. Hasonló szándékot érezünk a 48-as Erdély című munka megjelenése alkalmával is, mely még ma is várja a megfontolt felettet. Kétségtelen, sokan kérdezték akkor is, hogy miért hiányzik a román reakció azokkal a meglatkozásokkal szemben, melyek nyíltan akarnak felvetni problémákat és azokat megoldani az ő elgondolásaik általában az egyetemes emberi elvek szerint. Ezekre felelni lehetne Kós Károlynak a Termés ankétján mondott szavaival: ma még a lelkem igen érzékeny és nagyon ritkán tárgyilagosa, cenzura van (kül- és belföldi) stb., de ez csak részben felel meg az igazságnak. A 48-as Erdély egy szervezett ideológiai csoportnak a társadalmi hitvallása volt. Lehet, hogy mi nem voltunk abban a helyzetben, mint ahogy nem vagyunk ma sem, hogy bármi csekély módon is szervezeten válaszoljunk a problémák ilyen jelentkezésére és nekünk nagyon kevés lenne, hogy néhány mondatot „Jegyzetek és kommentárok” címmel megpróbáljunk az igazság fonatának a fölgönnyöltését.

Ma a helyzet majdnem ugyanaz, de a legelőnyösebb társadalmi és nemzeti kötelesség kényszerít bennünket szemlét tartani még ebben a kis formában is, mindentől, ami az ioazi erdélyi és román gondolkodáshoz közelálló.

Ennek a kötetnek cikkeit lapozva, egyet-értünk Jordáky Lajossal, aki szerint már elérkezett már az ideje annak, hogy minden embernek, meggyőződve véleményének igazságáról, dolgoznia kell a saját népére nézve egy szabadabb és szociálisabb jövőért. Most, amikor a világos magatartás még nem az események által megszabott megalkuvás, hanem a harc szükségességének a megértése az emberiség mindenkori eszméiért, minden európai nemzet közös eszméiért, melyet minden jóhiszemű ember elfogadhat. Eppen ezért csak helyeselni tudjuk Kós Károlynak az erdélyi szellem sajátságáról írott szavait, jobban mondván az erdélyi szellemnek sajátossága, hogy az erdélyi szellem cselekvő legyen a Dunamérségen megbékeltetésében.

Ezek után a cikkíró László Gyula régebben írott és Balatonszárszón elmondott beszédével foglalkozik, amely a Termésben mejelent. Ugy gondoljuk — írja Teocan, — a régészet tanulmányozása annak a megállapítására vezet bennünket, hogy itt Erdélyben a civilizációt és a kultúrát egyformán teremtették a magyarok, románok és szászok, jólényben lévén a különböző korokban, hol egyik, hol másik (tehát valahogy Gamischeg és tanítványainak elmélete). Egyesek az erdélyi kultúrát alkották meg, mások a völgyekét és végül mások a várakat építették, megalkották a városi réteget.

Teocan Nagy Istvánnak Az Olyánok unokája c. könyvről azt mondja, „hogy a megoldást tisztán szociális alapon keresi s a módszer ebben a kizárólagos formájában nehezen lesz elfogadható az erdélyi tömegek egy részétől, melyek elutasítják vagy félnek a szocializmustól.

Felrója ezután a cikkíró Asztalos Istvánnak, hogy Borsaujjalu, Páncóloscs és Szucságról szóló beszámolójában nem tartotta be, amit első könyvében mondott a magyar és román parasztnak, hogy „ezután én fogok előjárni az utak nehézségeinek elsimításában”.

Azzal fejezi be cikkét Teocan, hogy a Termés legutóbbi számának minden komoly cikkével foglalkozott, amelyek a román kérdésre vonatkoztak s várja, hogy a Termés még határozottabban nyilatkozzék meg ezekben a kérdésekben.

Ugyancsak a Tribuna fentemlített számában Bichigean Gábor A 48-as Erdély című munkával foglalkozik: Anul 1848 intro bogata colectio maghiara de corespondenta contemporana címen. A cikkíró főleg a román vonatkozásokat emeli ki. Azt mondja, hogy „1848-ra vonatkozó történelmi művek, nálunk éppúgy, mint a magyaroknál, némileg homályosak és homályban lennének ezek nélkül a hivatalos levelek és okmányok nélkül, melyek sok ismeretlen problémát fednek fel ezek az évek és annak jelentőségével kapcsolatosan.

Ami a románokat illeti s főleg az erdélyieket, a gyűjtemény leveleinek és hivatalos okmányainak szinte fele foglalkozik velük. A román egyház mindkét felekezetről több telkesszel van képviselve, — így Vladuti pap (311-ik levé), Timotei Cipariu (7), Papiu Harion, Leményi gör. kat. püspök, aki igen sötét színben van feltüntetve (71, 123), A. Saguna, az ortodox egyház részéről (71, 120), Eftime Murgu levele a magyar—román megbékélésről Balcescu Miklóshoz (87, 113), Kossuth egyik Simonffyhoz intézett levele Avram Iancuval való tárgyalásairól (328) és annak válasza

a magyar kormányhoz (339). Iancu két levele a gyulafehérvári vár parancsnokához (259, 293). Annak tevékenysége (48). Treboniu Laurian Szebenbe ír Balcescunak a romániai eseményekről, tevékenységére szólítja fel és harcol a román nyelv jogaiért (46) Buteanu János főispán (89), ennek egyik levele a magyar parancsnokhoz, a másik Csutak őrnagyhoz (a magyar—román megbékélés feltételei — 317), Pannul Áron (71), Moga Demeter és Bob János (89), Moga József Botez Miklóshoz intézett levele (106). Alexa és Nopcia László főispánok, Iordan Domokos képviselő (71). A bihari románok, a nagyváradi gyűlés, Dragos János (83). A románok kérései, panasza (95, 172, 175, 181). Nemzetiségi kérdések (206, 308). Román emigránsok, Bols, Cantacuzino, Stanescu, Ionescu bojárok (62). Román hercegek, Binescu, Gulescu Kossuthtal tárgyal (195), Maloiescu János letartóztatása (165). Ursnak Bécsből egyik ismerőshöz írott levele (135). A balázsfalvi gyűlés (65, 71, 89). Törödéék a nászódi határvérszéd történetéből és a nászódi események (111, 190, 191, 192, 202, 210, 228, 252). A csángók levele a román fejedelemségekből (89). Orosz—román kérdések (136). Magyar kapcsolatok a román fejedelemségekkel. Szöllősi Nagy Ferenc és Paquet tevékenysége Iusiban (121, 154—172, 278).

Bichigean azzal fejezi be beszámolóját, hogy „a levél és hivatalos okmánygyűjtemény minden figyelmet megérdemel s azoknak ajánlható, akik történelmi kérdésekkel foglalkoznak. De mint olvasmány is szívesen látott”.

Domokos Sámuel

A HORVÁTOR SZÁGI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI KÖZÖSSÉG ÉRTESETŐJE októberi számában a vukovári helyi csoport egy éves munkájáról számol be. A vukovári magyarság nagyrészen földműves és gyármunkás, tehát a szegényebb osztályhoz tartozik s ezért a végzett munka kétszeres eredménynek számít. Szép otthonukban nemcsak előadásokra alkalmas színpad, összejövetelekre bőséges terem és szépen berendezett iroda, hanem 250 kötetes könyvtár is van, melyre büszkék a vukováriak. A helyi csoport az otthon fenntartását kizárólag a működő előadásokon befolyt összegből fedezi s ezért sűrűn rendeznek kultúresteket, kultúrdelutánokat, s ezek úgy anyagiakban, mint erkölcsiekben a legbeszédesebb bizonyítékai a vukovári magyarság szép összertetésének. Legutóbbi ünneprendezésük aug. 20-án volt, amely bár munkanapra esett, mégis az istentiszteleten még a környék tanyanépe is olyan számban jelent meg, hogy csaknem szűknek bizonyult a templomhajó. A beszámolóban feltüntetett előadások rávilágítanak Vukovár magyarságának elszakíthatatlan kultúrmunkájára, amely örök szállként egybekapcsolja őket az egyetemes magyar kultúrával.

MAGYAR SZEMLE (Budapest, 1943. 4. (194.) száma)

Vánkos Jenő „Kanadai magyarok” címen ír, Ruzsa Jenő hasonló című könyvét ismertette, amely a múlt évben jelent meg Kanadában, azonban néhány példánynak még sikerült eljutnia hozzánk. A harcér eseményei s a megnézült élet egy késsé háttérbe szorította a külföldi magyarság életének ismertetését. A nehéz érintkezési lehetőség, a kapcsolatok fenn-

tartásának háborús határokba való ütközése és még sok egyéb akadályozza ennek a fontos kérdésnek rendezését. Azonban bármennyire nehezek is ma a körülmények, teljesen megelégedezni e kérdéssel nem szabad. A magyarság számbeli növelése lesz háború után első feladatunk s ez csak két úton érhető el: a magyarság születési arányának javításával és ezzel összefüggésben a csecsemő- és nép-gondozás fejlesztésével, másrészt a külföldi magyarság hazatelepítésével. A hazatelepítés első örvendetes lépése a bukovinai és boszniai magyarok hazatérésével már megtörtént. De ez csak a kezdő lépés lehetett, amit folytatni kell amint lehetőség és alkalom kínálkozik. Kétségtelen, hogy a kint élő magyarság egy része — az elhelyezkedettek — nem jönnek haza, de az is kétségtelen, hogy nagyon sokan vannak, akik örömmel jönnének, csak segíteni kellene ebben az igyekezetükben. Elsősorban is a hazai gyökerekről nem szabad megfeledkezni. Őket kell minél alaposabban megismerni s velük kapcsolatot felvenni. Ruzsa Jenő könyve is velük foglalkozik, a kanadai és délamerikai magyarokkal, akiknek lelkét két sorsfűz is megedzette: az egyik a trianoni véget volt s a másik az új körülményekkel vívott kemény küzdelem. A legutóbbi kivándorolt kanadai és délamerikai magyarok sokkal nehezebb körülmények között kezdtek el életüket, mint elődeik. Az utódállamokból minden vagyonuktól és életlehetőségeiktől megfosztva ki is jutottak munkanélküliségüket kiaknázó vállalkozók kezei közé. Azután később, ha nagy nehezen meg is szereztek „polgárpapírjukat”, vagyis az állampolgárságot, a benschültekkel szemben mégis mindig áthidalhatatlan hátrányban maradtak. Ez a hátrány nemcsak a munkahelyen éreztette a magyarral bevándorolt mivoltát, hanem gyermeke iskoláztatásában is mindenképpen háttérbe szorult. A magyar gyermek angol iskolába kényszerülve az angol nemzeti öntudatnak olyan erős megnyilatkozásával került szembe, hogy annak hatása csakhamar lenyűgözte. A kivándorlók küzdelmes életét és viszontagságos sorsát alapos részletekben tárja fel a könyv. Számszerűen számol be róluk, akik oda-künn kis kolóniákban tömörülve élnek, küzködnek, lehetőségeikhez mérten támogatják egymást és áhítva várják azt az időt, amikor majd egyszer újra haza jöhetnek. Ma még hazakíváncznak és ebben a kívánságukban erősíteni, támogatni kell őket, amint erre az első lehetőség adódik.

UNGARN, 1943. augusztus. A magyar—német egyesület hivatalos lapja. Szerkesztő Pukánszky Béla dr. egyetemi tanár.

Szabó István: A 18. század nagyalföldi magyarságáról ír. — Willer József: A nemzeti gondolat és a magyar iskola címmel értekezik, kiemelve Kiebelberg Kuno gróf korszakalkotó reformjait. — Vitéz Kuttay László: Egy konszerűtlen politikusról, Simonyi Ivánról ír. Közli életrajzának vázlatát, melyből megtudjuk, hogy Simonyi Iván Bars-megyéből, Simony községből származott. Mint politikus Istóczy Győző mellett harcolt. — Brodszky Ferenc: A veszprémmegyei zenegyeletről ír. (1823—32.) Szépirodalmi részében a folyóirat Márai Sándor karcolatát (Premiere), Mikszáth Kálmán: Die Kavaliere című elbeszélésének részletét és Áprily Lajos: Fa-

lusi elcsúszásának fordítását közli. Utóbbi Guillaume Arpad fordításában. — Gazdag könyvszemle fejezi be a jól szerkesztett folyóiratot. Polácsi János

Ghycy Jenő külügyminiszter a kis nemzetekről és a határainkon túl élő testvéreink sorsáról

A költségvetési vita során Ghycy Jenő külügyminiszter feljegyzésre méltó szavakat mondott egyrészt az európai kis nemzetek kötelelességeiről, másrészt pedig a határainkon túl élő magyar testvéreink sorsáról. A kis nemzetekről a külügyminiszter többek között a következőket mondotta:

— Sohasem szabad azt elfelejtenünk,

hogy a kis nemzeteknek kötelelességek is vannak. A kis nemzetek a fizikai erő korlátolt mennyisége fölött rendelkezvén, már saját jól felfogott érdekeikben is szoros hűséggel kell hogy viseltessenek az emberiség legtöbb eszményei iránt, a kis nemzeteknek makacsul kell ragaszkodniuk a jog, a szabadság, az emberiség örök értékeihez és szigorúbb mértéket kell alkalmazniuk ebben a tekintetben sajátmagunkkal szemben is. Tisztelettel kell a mások jogos érdekeit, tudomásul kell venniük a nemzetek közösségéből reájuk háruló kötelelességeket. Ma még háború van minden tervezetés a háború utáni időkre csak elméleti jellegel bírhat. Egy azonban bizonyos: az európai béke nem épülhet fel a kis nemzetek romjain, szabad kis népek nélkül

nines megbékélt Európa.

A határainkon túl élő véreink sorsáról ceket mondotta a külügyminiszter:

— A határainkon túl élő véreink sorsát a magyar kormány természetesen a legmelegebben szívén viseli. A külügyi kormányzat a magyar kisebbségek helyzetét, állapotát a leglekiismeretesebben figyeli és ha azt tapasztalja, hogy valamelyik magyar testvérünk nem részesül az egyenlő elbánás jogában, akkor szavát az érdekelt kormánynál haladéktalanul felemeli. Ami pedig az akut kérdéseket illeti, az iskolakérdésben, a munkaszolgálatosok kérdésében és az állatrevirálás tekintetében állandóan érintkezésben és tárgyalásban vagyunk a román kormánnyal.

Bunjevácok az irodalomban

Bármilyen mértékkel mérjük is a szellemi örökséget az irodalomban alig ismert déli paraszttájon, az eredmény mindig csak egy marad: magasabbról kapott eszménykép és cét itt is kezdhet életet. Teremthet magának szellemiséget és formálhat új életstílust, ha a kezdeten túljutott. De mekkora addig az út s ki mennyit gyűjthet össze magának a rá kimerült idő alatt? Ez már nemcsak az indítástól függ, hanem attól is, aki a szellem, az írás szolgálatába állott és attól is, aki a szolgálatot vállalja és magának vállalja.

A szellemi szegénység e tájon olyan megszokott és „rendjén való”, akár nyugaton a nagy gazdagság. Minél lejjebb ereszkedünk a Duna partján és minél mélyebben bolyongunk a délkelet-európai útvesztőkben, annál fiatalabb kultúrájú világ tekint felénk. Akár házáat és földjét, akár népet nézzük, úgy érezzük: most van indulóban. Most ismerkedik az európai emberiségnek nevezett környezetben, oldódik a nyelve: nyílik előtte az élet. Csodálatos és tragikus is, hogy az új élet sarjadása itt két háború közére vagy éppen idejére esett. A történelem rendelte így a dolgok igazodását, és az igazi szellemi fejlődés akkor indul meg, amikor a történelem szóhoz jutatja.

A déli szlávok szellemi életét nézzük, amelynek útja a miénkkel oly hasonlatos. Két-három vagy négy néptörzs* irodalmáról van szó, mert mindenik egy-egy adat annak a vérszegény irodalomnak a rajzához, amely valamivel a századforduló előtt indult meg és a két háború között kezdett szemünk láttára kibontakozni. Ott voltunk születésénél, figyeltük rajta az életjeleket, s talán segítettünk is néha: magyarul. Kortársai vagyunk.

A négy irodalmi hajtás közül a legidősebb és multtal díszeskedhetik, a horvát: kultúráját, mint országát ezerévesnek mondja. S amit „Isien és a horvátok” jelszóval ennyi idő alatt a Dunamedencéből és a dalmáciai partokról összekuporgatót, nem sokkal marad a magyar kultúrörökség mögött. Irodalma a XIX. századi újjászületésig nagyjából egyházi gyökere; az erős katolikus szellem nyomait és hatását a papírokon kívül a polgáriak műveiben is föllelhetjük. Az újjászületés (preporod) korszaka egyhamar lerázta magáról a kritikátlan dilettantizmust és Senoa Augusttal utat nyitott az európai magaslatok felé. Aki utána jöttek, azok már a modern horvát irodalom alapjait rakták le: Kranjčević, Matoš, Nazor és Križna Miroszláv. A másik katolikus ág a szlovén, német-osztrák-olasz forrásokból erősödött nyugatvá és ezt a délszláv nyugatvágot féltve őrzi még ma is a Kelet küszöbén. Senos szlovén kortársa Prešern Franjo korának egyedülálló nagysága volt és nem is tudta úgy benépesíteni a szlovén irodalmat, mint a horvátok.

Modern irodalmuk három nevet tett ismertté: Govekár, Župančičot és Cankar Ivánt. A déli szláv irodalom harmadik ága a görögkeleti monostorokban született, Balkán mélyén, Mácsva, Sumádia és Koszovó földjén már kevesebb a fény, mert Milutin király templomainak és Dusán cár fellegvárainak kincsét a janicsárok lovai ellopásták. A szerbeknek a XIX. és XX. században ott kellett újrakezdeniük mindent, ahol a XIV. században abbahagyták: a közbeeső évszázadokban egy tapodtat sem juthattak előbbre. Így amit fajtstvéreik, a horvátok kezben tarthattak és foliásokban megőrizhettek, azt a szerb „Glagoliticák” nem tudták mind megmenteni. Az egyházi könyvek, főljegyzések nagyrészt a zajgó történelem elpusztította, s tartalmuk mitoszként a nép lelkébe és dalként a nép ajkán maradt meg. A megőrzöttöktől a gyűjtők vették át a szellemi kincset. Obradović Dositej, a fölvilágosodás korának egyetlen nagy szerb írója a nyelv-újítással jó mestere volt Karadžić Vuknak, a nagy mese- és népdalgyűjtőnek, s ilyen szellemi lépcsők után — szinte a magyar irodalommal párhuzamosan — jöhetett a szerb nemzeti romantizmus Radičević Brankoval, Jovanović Zmajjal és Jakić Gjurával. A gazdag század elég gazdag szellemi bár alig győzték a megsokasodott nyersanyag földolgozását, mégis maradt idejük az alkotó munka mellett a fordítói munkára is. Ahogy megint a történelem megengette, előkészítették a századfordulót és a nyugati szellemet beleműszítették a fiatal szerb népi kultúrába. Nušić Branislav és Ilić Vojislav még a két korszak mesgyéjén jártak, de Dučić Jován, Rakić Milan, Kočić Petar már az új idők új dalait hozták és a négy nagy prózaíró: Stanković Borisav, Petrović Veljko, Crnjaski Miloš és Jakovljević Szevan megteremtette az európai színvonalat az új szerb irodalomban.

A reformkorszak után — mint a két testvérirodalomnál is megmutatókozott — a külföld jutott szóhoz. A szerb szellemi élet Magyarországon, a „Vajdaság”-nak nevezett déli végeken keresztül kapta „nyugati” indításait. Eleinte Budapest, később Ujvidék volt a híd a Balkán fele, a szerb „Athén”-ben élő szerbség pedig a közvetítő szerepet vállalta. E nagy szerepvállalásnál fölmerül a kérdés: vajjon, csak közvetítők voltak a vajdasági szerbek? A szerb irodalomtörténet mást mond: a Vajdaság nem csak közvetítőket, hanem írókat is adott, s a nyugati szellem átáramlásával a Dunán át új szerb szellem is áradt a régi Szerbiába. Legnagyobb szerepe a századfordulóban volt, de utána sem esőkkent. A vajdasági szerb írók országuk megnagyobbdása után a főváros új irodalmi környezetében is otthonra találtak.

A „Vajdaság”, az irodalomban alig ismert, sokféle nyelvű és népességű paraszt táj így vált szellemi nevelővé.

Amit Északról kapott, azt Délnek adta, s amit maga összekuporgatott, kétféle osztotta. Semmi sem tartott meg magának, s a szerepvállalás, az örökös kiszolgálás annyira elmarasztalta, hogy saját, hősi életét sem tudta megörökíteni.

I.

Ha a mai két számadást — a magyarokét és szlávokét — nézzük, a lelelt egy évszázad két utolsó évtizede elegendő volt ahhoz, hogy ennek a tájnak az irodalma is megszólaljon. Eppen e két évtized idején, csaknem egyidőben, két táj-irodalom indult: az egyiket az elszakított, a másikat a fajpestvérek közelsége és haladottabb kultúrája indította meg. A délvédeli magyar irodalom mellett a bunyevác irodalom is hallatott magáról. Fiatal és gyenge hang, a legfiatalabb és legszegényebb közöttünk, még annyi ereje is alig volt, hogy életjelt adjon magáról.

Gazdag nép, szegénysége kultúrájában van, de ez a szegénység nem olyan nyűgös, terhes, mint az anyagi szegénység. Sokkal elviselhetőbb, s a bunyevácok viselik is megindáhatatlan türelemmel. Az irodalom, a könyv, a nyomtatott betű nem kenyerük: a földéhség minden más éhséget elnyom bennük; így maguktól és önmaguktól nem termelhettek ki semmiféle szellemi értéket. Hogy mégis létezik bunyevác irodalom és a kezdődő esztétikai kultúráltság nyomain is, ott is megtalálhatók, ez kívülről jövő behatásra indult. Előbb a magyar, utóbb a szerb szellemi hatás szóltatta meg a tolforgatókat, helyesebben frástudókat, hogy magyar vagy szerb példára fölfedjék, fölszűre hozzák mindazt, amit a Dunamedence síkságára vándorolt és életformát váltott hegyvidéki parasztság mélyen magába eltemetett.

Elkésztett könyvről barátoknak és szabadkai franciskánusoknak kusa sorniból olvassuk ki az első „irodalmai” emlékeket. Ezek sem nyúlnak a XIX. század első évtizedeinél mélyebbre az időben s az irodalomra nézve nem sok marandó értéket hoznak föl onnan. Peštalic Grga és Čevapović Grga ferencesek műveiben a boszniai és dalmáciai emlék még tisztán él, az új környezet, az alföldi vidék nem tesz hozzá semmit. Az apró elbeszélő költemények hőse nem véletlen, hogy éppen Kraljević Marko, s még mindig a hegyek között vágat, törököt üt, bár ez író több mint egy évszázada elszakadt a balkáni hegyvidéktől. Talán az egyházi falakon kívül, a barázdák között megfogta a táj a lelkeket, de a betűvetés mestersége továbbra is a falakon belül marad, s csak annyiban újul, gazdagodik, amennyiben a világi papság is tolhoz nyúl és kezébe veszi a szellemi élet(?) irányítását.

A bunyevác irodalom első igazi alakja, aki nem csak csupán prédikátor és emléktörz, hanem író is volt, Antunović Ivan püspök. Kalocsai remete, a fiatal irodalom egyetlen nagy magányosa. A kalendárium-szerkesztő és anekdotagyűjtő irodalmárok mellett egyedüli egyéniség, aki kultúrájával, műveivel és irodalmi levelezésével hívta föl magára a figyelmet. Alkotó művésznek nem lehet nevezni, mert nem az volt, — ahogy leveleiben is írja Okrugić Iljának — arra nem is vállalkozott. Inkább az ébresztői szerep betöltése az érdeme, s ez hagyott legmélyebb nyomot a bunyevác nép lelkében is. Szláv kortársaitól sokat tanult és újsággal kezdte pályáját: a szerkesztői szék kapcsolta össze az irodalommal. Az első napilapok és bunyevác folyóiratok, a „Bunjevačka i šokačka vila”, „Neven”; „Danica” alapítása arról ad számot, miként fordult a papíró elhagyott és szellemi nevelésben elhanyagolt népe felé. Kezébe vette a könyvet, ami eleddig ismeretlen volt a bunyevácok házatáján, s maga terjesztette. A papi, püspöki székben való lezállás jó iskola és jó példa volt. A prédikációk és vallásos vezérelkek után jelentkeztek a nagyobb lélekzetű munkák, s az íróban már-már föltámad az írói igényesség is. A bunyevác és magyar nyelven írt egyházmegyei értekezések után ahhoz a témakörhöz nyúlt, amely rengeteg nyersanyagával a legjobban kínálkozott tollára. A mélyben és a szellemi sötétségben élő bunyevác parasztság élete vonzotta. Szólan szeretett volna a nép nyelvén — írja 1871 március 4-i levelében — de érezte, hogy a nép még nagyon mélyen

jár s nem tudja elérni, megütni azt a hangot, amely odáig elhallatszik. Egy-két elbeszélése ezért maradt visszhangtalan irodalmi emlék. A népi indításból ha nem is született meg a nagy népi irodalmi mű, előbbi korszakának egyházi értekezéseivel mégis többre tellett. Az „Odmetnik” c. Martinović Ignác életéről írt műve már emelkedés arra a „csúcsra”, amelyen életének legnagyobb műve megszületett. Korának mértékéhez tartotta magát s őt is elragadta a nemzeti romantizmus. Több évtizedes adatgyűjtés után gyűlt össze könyvének anyaga, s ha más híján ezt illesztjük irodalmuk történetébe, méltán főművének is nevezhető. „Rasprava o podunavskih bunjevcih i šokcih” (Értekezés a dunamenti bunyevácokról és sokácokról) történelmi munkának készült, de kevesebb is, meg jóval több is annál. Antunović nemcsak azt mondta el, amit a szétszórt és elfeledett történelmi adatokból meg tudott, hanem azt is, ami benne égett. A romantika fölnagyította képzeletében a múltat, s ahhoz méltan nagyon sívárnak fetszett a jelen szegénysége. Így minden bűnnek és bajnak az okát nem elsősorban a népi elesettségek tulajdonította, hanem az „odmetnikekben”, „pártülőkben”, „renegátokban” kereste. A természetes asszimilációt bűnként éppúgy fejére olvasta a többségi népek, mint saját fajtájának s elfeledte azt, hogy ez a polgárosodással jár. A bunyevácok értelmesség felő hajló elemei kezdtek emelkedni, s mivel a nép fölött még nem volt egy másik osztály, hát belepolgárosodtak a magyarságba. Ez a folyamat amennyi pillanatnyi veszteséget, ugyanannyi nyereséget is jelentett a bunyevácoknak; ilyen nyereséget jelentett az ugyan nem asszimilálódott, de még sem bunyevác, hanem „idegen” kultúrán nevelkedett papíró pályája is.

A kritikai irodalom a legutóbbi évekig foglalkozott vele; a róla szóló irodalom már-már műveinek kétszeresét is meghaladja. Egyedül volt, korának magányosa: a habért neki ítélték oda. Népe háláját is kiérdemelte, mert könyve mindmáig egyetlen mű, amely a bunyevácok történelmét anyanyelvükön megörökítette.

Az úttörő szerepet jól betöltötte és egész Antunović-iskolát hagyott maga után. Első tanítványa az első bunyevác költő. Ečetović Ante, költői néven Mirosljub, a bunyevác irodalom egyetlen számottevő lírikusa. Izig-végig papköltő volt: azokból a szellemi forrásokból táplálkozott, amelyek tanítómesterét is táplálták, s ő is, mindvégig megmaradt az egyházi falak mögött. Ezzeményi háromsága: a vallás, a faj és az ember. Ezeket szolgálta hűségesen és keresztényi alázatossággal: föléjük még a líra lángja sem emelhet. Mirosljub nem is kapaszkodott a fellegek felé, mert szerb kortársa Radičević Branko; a lendület, a száguldás heve, a nagy mélység és a mérhetetlen magasság soha nem vonzotta. A halk, elégikus hang állandósult költészetében olyan anyira, hogy egy-egy verse a XVII. és a XVIII. század himnuszalköltészetére emlékeztet. Földjéről és népéről írt verseiben erőteljesebb a ritmus, tisztábban cseng. Bácska nehékes, panasszal telt levegője árad az „Ovčar”, „U polju se ori...”, „Krišćanski radnik” című költeményeiből; bunyevác birkapásztörök, szántóvetők, keresztény földmunkások dalában csillan föl az igazi bunyevác lélek. A papi magányból írt strófákban még felerősödik a hangja, de alkalmi verseiben és epikájában elsekélyesedik. Antunović Ivánról írt elbeszélő költeménye éppúgy, mint a „Milankova Anka” népdalutárat az epika lendülete és képgazdagsága nélkül. Epikája mellett sok apró költemény idézi még a századforduló után is a romantikus énekek érzélgős hangját.

Mirosljub költészete kettős zárókö, vele a XIX. század irodalmi szárnypróbálgatások kora és a papírok kora lezárult. Megmaradt a kezdet korának igazi, korszakalkotó mű nélkül, de Antunović és Mirosljub szerepe így is már szállás-csinálás volt az irodalom legterméketlenebb falaján.

2.

Századunk változást ugyan ígen, de nem sok nyereséget hozott e vérszegény irodalom számára. A magyar szellemhatás elmosódott, helyette a világháború után kibontakozott jugoszláv kultúrélet vette át a szerepet. Az indítást

itt is előbb Ujvidék adta, csak később hatott Belgrád és Zágráb irodalmi gazdagodása. A kalendárium- és almanach-stílus még tartotta magát erősen, mert az új, igényesebb írás meghonosítására sem író, sem kiadó nem jelentkezett. Olvasóközönsége éppen nem volt ennek az irodalomnak, s ha akadt is egy-két értelmiség, az főleg a szerb és magyar körökből fordult feléjük.

Az országépítés első napjaiban még annak is akadt mondanivalója, akinek a szerepléséig kivül semmi adottsága nem volt az írásra. A napilapok közhelyektől hemzsegő vezércikkeivel együtt az ilyen tiszavirágféle tárcák, novellák és versek is eltűntek, s több mint egy évtizednek kellett eltelni, amíg az újságírás dojenjei és a munkalázó, égő fiatal szerb tanárok ismét megszólalhattak a bunyevác irodalmi hangot.

Egy-két napilap és folyóirat a tűzhely, köré tömörülnek a nyomtatott betű szerelmesei. A műhely ezzel már kiépült az egyház falai közül, s az irányítók papok helyett újságírók. Inkább irodalmároskodás, mint irodalom, amit csináltak kritikátlan lelkesedésükben. Madić Mijo és Stipić Lazar csak mint újságírók foglalkoznak az irodalommal, az utóbbinak voltak ugyan irodalmi szárnypróbálgatásai, de költői és drámaírói kísérlete csupán csak kísérlet maradt. A napilapokban egyre erősödő dilettáns hangot az esztétikai kultúrával, de annál is több lelkesedéssel rendelkező szerb tanár és költő csitította le. Knežević Milivoj a huszas évek vége felé indította meg a „Knjževni Sever” c. folyóiratát, amely egyszerre teret és mértéket adott a még nagyon is lokális jellegű szláv irodalmi életnek. A szerb irodalom számára Észak-Bácska nem bizonyult jó talajnak, annyit mégis elért, hogy cikkei betűvel öbresztője lett a bunyevác irodalomnak.

Knežević buzgólkodása előbb termékenyített, mint a Zágrábból ideáradó horvát szellem. Karadžić idézése a népköltészet felé irányította a figyelmet, s a fiatal tollforgatók lassan rájöttek arra, hogy a népköltészet fölfedezése nélkül nem lesz irodalmuk. Az egyéni alkotások világító fényének hiányában a kollektív alkotásokhoz, a népköltészethez kellett nyúlniuk, hogy maradandóval kezdjék a kort. Vujkov Bálint, mint tanulmányíró azzal nyerte el a jó minősítést, hogy Knežević lapjában a bunyevác nép szellemi kincsét és hagyományait igyekezett összegyűjteni. Tanulmányosorozata és népmese gyűjtései fölmozdították a bunyevác értelmiségi osztály fiataljait, s a tömörülésből csakhamar folyóirat is támadt. Vujkov Bálint „Bunjevačko Kolo”-ja kevesebb politikai cikket hozott, mint a vele egyidőben terjeszkedő „Neven”, de annál több gondot fordított az irodalomra. Az a nemzedék, amely a magyaroknál, szerbeknél is a harmincas években kapcsolódott föl, náluk e folyóirat köré csoportosult, s ha nem is teremtett maradandó irodalmi alkotásokat, mégis többet adott, mint azok, akik a napipolitika vizein evezve könyvekkel és rendelésre írt füzetekkel árasztották el az olvasókat.

Pekić Péter a legtermékenyebb író és fordító közöttük. Szerb, horvát és francia kitüntetései száma majdnem annyi, mint azoknak a kritikáknak, amelyek kisépérték az irodalomból. A kapkodó és felületes újságíró módján szinte rotációson készültek művei, s ahányszor csak tollat fogott, annyi műfajba kapott. Költészete roskadozik az értéktelen lírától és epikától, regényei a Courts-Mahler színvonalon mozognak, „Meropa” című tragédiája szánalmas erőlködés. A legnagyobb visszhangot mégis csak a horvát megrendelésre írt „Povijest oslobodjenja Vojvoline” című történelmi munkája keltette. A cím szerint a mű a Vajdaság történetéről szól, ehelyett a könyv nem más, mint politikai vitairat, amely rövid bevezetést kivéve, alig öleli föl e vidék világháborús történelmének eseményeit s ebben is csak azt iparkodik igazolni, hogy nem a szerbeké, hanem a horvátoké az elsőbbség a Vajdaságban. A szerb kritika — leglágyabban Stajić Vaszác az új vidék Szerb Matica irodalmi szemléjében — visszaveite tőle mindazt az elismerést, amelyet a „La bataille de Kosovo” és a „La mort de Smail Aga Čengić” fordításaiért adott, s a történelemhamisítás vádjával

bélyegezte meg. Művei még jobban elítélik, mint az értük kapott kemény szerb kritikák, mert úgy formájukban, mint tartalmukban igazolják, hogy alkotójuk nem vérbeli író. A legjobb esetben vasszorgalmú dilettáns, aki erőszakkal beledolgozta magát egy kis nép gazdátlan irodalmába.

Valamivel több sikerrel indult el a regényírás terén Vujković Marica. Termékenysége meg sem közelíti Pekićét, de írásaiban legalább az ösztönös művésznak kezevonásait találhatjuk. Ugyalászik Belgrád jobban vonzotta, mint Zágráb, mert első regénye — a szerző kiadásában — ott látott napvilágot. Később nem talált kiadót, novelláskötetét is maga hozta ki, pedig a Szerb vagy Horvát Matica cégjelzését jobban megérdemelte volna, mint a bunyevác elbeszélők közül bárki más.

Prčić Ivo az előtejtáró fiatal Vujkov Bálinttal együtt a gyűjtő szerepét vállalta, egyéni alkotással még csak nem is próbálkozott. Alapos fölkészültséggel látott munkához s a zágrábi Horvát Matica támogatásával megjelent népköltészet-gyűjteménye az első bunyevácnyelvű mű, amely a külföld felé is értéket mutat. „Bunjevačka narodne pisme” cím alá gyűjtötte össze a nép ajkán megmaradt kincset. Több mint négy évtized szorgos munkája a vaskos kötet, s hat ciklusában két évszázad népi termését és szellemi hagyatékát öleli föl. Ugy is lehetne nevezni: a bunyevác irodalom egyetlen élő könyve és halhatatlan egyéni alkotások híján, egyetlen nagy alkotás. Kisebb művei, melyek a gyűjtemény előtt és utána jelentek meg, eltörpülnek e könyv mellett. Amit még adhat népének, éppen az, amelyen most dolgozik: a bunyevác népmesék gyűjteménye. Ha elkészül vele, műve teljes lesz, s akkor legtöbbit ő adott a bunyevácoknak.

Még három név s a kép, amelyet magunknak alkothatunk, csaknem teljes. Mind a három az új horvát szellem neveltje: leginkább az közöttük a harmadik.

Čović Márkó prózaíró, Vojnić Hajdú Balázs és Kokić Aleksa lírikusok. Čović a zágrábi egyetemista költők antológiájával jelentkezett a horvát fővárosban. Ott is kötött ki és Budak Mile horvát költő tanítványa lett. Szülőföldjétől elszakadt, csak írásai hozzák vissza néha, de már nem a bunyevác, hanem a horvát szellemről beszél, s amikor a „horvátok”-ról szól, a bunyevácokat is beleérti a katolikus vallású délszlávok népi közösségébe. Vojnić Hajdú Balázs a legmélyebbről jött és a földmunkásság hangját hozta magával. A szociális hang, a panaszok és a keserűségnek forradalmibb megszólaltatása ezekben a költeményekben rejtezik. De mégsem az, mint aminek lennie kellene, mert hiányzik belőle a napszamos sorsba deklarszált intellektuel mindent elemező tüze. Helyette megőrlik a hangja és megalkuvásba fullad. Nincs ki fölvágya nyelvét, s nincs aki bátran megszólaltassa, hogy a nagyparasztság métermázás súlya alatt élő szegény bunyevácok élete is napvilágra kerüljön. Vojnić ahelyett, hogy fölfedné, megsiratja és eltemeti.

Miroljub lírája után a bunyevác irodalom legnagyobb ígérete Kokić Aleksa volt, a fiatalon elhunyt költő. A „Kallások énekelnek” c. verseskötete a bácskai táj és parasztság egyik legszebb daloskönyve. A couleur locale szép alföldi jegyeit sokkal nagyobb művészi erővel illeszti verseibe, mint Evetović Ante. A „Sunčano duhovsko prijepodne u rodnom gradu” az alföldi parasztváros pünkösdjének tökéletes pasztelképe; a tanyavilág dolgozó népe él a „Salaš sred zelenih njiva” strófáiban és kemény parasztlelet izzik az „Obasjane brazde” c. szimbolikus versében. Nagy ígéret volt, de életének hirtelen kihunyó lángja elvitte a legszebb és legtermékenyebb virágzása idején.

A bunyevácok így éltek és így élnek az irodalomban. Műhelyük még ma sem eléggé népes és az olvasóközönség „udvara” csaknem néptelen. Most kettős a harcuk: egyik az írókért, másik az olvasókért folyik. Melyik győzi tovább munkával és szívvel? Ha a nagy korfordulón megint a földéhség győz, akkor az író elveszett. De lehet, hogy most erősebb lesz a földnél az író. Ki tudja?! A mélyben élő paraszti népek sorsa kifürkészhetetlen...

Léay Endre

SZLOVÁKIAI HIREK:

Vízmerítő állomások építése. Az elmúlt napokban tették közzé azt a magyar-szlovák egyezményt, amely a garányi és kövesmolyvai vízmerítő állomások építéséről, valamint az ondi Vízszerzőkezelő és a felsőbudrogi Vízszerző Társulat fő-levelező csatornáinak a kiépítéséről szól.

Ingatlanok legmagasabb árai. Szükségessé vált Szlovákiában is, hogy az ingatlanok legmagasabb árait rendelkez. A legújabb rendelkezés szerint az olyan ingatlanért, beleértve az ingatlanon levő épületeket is, amelyeknek építése 1942. december 31. előtt fejeződött be, csak olyan árat szabad követelni és felajánlani a jogok és terhek beszámításával, amelyek a helyi viszonyok szerint az 1942. évi áraknak megfelelnek. Ez az irányelv vonatkozik a hatósági és bírósági eladásokra is, amelyeket árverések vagy kisajátítások keretében hajtanak végre.

Beépítési tilalom egyes mezőgazdasági területeken. November 1-ével lépett életbe az a rendelkezés, amely szerint egyes mezőgazdasági területeken nem szabad építkezni. Ez alól kivételek a házak melletti kertek, ahol eddig sem termeltek gabonát. A községi előjáróságok állapítják meg, hogy melyik ingatlanra vonatkozik a beépítési tilalom, ugyanígy kivételt is adhatnak — indokolt esetben — a beépítési tilalom alól.

Földműves kölcsönös pénztárak helyzete. A földműves pénztárak szövetsége, amelynek Szlovákia területén 58 szervezetű tagszervezete van, most tette közzé helyzetjelentését. A beszámoló szerint a földműves kölcsönös pénztárak betétállománya 833,9 millió korona. A szervezetek taglétszáma 119.072, a betétesek száma pedig 124.399.

Szaktanfolyamok molnárok részére. A pozsonyi Molnárszövetség novemberben egyhetes malomipari tanfolyamot rendezett a turócszentmártoni iparfejlesztési intézet helyiségében. Ezen a szaktanfolyamon a molnármestereken kívül molnárszakszerek és tanoncok is részt vettek. A tanfolyamon malomipari technológiáról, illetve a malmok technikai berendezéséről, a kiörlés módjairól, a malmok gazdasági vezetéséről, a forgalmi és a jövedelmi adóról és egyéb szakkérdésekről tartottak előadást.

Magyar bor forgalombahozatala. A magyar eredetű borok forgalombahozatalát most szabályozták Szlovákiában. Eszerint a rendelkezést életbe lépésének napjától (1943. október 16.) kezdve magyarországi eredetű bort Szlovákiában „magyar bor” megjelöléssel csak a szlovák ellenőrzési jegyekkel ellátott palackokban lehet forgalomba hozni. A tokaji borokat (tokaji számorodni, mászás, aszu elnevezés alatt) Szlovákiában csak a megfelelő magyar ellenőrzési jegyekkel ellátott üvegekben lehet forgalomba hozni. A magyar bort palackokba fejtetni csak a pozsonyi állami mezőgazdasági kísérleti állomás borászati intézetének engedélyével és felügyeletével szabad, amely intézet a borimportációnak a magyar bor lefektetésére csak akkor adja meg az engedélyt, ha ez az importáció a budapesti magyar királyi szövetségi intézet igazolásával bizonyítja, hogy a megfelelő bor palackokba való lefektetésre alkalmas, a pozsonyi borászati intézet pedig vegyi vizsgálat alapján igazolja, hogy a magyar bor azonos azzal a borral, amelyre az igazolást kiadták.

ROMÁNIAI HIREK:

Megkezdődött a szüret. Az erdélyi, különösen pedig a Küküllő környéki szőlősgazdák igen nagy várakozással tekintenek a most megindult szüret elé. Az ezen a vidéken termelt bor ugyanis nemcsak Romániában, hanem az egész külföldön előnyösen ismeretes. Az eddigi eredményekből meg lehet állapítani, hogy az idei bortermés minősége elsőrangú lesz, bár mennyisége a múlt évhez viszonyítva nem ígér olyan nagy sikert. — Itt említjük meg, — ha már a szőlőtermelésnél tartunk — hogy a szőlősgazdák Erdélyben a raffia pótlására kukoricaháncsot, fűzfa-háncsot, sást, kákalevelet, gyékényt, sőt rozsalmát használnak. Ezek az anyagok jóval olcsóbbak a raffiánál és szőlőkötözésre aránylag csekély munkával igen alkalmasak.

A tejfelt literrel és nem kilóval mérik

Igen érdekes perben hozott ítéletet az aradi törvényszék. Egy aradi gazda vevőjének megtagadta, hogy a tejfelt kilogramra mérje, mire a vevő feljelentette az árúst. A bíróság azzal az indokolással mentette fel a vádlottat, hogy az aradi piacon sohasem mérték a tejfelt kilóra, hanem literrel.

Lovak kötelező nyírása. A szigorú nyersanyaggyártkodás kötelezővé tette, hogy az állati szőrőzetet is felhasználják jóformán az utolsó szálig. Így a lovak szőrénét és farkszőrét le kell vágni állatorvosi felügyelet mellett. A lótulajdonosok a lenyírt szőrt megkapják a hivatalosan megállapított árat.

NOVEMBER

MAGYAR SZEMLE

Szerkesztőbizottság:

GRÓF BETHLEN ISTVAN elnök
SZEKFI GYULA alelnök

A magyar Sion őrhelyén
JÁNOSI JÓZSEF
Univerzalizmus vagy regionalizmus
TÖRÖK ÁRPÁD
Középeurópa népei
GÓGOLÁK LAJOS
A német szellem úja Romániában
KADA BARNABÁS
Székely kongresszus
BIRÓ SÁNDOR
Négyarapodásunk két világháború között
RUISZ REZSÓ
Külpolitikai Szemle
OBSERVANS
Basic English és társai
ORSZÁGH LÁSZLÓ
Új könyvek

Szerkeszti:
ECKHARDT SÁNDOR
MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
Budapest, V., Vilmos császár-út 26

Előfizetési ára:
magánszemélyeknek
évi 12 pengő

ADLER IRÓGÉPE
VASS JÁNOS

Portable és egyéb irodai gépek
vezérképvisellete.

IV., Irányi utca 4 szám.
Telefon: 183-628.

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

<i>Darkó István:</i> Magyar Hegyek népe (Novellák a 20 éves esztendő megszállás idejéből) Ára füzve 8.50 P, kötve	11.90 P	<i>Balogh Arur:</i> Erdély nemzetiségi kérdései. 1943. 12 o.dal	1.80 P
<i>Sziklay Ferenc:</i> Mikor az óra üt (Történelmi regény a XVII. század felvidéki életéből) 268 oldal, füzve 8.50 P, kötve	11.90 P	<i>Kemény Gábor:</i> Bartha Miklós és a nemzetiségek. 1943. 116. old.	
Mai szlovák novellák A modern szlovák széppróza hű tükréj (Fordították: Sziklay Ferenc, Oláh József, Sziklay László. Ára füzve 8.50 P, kötve	11.90 P	<i>Tusa Gábor:</i> Harcunk Erdélyben magyarságunkért. 1942. 95 old. Füzve 1.80 P, kötve	4.50 P
<i>Széchenyi vallomásai és tanításai</i> (Széchenyi anthológia) II. kiadás. Összeállították Fekete József és Váradi József. 442 old. Könyvnapj ára	8.— P	<i>Pusztai-Popovics József:</i> Román kultúrünnepek Észak-Erdélyben. 1942—43. 72 old.	3.— P
<i>A Minerva (Kolozsvár) könyvnapj könyve.</i>		<i>Zálor Milkós:</i> Nagyromán politika (térképvázlatokkal) 1943. 200 old.	6.— P
<i>Herményi Dienes:</i> A nagyenyedi Demokritos. (Régi erdélyi anekdoták gyűjteménye) 2 kötetben. Könyvnapj ára	8.— P	<i>Külgügyi Évkönyv 1942.</i> Szerk. Baross Drucker György. 1943. 142 old.	6.— P
<i>Bogner József:</i> A szerb uralom hatása a délvidéki magyar nyelvre	4.— P	<i>Fodor Ferenc:</i> A Jászság életrajza (ábrákkal, térképmelléklettel) 1943. 504 old.	14.— P
<i>Kemény Gábor:</i> Bartha Miklós és a nemzetiségek (Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadása) ..	5.— P	<i>Ungarn im Donaauraum.</i> Hg. v. Stefan Gál (István) (Mit 7 Karten) 1943. 159 old.	9.— P
<i>Szenteleky Kornél</i> irodalmi levelei 1927—1933. Sajtó alá rendezte és bevezeléssel ellátta Bisztray Gyula és Csuka Zoltán Szenteleky Társaság kiadása	24.— P	<i>Sántha Alajos:</i> Bukovinai magyarok. 1942. 187 l.	8.— P
<i>Herceg János:</i> Gyászoló költővesek (Elbeszélések)	5.— P	<i>Reichsaufbau im Osten.</i> Hrg. v. Fr. Wächter 1943. 207 o.d.	9.50 P
<i>Szenteleky Kornél:</i> Holnap-Loinapután (Elbeszélések) A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kiadása	6.— P	<i>Alföldi Andreas:</i> Zur Geschichte des Karpathenbeckens im 1. Jahrhundert v. Chr.	5.70 P
<i>Szenteleky Kornél:</i> Ugartörés (A Délvidék nagy irodalomszervezőjének tanulmányai a kisebbségi időkben) DMKSz kiadása	6.— P	<i>Deér, Josef:</i> Die Entstehung des ungarischen Königtums. 1942. 97 old.	11.40 P
<i>Délvidéki daloskönyv.</i> Bácskai, bánági és szerémségi magyar népdalok. Egybegyűjtötte Kiss Lajos dr. (Magyar Kórus kiadása)	2.— P	<i>Buschantner, Richard:</i> Bulgarien 1943. 238 old.	12.35 P
<i>Gáldi László:</i> Az erdélyi román őshaza kérdéséhez. 1942. 30 old.	1.50 P	<i>Gregoric, Danilo:</i> So endete Jugoslawien. 1943. 254. old.	13.30 P
<i>Knězsa István:</i> A szláv apostolok és a tótok. 1942. 18 old.	1.50 P	<i>Schiep, Ferdinand:</i> Pressburg. Stadt dt. Siedertums am Eingang zum Südosten. 1943. 78 old.	1.52 P
<i>Kring Miklós:</i> A muraközi országhatár a magyarhorvát viszony történetében. 1942. 68 old. ..	4.— P	<i>Janeff, Janko:</i> Südosteuropa und der deutsche Geist. 1943. 145 old.	6.08 P
<i>A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve 1942.</i> Térképekkel és képekkel. 779 old.	50.— P	<i>Ottendorff, (Heinrich):</i> — Budáról Belgrádba 1663-ban. (Der weeg von Ofen) (Szövegét kiadta, magyarra ford. és bevez. ellátta Hermann E.) 1943. 112 old.	12.— P
<i>Nyvennyolcas Erdély.</i> Zsebkönyv. Spectator szavával. 1943. 117 o.d.	3.50 P	<i>Reimers, Erich:</i> Der Kampf um den deutschen Osten. 1943. 270 old.	15.48 P
<i>Szabó T. A.:</i> Gyergyói helynevek a 17—19. századból. Térképmelléklettel	2.50 P	<i>Gadolin, Axel v., dr.:</i> Finnland. Vergangenheit u. Gegenwart. 1943. 301. old.	20.52 P
<i>Tóth Zoltán:</i> A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése. 31 old.	2.50 P	<i>Malaschofsky, Alfred:</i> Rumänien. 1943. 95 old. Füzve	4.94 P
<i>Széchenyi vallomásai és tanításai</i> (Széchenyi anthológia) Összeállították Fekete József és Váradi József. 1943. 442 old.	14.— P	<i>Mally, Fritz:</i> Die Deutschen in der Zips. Mit Zeichnungen und Farbbildern d. Verf. 1942. 65 old.	17.10 P
<i>Esterházy Lujza:</i> A huszadik esztendő (naplójegyzetei az európai háború kezdeteiről és Cseh-Szlovákia összeomlásáról) 1942. 75 old.	3.20 P	<i>Jahreiss, Hermann:</i> Paris 1919. und Europa. Die Ordnungsversuche d. atlant. Weltmächte. 1943. 45. old.	3.04 P
		<i>Rungoldier, Rudolf, dr.:</i> Natur- und Kulturlandschaft zwischen Donau u. Theiss 1943. 127 old.	19.—
		<i>Thierfelder:</i> Ursprung und Wirkung d. französischen Kultureinflüsse in Südosteuropa. 1943. 226 old.	16.15 P

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak!

Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávét